

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI FİNANS VE KATILIM BANKACILIĞI BİLİM DALI

**KATILIM BANKACILIĞINDA DIŞ TİCARET FİNANSMANI VE
ÜRÜNLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Aslıhan KARAKUŞ

İstanbul

Şubat, 2016

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI FİNANS VE KATILIM BANKACILIĞI BİLİM DALI

**KATILIM BANKACILIĞINDA DIŞ TİCARET FİNANSMANI VE
ÜRÜNLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Aslıhan KARAKUŞ

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Turgay GEÇER

İstanbul

Şubat, 2016

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma jürimiz tarafından İşletme Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan Yrd. Doç. Dr. Turgay GEÇER (Danışman)

Üye Prof. Dr. Servet BAYINDIR

Üye Yrd. Doç. Dr. Ensari YÜCEL

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. İbrahim GÜNEY

Enstitü Müdür V.

ÖNSÖZ

Tezimin konusunun belirlenmesinde ve çalışmanın tamamlanmasında görüşleri ile katkıda bulunan değerli danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Turgay Geçer'e, savunma jürisinde yer alan değerli hocalarım Prof. Dr. Servet Bayındır'a ve Yrd. Doç. Dr. Ensari Yücel'e şükranlarımı sunarım. Ayrıca çalışmamı hazırlarken beni destekleyen eşime anlayış ve desteğinden dolayı teşekkür eder, çalışmanın tüm ilgililere yararlı olmasını dilerim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	ii
ŞEKİLLER LİSTESİ	v
KISALTMALAR ve SİMGELER	vi
ÖZET	viii
ABSTRACT.....	ix
GİRİŞ	1
BÖLÜM I.....	1
1. KATILIM BANKACILIĞI FAALİYETLERİ HAKKINDA GENEL BİLGİ	1
1.1. Faiz Yasağı ve Kapsamı.....	1
1.2. Fon Toplama Yöntemleri	3
1.2.1. Özel Cari Hesap	3
1.2.2. Katılma Hesapları	4
1.3. Fon Kullandırma Yöntemleri	5
1.3.1. Bankacılık Kanununa Göre Fon Kullandırma Yöntemleri	5
1.3.1.1. Kurumsal ve Bireysel Finansman Desteği.....	5
1.3.1.2. Kâr-Zarar Ortaklığı Yatırımı.....	6
1.3.1.3. Finansal Kiralama	6
1.3.1.4. Ortak Yatırımlar.....	7
1.3.1.5. Mal Karşılığı Vesaikin Finansmanı	7
1.3.2. Katılım Bankacılığı Terminolojisine Göre Fon Kullandırma Yöntemleri	7
1.3.2.1. Murabaha	7
1.3.2.2. Mudarebe	11
1.3.2.3. Müşareke.....	12
1.3.2.4. Selem Akdi	14
1.3.2.5. İstisna Akdi	18
1.3.2.6. İcara Akdi	19
BÖLÜM II	23

2. DIŞ TİCARETTE KULLANILAN TESLİM VE ÖDEME ŞEKİLLERİ İLE FİNANSMAN ÜRÜNLERİ	23
2.1. Dış Ticaret Finansmanı Tanımı ve Özellikleri.....	23
2.2. Dış Ticaret Finansmanındaki Riskler.....	23
2.2.1. Ticari Risk	23
2.2.2. Ülke Riski	24
2.2.3. Döviz Kur Riski.....	25
2.2.4. Belgelerde Eksiklik Riski	25
2.2.5. Mallara İlişkin Risk	26
2.3. Dış Ticaret İŞlemlerinde Teslim Şekilleri	26
2.3.1. EXW	27
2.3.2. FCA.....	27
2.3.3. CPT.....	27
2.3.4. CIP	28
2.3.5. DAT	28
2.3.6. DAP	28
2.3.7. DDP	28
2.3.8. FAS	29
2.3.9. FOB.....	29
2.3.10. CFR.....	29
2.3.11. CIF	29
2.4. Dış Ticarete Kullanılan Ödeme Şekilleri.....	29
2.4.1. Peşin Ödeme	30
2.4.2. Mal Mukabili	32
2.4.3. Vesaik Mukabili Ödeme	34
2.4.3.1. Vesaik Mukabili Ödeme İŞleminin Tanımı	34
2.4.3.2. Vesaik Mukabili Ödeme İŞleminin Tarafları	35
2.4.3.3. Vesaik Teslim Şekilleri.....	36
2.4.3.4. Vesaik Mukabili Ödeme İŞleminin Avantajları.....	36
2.4.3.5. Vesaik Mukabili Ödeme İŞleminin Dezavantajları.....	37
2.4.3.6. Vesaik Mukabili Ödeme İŞleyiş Şekli	38
2.4.4. Akreditif.....	40
2.4.4.1. Akreditifin Tanımı ve Kısa Tarihi	40

2.4.4.2. Akreditif İşleminde Taraflar	41
2.4.4.3. Yapısal Bakımdan Akreditif Türleri	44
2.4.4.3.1. Belgesiz Akreditifler	44
2.4.4.3.2. Ticari Akreditifler	45
2.4.4.3.3. Teminat Akreditifleri.....	45
2.4.4.3.4. Dönülebilir Akreditifler.....	45
2.4.4.3.5. Dönülemez Akreditifler.....	46
2.4.4.3.6. Teyitsiz Akreditifler	46
2.4.4.3.7. Teyitli Akreditifler	46
2.4.4.3.8. Rotatif Akreditifler	47
2.4.4.3.9. Devredilebilir Akreditifler.....	48
2.4.4.3.10. Karşılıklı Akreditifler	48
2.4.4.4. Ödeme Şekli Bakımından Akreditif Türleri	49
2.4.4.4.1. İbrazda Ödemeli Akreditifler	49
2.4.4.4.2. Vadeli Akreditifler	50
2.4.4.4.3. Kabul Kredili Akreditifler.....	50
2.4.4.4.4. İştirak Akreditifleri.....	51
2.4.4.4.5. Peşin Ödemeli Akreditifler.....	51
2.4.4.4.6. Karışık Ödemeli Akreditifler	52
2.4.4.5. Akreditif İşleyiş Şekli	53
2.5. Dış Ticarete Kullanılan Diğer Finansman Yöntemleri	55
2.5.1. ITFC.....	55
2.5.2. SEP	56
2.5.3. İhracat Finansmanı.....	57
BÖLÜM III.....	59
3. İSLAMİ USÛLDE YAPILANDIRILMIŞ EMTİA FİNANSMANI TÜRKİYE MODELİ.....	59
SONUÇ.....	71
KAYNAKÇA.....	74

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa No.
Şekil 1: Peşin Ödeme İşleyişi	31
Şekil 2: Mal Mukabili Ödeme İşleyişi	33
Şekil 3: Vesaik Mukabili Ödeme İşleyişi	38
Şekil 4: Akreditif İşleyiş Şekli	53
Şekil 5 : İhracat Finansman Süreci.....	66
Şekil 6: İthalat Finansmanı Süreci.....	69

KISALTMALAR ve SİMGELER

AAOIFI	Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions
CFR	Cost and Freight
CIF	Cost Insurance and Freight
CIP	Carriage and Insurance Paid To
CPT	Carriage Paid To
DAF	Delivered At Frontier
DAP	Delivered at Place
DAT	Delivered at Terminal
DDP	Delivered Duty Paid
DDU	Delivered Duty Unpaid
DEQ	Delivered Ex-Quay
DES	Delivered Ex-Ship
EUR	Euro
EXW	Ex-Works
FAS	Free Alongside Ship
FCA	Free Carrier
FOB	Free on Board
GPC	Groupement des Producteurs de Coton
ICC	International Chamber of Commerce
IDB	Islamic Development Bank
İKDER	İstanbul İktisatçılar Derneği
Incoterms	International Commercial Terms
ITFC	Islamic Trade Finance Corporation

KKB	Kredi Kayıt Bürosu
SEP	Saudi Export Program
SFD	Saudi Fund for Development
Tardes	Tarım Kredileri Değerlendirme Sistemi
TBB	Türkiye Bankalar Birliği
TKBB	Türkiye Katılım Bankaları Birliği
UCP	Uniform Customs and Practice
URC	Uniform Rules for Collections
USD	US Dollar

ÖZET

Günümüzde iletişim ve ulaşım teknolojisindeki gelişmeler sayesinde ülkeler arasındaki sınırlar kalkmıştır. Değişen ve artan tüketim ihtiyaçları, döviz kullanımının serbest olması ve kambiyo kontrollerinin de kaldırılması ile sadece yurtiçindeki üreticiler değil aynı zamanda yurtdışındaki üreticiler tarafından karşılanmaktadır. Dış ticaret firmaları, özellikle ihracat firmalarının ihraç ettikleri ürünlerin bedelini tahsil etmeleri uzun sürdüğü düşünülürse, varlıklarını devam ettirebilmek için belli dönemlerde finansal desteğe ihtiyaç duyarlar.

Katılım bankalarının faaliyetleri fon toplama ve fon kullandırma üzerine kuruludur. Toplanan fonlar, finansman ihtiyacında olan tüzel ve gerçek kişilere katılım bankacılığı prensiplerine uygun bir şekilde kullandırılır.

Bu çalışmanın amacı; faizsiz bankacılık prensiplerine uygun finansman yöntemleri ile dış ticaret işlemlerinde kullanılan ödeme yöntemlerini birlikte inceleyerek Türkiye'deki katılım bankaları tarafından kullanılmayan bir dış ticaret finansman ürünü oluşturmaktır. Bu çalışmada mevcut literatürdeki dış ticaret ödeme türleri ve katılım bankaları tarafından uygulanan fon kullandırma yöntemleri ve ITFC tarafından kullanılan finansman yöntemi incelenmiştir.

ABSTRACT

Due to the improvements in communication and transportation, the borders between countries are almost become invisible at the present. Also, controls on foreign currency and exchange decreased. So, Variable consumer needs can be meet by the foreign traders beside the insider traders. Foreign trade firms, especially the exporters need financial support to exist their presence since it takes long time to get paid for their export operations.

Participation banks' operations based on gathering the funds and to support their customers' financial transactions by letting them use these funds. This use of funds must be in pursuance of participation banks' principles.

Purpose of this research is to generate a new method, used by ITFC efficiently but not active in the participation banks' transactions in Turkey, for foreign traders by analyzing the financial method used by participation banks and the payment terms used for foreign trade.

GİRİŞ

‘Andolsun, Mûsâ’ya Kitab’ı (Tevrat’ı) verdik. Ondan sonra ard ardına peygamberler gönderdik. Meryem oğlu İsa’ya mucizeler verdik. Onu Ruhü’l-Kudüs (Cebrail) ile destekledik. Size herhangi bir peygamber, hoşunuza gitmeyen bir şey getirdikçe, kibirlenip (onların) bir kısmını yalanlayıp bir kısmını da öldürmediniz mi?’ (Bakara, 2, 87).

Allah (c.c) insanların kendisine ibadet etmesi ve bu doğrultuda hayatlarını doğru şekilde yaşaması için peygamberler ve kitaplar göndermiş fakat insanoğlu peygamberlere isyan etmiş, Allah’ın emirlerine uymamış ve hatta bu kuralları kendi çıkarları doğrultusunda değiştirmiştir. Bunun sonucunda bitmek bilmez buhran dönemleri yaşamış ve kimi zaman helak olmuştur diğer bir ifade ile kaybeden yine insanlığın kendisi olmuştur. ‘Şüphesiz Allah, insanlara hiçbir şekilde zulmetmez; fakat insanlar kendilerine zulmederler’ (Yunus, 10, 44).

Tüm dinler gibi, İslam da bireylerin hayatlarını nasıl sürdürecekleri konusunda kurallar koymuştur. Bu kurallar, genel kanının aksine sadece ibadetlerin çerçevelerini çizmekle sınırlı değildir. Müslüman birey, yaşamını İslam’ın koyduğu kurallar çerçevesinde planlamalı ve günümüze dair ihtiyaçlarını bu kurallar doğrultusunda biçimlendirmelidir.

Bu bilgiler ışığında bankacılık sistemini ele aldığımızda görüyoruz ki günümüz bankacılık sistemi çeşitli finansal enstrümanlar sunsa da ‘merkez’ noktasını paradan para kazanma üzerine inşa etmiştir. Oysa İslam, emek üretmeden para kazanma yöntemlerini kabul etmemiş, emek karşılığı kazanılan, doğru ve dürüst yollardan elde edilen kazançları makbul saymıştır. İslam ayrıca, cahiliye döneminde yaygın olan faizi de yasaklamıştır; çünkü faiz zengin olanın daha da zenginleşmesini sağlarken, faiz borcu altında ezilen fakir kesimin de hayatını sürdürmesini zorlaştırmaktadır.

‘Allah’ın, (fethedilen) memleketlerin ahalisinden savaşılmaksızın peygamberine kazandırdığı mallar; Allah’a, peygambere, onun yakınlarına, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara aittir. O mallar, içinizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir servet (ve güç) hâline gelmesin diye (Allah böyle hükmetmiştir). Peygamber size ne verdiyse

onu alın, neyi de size yasak ettiyse ondan vazgeçin. Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz, Allah'ın azabı çetindir' (Haşr, 59, 7). Bu ayette belirtildiği üzere Allah'ın Teâlâ, servetin belli bir kesimin yönetiminde olmasını ve toplumda ekonomik açıdan uçurumların oluşmasını hoş karşılamamıştır.

Yerleşik hayata geçen insanlık tarihinin ilk yıllarına kadar uzanan ve ilerleyen süreçte tüm toplumların yaşamlarının bir parçası olan 'faiz', hoş karşılanmayan fakat uygulanmaya devam eden bir para kazanma biçimi olmaya devam etmiştir. Aristo Politika kitabında; *"En çok tiksinimeyi hak eden, faizciliktir; çünkü bundan sağlanan kazanç, doğrudan doğruya paranın kendi varlığından ileri gelir ve paranın doğuşuna yol açmış olana aykırıdır. Zira para mübadele için yaratılmıştır; oysa faiz paranın miktarını çoğaltır. Dolayısıyla da doğaya en aykırı düşen para kazanma tarzıdır."* (Aristoteles, 2002, s. 246) diyerek faizin tüm toplumların sorunu olduğu gerçeğini ortaya koymuştur.

Değişen dünya ve ekonomik şartlar toplum ihtiyaçlarının farklı şekillere bürünmesini ve önceliklerin ve hassasiyetlerin farklı şekillerde biçimlendirilebileceğini göstermiştir. Örneğin faiz yasağından ötürü yeterli sermayesi olmayan Müslüman bireyler kimi zaman ekonomik olarak bir destek göremediklerinden ekonomik olarak büyüyememiş yahut bu imkânsızlıklar neticesinde kimi zaman tefeci tüccarlardan, günümüzde ise konvansiyonel bankalardan sermaye desteğini 'faiz' karşılığı almış/almak zorunda kalmıştır. Böylelikle dininin haram kıldığı bir şeyi hayatına sokmuş ve istemeyerek de olsa normalleşmesi sürecinde yer almıştır.

Bu nedendir ki İslam'ın faiz yasağına uymak isteyen bireyler için katılım bankaları çok önemli bir rol üstlenmektedir. Yukarıda verdiğimiz örnek göz önüne alınırsa, katılım bankalarının 'helal sermaye sağlamak' dışında toplum üzerinde farklı rolleri olduğunu görmek zor olmayacaktır.

Katılım bankaları, konvansiyonel bankalar ile rekabet sürecinde bu bankaların finansman modellerine alternatif finansman ürünleri sunarken, genel olarak murabaha yöntemine ağırlık vermektedir. Bu durum kimi zaman atalete sebep olmakta ve yeni ürünlerin çıkartılmasını engellemektedir. Bu sorunun nedenlerini incelediğimizde ticari kaygılar ve rekabet ön plana çıkmakta, bu nedenle katılım bankacılığı kendi içinde bir alışkanlık ve kısır döngü yaşayabilmektedir.

Oysaki alışkanlıklar ve kültür kendi kendine oluşmaz, insan tarafından oluşturulur; yani insan ürünüdür. İnsanın bilgi, birikim ve anlayışı ile şekillenen kültür, tıpkı dil bilgisi gibi, önce alışkanlık halini alarak bir sonraki nesle aktarılır ve bir sonraki nesil ise büyük oranda kendisine aktarılan şeyleri sorgulamaktansa sadece uygulamayı tercih eder, ta ki birileri çıkıp farklı şeylerin mümkün olabileceğini gösterene kadar. 1610 yılında Galileo yaptığı gözlemler nesillerdir aktarılan ve ön kabul gören Ptolemaios'un yer merkezli evren modeli kavramını paramparça etmişti. Bu keşiften sonra insanlar bir sorgulama süreci yaşamış, teleskop üretimi dahi artmış, gökyüzünü incelemek için çeşitli cihazlar üretilmiş ve yıllar süren bu süreç Hubble teleskopunun uzaya gönderilmesi ile bir insan ömrünün yetmeyeceği kadar uzak galaksilerin keşfine kapı açmıştır.

Günümüz ekonomik sistemi de merkezine faizi koymuştur. Konvansiyonel bankalar da Galileo'yu yargılayan engizisyon rahipleri gibi bunun savunuculuğunu yapmaya devam etmekte, yeni bir ekonomik anlayışın kendi denetimlerinde olan merkeze zarar vereceğini düşündüklerinden bu anlayışı dayatmakta ve savunmaktadır. Bu noktada yapılması gereken, nesillerin aktardığı her türlü anlayışın dışına çıkılarak farklı bir şeyler olabileceğini anlatmak, günümüz ekonomik anlayışına benzeyen Mekke'nin ekonomik yapısı altında ezilen mazlumların omuzlarında yükselen bir dinin kurallarını yeniden insanlığa tanıtarak faizsiz bir ekonomik anlayışın mümkün olabileceğini göstermek ve temellerini atmaktır.

Bu çalışma bu yolda ufak bir tuğla olma gayesi edinmektedir. Bu çalışmada kullanılan Kur'an mealleri için Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları'ndan istifade edilmiştir.

Tez üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde faizin tanımı yapılarak neden yasaklandığı açıklandı. Ayrıca katılım bankacılığı faaliyetleri hakkında genel bilgiler verilerek fon toplama ve kullandırma yöntemlerine değinildi. Katılım bankalarında en sık kullanılan fon kullandırma yöntemleri olan murabaha, mudarebe, müşareke, selem, ıstısna ve icara incelendi.

İkinci bölümde, dış ticaret işlemlerinde kullanılan teslim şekilleri ve ödeme türleri olan peşin ödeme, mal mukabili ödeme, vesaik mukabili ödeme, akreditifli ödeme

anlatıldı. Ayrıca ilk bölümde değinilmeyen ve dış ticarete kullanılan diğer finansman yöntemleri olan SEP, ITFC ve ihracat finansmanı açıklandı.

Son bölüm olan üçüncü bölümde, yapılandırılmış emtia finansmanı modeli incelenerek modelin Türkiye'deki katılım bankalarında kullanılması durumunda izlenecek yöntem oluşturulmaya çalışıldı. Yapılandırılmış emtia finansmanı konusu araştırılırken Ahmet Şuayb Gündoğdu'nun 'Islamic structured trade finance: a case of cotton production in West Africa' adlı makalesi incelendi. Ahmet Şuayb Gündoğdu makalesinde; konvansiyonel finansman yöntemlerine alternatif olarak İslami finansman yöntemlerinin yapılandırılmış emtia finansmanına nasıl uyarlanabileceğini ve olağandışı durumlarda İslami finansmanın, konvansiyonel finansmana nazaran daha rahat kullanılabilmesi konuları üzerinde durmuştur. Bahsi geçen makalenin bu çalışmada sunulan modeli oluşturmada sağladığı katkı yadsınamaz.

Tezin amacı, dış ticaret finansmanı olarak henüz katılım bankalarında kullanılmayan yapılandırılmış emtia finansmanının yapısal olarak uygun olup olmadığını incelemektir.

BÖLÜM I

1. KATILIM BANKACILIĞI FAALİYETLERİ HAKKINDA GENEL BİLGİ

Katılım bankalarının faaliyetleri fon toplama ve fon kullandırma üzerine kuruludur. Bunların haricinde katılım bankaları kredi kartı verme, çek ve senet kabulü ve fatura tahsili, teminat mektubu düzenleme, dış ticaret işlemlerine aracılık etme hizmetleri de vermektedir.

1.1. Faiz Yasağı ve Kapsamı

Servetin emek katılmadan çoğalmasını ifade eden faiz, emeksiz kazancın en önemli kısmını kapsar. Faiz, sermayenin belli ellerde birikmesini sağlayarak; toplumsal kutuplaşmayı hızlandırır. Eskiden faizle borç talebinin, tüketim ihtiyaçlarından ötürü oluşması faize en çok yöneltelen tenkitlerden biri olmaktadır. Diğer bir ifade ile faizle borç para alanlar zaten ihtiyaç sahibi kimselerdi. Hem ihtiyaç sahibi olup hem de fahiş faiz yükünün altına girmeleri hiç de tasvip edilir bir durum değildir (Tabakoğlu, 2008, s. 243).

Ribe'n-nesie'nin yasaklanması ile sermaye sahipleri paradan para kazanmak yerine ticarete yönelir ve böylelikle ticari ortaklıklar yaygınlaşır. Bu yasak ile emek-sermaye çelişkisi önlenmekte, tasarruf ve yatırım olguları birleştirilmekte ayrıca kâr güdüsü ve girişim faktörü önem kazanmaktadır. Verilen borç karşılığı garanti edilmiş faiz gelirinin yasaklanması kârlılık oranları düşük olan alanlara bile yatırım yapılmasını sağlamaktadır. Bu tür faiz yasağı aynı zamanda servet ve sermayenin belirli kişilerde toplanmasını önlemekte, mülkiyetin ve refahın yaygınlaştırılması ilkesine işlerlik kazandırmaktadır. Ribe'l-fadl diğer bir ifade ile fazlalık faizi, eşitsizliğe dayalı mübadeledir. Fazlalık faizinin yasaklanması ile nakdi değişim yaygınlaşır. Böylece belirsizlik ve adaletsizliğin doğuşu engellenir (Tabakoğlu, 2008, s. 390).

Sözlük anlamı; artma, çoğalma, şişme olan riba yerine Türkçede çoğunlukla faiz kelimesi kullanılmaktadır. İslami literatürde riba; ölçü veya tartı ile alınıp satılan misli mallar, altın, gümüş ve nakit paranın mübadelesinde, mallar aynı cins iken mübadele miktarında gerçekleşen fazlalıktır. Bundan ayrı olarak bir akitte taraflardan birine

karşılıksız olarak şart koşularak diğer tarafın fayda sağlaması ile fasit hale getirilen alışverişe de riba denilmiştir (Döndüren, 2012, s. 111).

Riba, öncelikle ikiye ayrılır. Bunlar; karz ve borç ilişkisinden doğan riba ve alışverişten doğan ribadır.

Karz ve borç ilişkisinden doğan riba; Kur'an-ı Kerimde yasaklanmış olan cahiliye ribasıdır. Nakit paranın ödünç verilmesi anında yahut vadesi geldiğinde ödenmemesi durumunda yeni vade belirlenirken anaparaya eklenen fazlalık karz ve borç ilişkisinden meydana gelen ribadır (Döndüren, 2012, s. 111).

Hadisler ile yasaklanmış olan alışverişten doğan riba da fazlalık ve nesie ribası olmak üzere ikiye ayrılır. Ribevî mallar, ölçü veya tartı ile alınıp satılan mallardır. Aynı tür ribevî malların mübadelesinde bir tarafın diğerinden fazla olması durumunda fazlalık ribası meydana gelir. Örneğin; dört kilogram iri hurmanın altı kilo normal hurma ile değiştirilmesi. Böyle bir mübadelenin yasaklanmasının nedeni; mal takaslarının parasal değeri üzerinden yapılması diğer bir ifade ile öncelikle bir cins hurmanın satılması ve elde edilen para ile diğer hurmanın satın alınmasını sağlamaktır. Nesie ribası ise aynı cinsten ribevî malların mübadelesinde mallardan birinin ileri bir tarihte teslim edilmesi durumunda şart koşulan fazlalıktır. Ribevî malların değişiminde cinslerin aynı olması ve eşit miktarda peşin olarak yapılması halinde riba söz konusu olmaz (Döndüren, 2012, s. 111).

İhtiyaç sahibinin ribaya irade fesadı sonucu razı olması; faiz anlaşmasını, serbest iradeyle yapılan satım akdinden ayırır. Zor durumda olan borçluyu korumak ve haksız kazanca engel olmak riba yasağının illet ve hikmetidir (Döndüren, 2012, s. 113).

İslam ekonomisinde beklenen sermayenin atıl bırakılmaması ve üretimden alıkonulmaması ayrıca kredi talebinin en aza indirilmesidir. Bu şartların yerine gelmesi ile riba ortamının oluşması engellenmiş olur. Ribanın bir geçim yolu olarak kabul edilmesiyle emek, üretim cihazının dışında kalır ve sermaye geliriyle yaşayan bir zümre oluşur. İslam'da temel üretim faktörü emek kabul edildiği için böyle bir zümrenin oluşması hoş görülmez. İslam, sevgiye, yardımlaşmaya ve dayanışmaya dayalı bir toplum kurulmasını isterken; riba gibi, bir yönüyle insanların iyi duygularını körelten, diğer yönüyle de ihtirası körükleyen bir durumu kabul etmesi mümkün değildir (Tabakoğlu, 2011, s. 146).

1.2. Fon Toplama Yöntemleri

Katılım bankalarında fon toplama temel olarak vadesiz (özel cari) ve vadeli (katılma) hesapları ile yapılır.

1.2.1. Özel Cari Hesap

Özel cari hesap, hesap sahibi ile banka arasında kısmen borç kısmen emanet hükmüne dayanan, hesap sahibine herhangi bir gelir, kâr payı ya da zarar ihtimali doğurmayan hesaptır. Cari hesaplardaki paraların borç kabul edilme sebebi; hesaba yatırılan paraların banka tarafından kullanılmasına izin verilmesi ve olası bir zararda bankanın bu paraları tazminle mükellef olmasıdır. Banka, hesap sahiplerine talep ettikleri anda ödeme yapmak için hazırda para bulundurmamak için bu tür hesaplardaki paranın tamamını kullanamaz. Kısa süreli işlemler için cari hesaplar kullanılabilir. Ayrıca hesap sahipleri, internet üzerinden bankacılık işlemlerini gerçekleştirebilirler. Bunlardan ötürü de hesaptaki bedel emanet kabul edilir (TKBB, 2013).

Tasarruf sahiplerinin bu hesap türünü tercih etmelerinin nedenlerinden bazıları; paralarını güvenli ve inandıkları prensiplerle bankacılık faaliyetinde bulunan bir sistem içerisinde korumak, bu hesap aracılığı ile özellikle kısa vadeli ödemelerini ve para transferlerini yapabilmelerine imkân sağlamak gibi bankacılık işlemleri olarak sayılabilir (Özulucan & Özdemir, 2010, s. 26).

Özel cari hesapların özellikleri şu şekilde özetlenebilir:

- Türk Lirası, döviz veya kıymetli maden olarak açılabilen bu hesaplar, vadeli hesap olan katılım hesaplarından ayrı olarak takip edilir.
- Özel cari hesapların açılması için bir alt limit bulunmamaktadır.
- Özel cari hesapların banka tarafından işletilmesinden kaynaklı kâr–zarar katılma bankasına aittir.
- Hesap sahipleri, katılım bankasının tasfiye edilmesi durumunda mevzuatta belirtildiği üzere devlet ve personel alacaklarından sonra öncelikli hakka sahiptirler. Ticari özellikli hesaplar hariç hesapta bulunan bedelin 50.000.– TL'ye kadar olan kısmı Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu kapsamında bulunmaktadır (Özsoy M. , 2012, s. 139).

1.2.2. Katılma Hesapları

Katılma hesapları, hesap sahibinin belli bir süre için yatırdığı fonun katılım bankasınınca kullandırılmasından kaynaklı oluşacak kâr–zarara katılmasını sağlar. Katılım bankasının finanse ettiği projelerden kâr ya da zarar elde edeceği proje nihayete erdiğinde belli olacağı için hesap sahibinin vade sonunda kâr payı alıp alamayacağı ya da ne miktarda alacağı önceden bilinmemektedir. Bununla beraber anaparanın aynen geri ödenmesi de garanti edilmemektedir (TKBB, 2013).

Hesap sahibi ile katılım bankası arasındaki mudarebe sözleşmesi çerçevesinde açılan bir hesaptır. Hesaptaki meblağ, emanet bırakılmış sayıldığından katılım bankasının mülkiyetine geçmez. Bankanın sorumluluğu fonun meşru ve faizsiz bankacılık prensiplerine uygun yollarla işletmesi ve elde edilen kârın başlangıçta anlaşılan oranlarda hesap sahiplerine paylaştırılmasıdır. Bunun için sürekli hesap yapmak zorundadır. Dağıtılacak kâr payı, bankanın dönem içindeki kârına bağlıdır. Hesaptaki para borç değildir ve buna bağlı olarak katılım bankasının zarar etmesi durumunda hesap sahipleri de bu zarara ortak olurlar (TKBB, 2013).

Klasik bankalarda açılan vadeli hesaplar ‘faizli borç’ sözleşmesine dayanır. Bankanın mevduat sahibine vade sonunda ne kadar faiz ödeyeceği önceden bellidir. Katılım bankalarındaki katılım hesapları ise emek sermaye ortaklığı diğer bir ifade ile mudarebe sözleşmesine dayanır. Hesap sahibi sermayedar iken, katılım bankası da mudarip sıfatını taşır. Hem kâr hem de zarara ortaklık söz konusudur. Katılım bankası kendine verilen sermayeyi işletir (TKBB, 2013).

Bazen özel cari ve katılım hesapları aracılığı ile toplanan fonlar yeterli olmaz ya da fon kaynaklarının çeşitlenmesi amaçlanır. Böyle durumlarda murabaha sendikasyonu ve sukuk yöntemleri ile fon toplama gerçekleştirilir.

Katılım bankaları, sendikasyon kredisi temininde uluslararası piyasada bir mali vadeli olarak alıp, peşin satarlar. Bu şekilde elde ettikleri fonları vade süresince değerlendirirler ve vade sonunda sermayeyi kendilerine sağlayana geri öderler (Tunç, 2010, s. 166).

“Sendikasyon kredisi, birkaç finans kuruluşunun bir grup oluşturup ortak olarak meşru yatırım yöntemlerinden birini kullanmak suretiyle bir finansman sağlama işleminde yer almalarıdır. Çalışma müddeti

boyunca sendikasyon kredisinin hesabı, sendikasyon ortak kuruluşların diğer hesaplarından bağımsız olarak tutulur.

Sendikasyon kredisinin konusu, haram işlem ve hizmetlerin karışmadığı meşru bir yatırım çalışmasının finanse edilmesi olmalıdır. Sendikasyon kredisinin tamamen ya da kısmen meşru olmayan bir iş ya da faizli kredi için olması caiz değildir” (AAOIFI, 2012, s. 493-494).

“Yatırım sertifikaları, mevcut mal (ayn), menfaat veya hizmet ya da belirli/mevcut bir proje veya özel bir yatırım faaliyeti halinde bulunan varlıklar üzerinde şayi ortak mülkiyeti ifade eder şekilde ve birbirine eşit değerde ihraç edilen sertifikalardır. Ancak bu sertifikalar (sukuk), sertifika bedelleri tahsil edildikten, ihraç gerçekleşip halka/yatırımcılara arz tamamlandıktan ve bunlar ihraç edildikleri amaç için kullanılmaya başlandıktan sonra varlıklar üzerinde eşit değerde ortak mülkiyet ifade ederler” (AAOIFI, 2012, s. 370).

Katılım bankaları, fonlarını değerlendirmek için büyük projelere sukuk yöntemiyle hissedar olabilecekleri gibi, kendi projeleri için de sukuk yoluyla fon toplayabilirler (Tunç, 2010, s. 167).

1.3. Fon Kullandırma Yöntemleri

Katılım bankacılığında nakdi kredi kullandırılmadığı için fon kullandırma bir mal ya da hizmetin finansmanı ile gerçekleşir. Katılım bankalarının nakdi fon kullandırma yöntemleri; kurumsal ve bireysel finansman desteği, kâr-zarar ortaklığı yatırımı, finansal kiralama, mal karşılığı vesaikin finansmanı ve ortak yatırımlardır. Gayri nakdi fon kullandırma yöntemleri ise; teminat mektupları, akreditifler, kabul kredili işlemlerde poliçelere verilen avaldır.

1.3.1. Bankacılık Kanununa Göre Fon Kullandırma Yöntemleri

1.3.1.1. Kurumsal ve Bireysel Finansman Desteği

Kurumsal Finansman Desteği: İşletmenin ihtiyaç duyduğu her türlü mal, gayrimenkul ve hizmet bedelinin katılım bankası tarafından, işletme ile gerçekleştirdiği sözleşmeye istinaden işletme adına direkt satıcıya ödenmesi ve işletmenin borçlandırılmasıdır. Katılım bankası, kullandırdığı bu fon karşılığında müşterisinden

teminat alması gerekmektedir. Ayrıca ticari ilişkiyi diğer bir ifade ile alım-satımı gösteren belgenin bir örneği de katılım bankasınınca saklanmalıdır (Resmi Gazete, 2003).

Bireysel Finansman Desteği: Gerçek kişilerin bireysel ihtiyaçları için, doğrudan satıcılardan temin ettikleri mal veya hizmet bedelinin, katılım bankası tarafından müşterisi adına direkt satıcıya ödenmesi ve buna istinaden alıcının borçlandırılmasıdır. Bu tür finansman desteği ticari işlerin finansmanında kullanılamaz (Resmi Gazete, 2001).

1.3.1.2. Kâr-Zarar Ortaklığı Yatırımı

Katılım bankası ile fon kullanacak olan gerçek veya tüzel kişi müşterisi arasında kâr-zarar ortaklığı yatırım sözleşmesi düzenlenmesi ile katılım bankası, fon sağladığı müşterisinin tüm faaliyetlerine yahut belirli bir projesine yahut belli bir parti malın alınıp satılmasına ortak olur ve işlemler sonucunda kâr ya da zarara katılır. Katılım bankası projenin sonunda oluşacak kâr-zarara, sözleşmede belirlenen oranlarda katılır. Katılım bankasının bu ortaklık türünde müşterisinden teminat talep etmesi durumunda sözleşmede bu teminatlar da gösterilir. Kâr-zarar ortaklığı yatırımı modeli katılım bankalarının asli fonksiyonlarına daha uygun olmasına karşın fon kullandırma işlemleri içerisindeki payı azdır. Bunun nedenlerinden biri; kâr-zarar ortaklığında katılım bankası fon kullandırdığı faaliyet alanı hakkında bilgiye sahip ve projeyi idare edecek yeterli ekip ve donanımına sahip olmamasından ötürü müşterisine güvenmek zorunda kalmasıdır. Bu da katılım bankasına ilave risk oluşturmaktadır. Diğer bir neden ise; gerek özel cari gerek katılma hesaplarından toplanan fonların vadesi kâr-zarar projelerinin vadesi ile kıyaslandığında çok kısadır. Büyük projelerin belli bir dönem kâr getirmeyecek şekilde finanse edilmesi ile katılma hesap sahiplerine cüzi miktarda kâr dağıtılması ya da hiç dağıtılmamasına neden olacağından müşteri memnuniyetsizliği oluşacaktır. Bu durum ise katılım bankasının fon toplama kapasitesini düşürür (Tunç, 2010, s. 216-217).

1.3.1.3. Finansal Kiralama

Finansal Kiralama: Taşınır ve taşınmaz malların 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanunu hükümleri çerçevesinde, özel finans kurumu tarafından temin edilerek kiraya verilmesidir (Resmi Gazete, 2001).

28.06.1985 tarihli 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanunu'na göre finansal kiralama sözleşmesi kiralayan ile kiracı arasında yapılır. Bu sözleşme ile kiralayan, kiracının talebi ve seçimi üzerine üçüncü kişiden satın aldığı veya başka suretle temin

ettiği bir malın zilyetliğini, her türlü faydayı sağlamak üzere ve belli bir süre feshedilmemek şartı ile kira bedeli karşılığında, kiracıya bırakır. Sözleşmeye taşınır ve taşınmaz mallar konu olabilirken patent gibi fikri ve sınaî haklar konu olamazlar.

13.12.2012 tarihinde yürürlüğe giren 6361 Sayılı Finansal Kiralama, Faktöring ve Finansman Şirketleri Kanunu'nun 18. maddesi ile finansal kiralama sözleşmesi tanımı güncellenerek 'satıp ve geri kiralama' işlemine imkân vermiştir. 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanunu'nda kiralayan malı, üçüncü bir kişiden satın alabilir veya başka türlü temin edebilirken güncelleme ile bizzat kiracıdan da satın alabilecek. Böylece kiracı ile satış yapan aynı şirket olabilir. Bu durum da kiracının sahip olduğu bir varlık ile finansman temin etmesine olanak sağlar (Resmi Gazete, 2012).

1.3.1.4. Ortak Yatırımlar

Katılım bankasının, gelişme potansiyeli olmakla beraber yeterli kaynağa sahip olmayan şirketlerin sermayesine, taraflar arasında düzenlenecek sözleşme hükümleri çerçevesinde iştirak etmesi veya belli bir yatırımın finansmanı amacıyla oluşturulacak fonlara katılmasıdır. Katılım bankalarının çok istisnai olarak yaptıkları işlemler olmakla beraber, bankalar elde ettikleri ortaklık paylarını en fazla 7 yıl içinde halka arz yoluyla elden çıkartmak zorundadırlar (Tunç, 2010, s. 219).

1.3.1.5. Mal Karşılığı Vesaikin Finansmanı

Dış ticaret ve kambiyo mevzuatı çerçevesinde, özel finans kurumu ile fon kullanan arasında düzenlenecek yazılı bir sözleşme dâhilinde, mal karşılığı vesaik mukabilinde fon kullanılması işlemidir (Resmi Gazete, 2003).

Katılım bankası ile fon kullanan müşterisi arasındaki sözleşmeye istinaden mal karşılığı vesaikin, katılım bankası tarafından müşterisinden peşin satın alınması ve vadeli olarak müşterisine daha yüksek bir fiyattan satılması işlemidir (Özgür, 2007, s. 77).

1.3.2. Katılım Bankacılığı Terminolojisine Göre Fon Kullandırma Yöntemleri

1.3.2.1. Murabaha

Murabaha (murâbaha), 'malı kâr ile satma' anlamına gelmektedir. Murabaha kapsamında katılım bankası, müşterisinin ihtiyacı olan bir mal veya hizmeti satıcıdan

peşin bedel karşılığı alıp üzerine kâr ilave ederek müşterisine vadeli şekilde satabilir. Bu uygulamadan ötürü murabaha işlemi sıkça ‘peşin alıp vadeli satma’ olarak da ifade edilmektedir. İhtiyaçları olan ürün ve hizmetlere faizsiz bir şekilde ulaşmak isteyen gerçek ve tüzel kişilere katılım bankaları murabaha yolu ile bunu sağlar (Özsoy M. , 2012, s. 163).

İslam dünyasında modern dönem öncesinde mal ya da para sahibi olan kişiler standart ticaret haricinde yatırım yapmak istediklerinde genellikle mudarebe veya müşareke yöntemini seçiyordu. Modern dünyada sanayileşme ve bankaların kurulması, insanların paraya ve mala bakışını değiştirmiştir. Artık toplumda parası olmadan yahut sahip olduğu malı paraya çevirmek zorunda kalmadan ve ortaklık ilişkisine girmeden ticaret yapmak isteyen bir kesim oluştu. Bu kişilerin diğer bir talebi de kullanmak için ürün satın aldıklarında bedelini vadeli ve taksitli olarak ödeme imkânına sahip olmaktır. Batı dünyasında bu ihtiyaç faiz ile karşılandı. Faizin haram olması nedeniyle Müslümanlar faize karşı mudarebe ve müşareke modelleri üzerine kurulu bir bankacılık sistemi oluşturmaya çalıştılar. Ancak bu modellerin ihtiyaçları tam olarak karşılamadaki yetersizliği murabahanın sisteme sokulmasına neden olmuştur. Böylece faizli işlemlere alternatif olarak ortaya koyulan murabaha, İslami bankacılık sisteminin zihinsel ve pratik anlamda merkezi haline gelmiştir (Cebeci, 2010, s. 48-49).

Murabaha işleminde, İslami kurallara uyulması açısından katılım bankası ile vadeli mal alımı yapacak tüzel ya da gerçek kişi arasındaki fıkhî uygun bir işlem şu nitelikleri taşımalıdır.

- Katılım bankasına giderek bir malı peşin bedelle almasını talep eden müşteri, bu malı vadeli olarak satın alma vaadini de yapmaktadır.
- Faizsiz bankacılık prensipleri gereği; malı peşin bedelle satın almış olan katılım bankası, malın müşteriye teslim edilmesine kadar malda meydana gelebilecek hasar riski ve aynı zamanda teslimden sonra da malın iadesini gerektirecek nitelikteki malın kusurlu olma riskini de üstlenmektedir.
- Müşteri, ön anlaşması yapılan vadeli fiyat üzerinden malı teslim almalıdır (Döndüren, 2011, s. 211).

Murabaha ile banka kredisi arasındaki farklar:

- Kredi ve murabahada işlemlerdeki taraf sayısı farklıdır. Kredide sadece banka ve müşteri arasında ikili bir ilişki söz konusu olur. Murabahada ise satıcı da bu ilişki içerisine dâhil olur ve banka, satıcı ve müşteriden oluşan üç taraflı bir ilişki meydana gelir.
- Murabaha bir alım–satım işlemi olarak uygulanırken, kredi ikrazat (ödünç para verme) işlemidir. Kredide belli bir para belirlenen süre boyunca kullanılır ve karşılığında faiz alınır veya faiz ödenir. Murabaha ise bir alışveriş karşılığında gerçekleşir ve bu özelliğinden ötürü bir ticari faaliyet olarak ifade edilir. Murabaha işlemini gerçekleştiren bankanın müşterisinden malın alış bedeline ilave olarak aldığı bedel vade farkı ya da kâr olarak adlandırılır.
- Murabahada finansman süreci, alım satım işleminin sona ermesi ile tamamlanır. Sonrasında sadece paranın anlaşılan vadelere göre fonu kullanan müşteri tarafından geri ödenmesi kalır. Kredi ise bir borç verme işlemi olduğundan finansman sağlanmış olmaz. Eğer müşteri konvansiyonel bankadan aldığı parayla ihtiyaç duyduğu mal ya da hizmeti alırsa o zaman finansman gerçekleşmiş olur.
- Kredi verildiğinde faiz oluşurken, murabaha işlemlerinde kâr elde edilir. İhtiyaç sahibi kimsenin ihtiyacı olan parayı belirli bir süre kullanması karşılığında paranın sahibine ödediği bedel faiz olarak adlandırılır. Kâr ise bundan farklı olarak ‘bir ticaret sonrası elde edilen gelir’ şeklinde ifade edilir. Murabahada, alıcı ihtiyaç duyduğu bir mala finansal gücü olmamasına rağmen belirli bir zamandan önce sahip olur ve o malı kullanarak bu süre zarfında para kazanma imkânı elde eder. Bu nedenle malın bedelinden daha fazla ücret ödemeye razı olur. Aynı şekilde satıcı da malın bedelinin hemen değil de belli bir süre ödenmesini kabul ettiği için daha fazla ücret alma imkânına sahip olur.
- Murabaha işlemlerinde para katılım bankası tarafından müşterisine ödenmez. Ödeme satıcının hesabına yapıldığı için müşterinin bu finansmanı başka amaçlar için kullanma imkânı yoktur. Böylece müşteri para değil de mal almış olur. Kredide bu durum farklıdır. Konut ve taşıt kredileri hariç para doğrudan müşteriye ödenir. Banka, parayı müşteriye kredi başvurusunda belirttiği amaç için kullanılmak üzere

vermiştir ancak müşterinin parayı bu amaçla kullanacağını garanti yoktur. Müşteri dürüst davranmayarak aldığı parayı uygun olmayan yerlerde mesela kumarda, lüks tüketimde ya da başka alanlarda kullanabilir. Bankanın bunu tespit etmesi mümkün değildir.

- Murabahada finansman belli bir mal veya hizmet ile ilişkili olduğu için tutar müşterinin ihtiyacı kadardır. Fakat kredide alınan para müşteri ihtiyacından az ya da çok olabilir. Az olması durumunda ihtiyacın tam olarak giderilememe durumu ortaya çıkarken, fazla olması durumunda ise gereksiz faiz ödenmesi ya da paranın ihtiyaç dışı yerlerde kullanılması gibi riskler söz konusu olabilir (Yılmaz, 2010, s. 11-14).

Murabaha işleminin aşamaları:

- Alıcı (müşteri) ve satıcı arasında bir mal veya hizmet alım-satımı için ön anlaşma yapılır. Müşterinin malı satın almak için peşinat ödemesi ya da mülkiyetine geçirmesi murabaha işleminin yapılmasına engel olacağı için bu aşamada sadece fiyat belirlemesi yapılır; müşteri malı satın almaz ya da satın almak için peşinat ödemez.
- Müşteri, katılım bankasına başvurur ve talep edilen finansman tutarı ve taksit sayısına göre kâr oranı ile ödeme planı belirlenir. Bunu müşteri ile katılım bankası arasında bir ön anlaşma (vaat) olarak düşünebilir.
- Müşterisi ile anlaştığı mal için katılım bankası tarafından satıcıya sipariş formu gönderilir. Satıcının malı ve faturayı müşteriye göndermesine müteakip katılım bankası satıcıya peşin ödemeyi yapar. Böylece malı satın alır ve mal kullanılıp tüketilmeden önce derhal müşterisine anlaştıkları kâr oranı ve vade ile satar
- Müşteri ödeme planına göre katılım bankasına geri ödemeyi gerçekleştirir (Özsoy M. , 2012, s. 164).

Dış ticaret finansmanı yöntemi olarak murabaha, yurtiçi ticarete olduğu gibi kullanılır. İtalya'dan mal almak isteyen Türkiye'deki ithalatçı, katılım bankasına başvurarak malın ihracatçıdan alınması durumunda kendisinin de katılım bankasından malı satın alacağı konusunda vaatte bulunur. Banka İtalya'daki ihracatçıdan müşterisi tarafından istenen ve anlaşmaya uygun özellikteki malı peşin ödeme ile satın alır ve kâr ilave ederek müşterisine satar. İthalatçı malı teslim aldıktan sonra, anlaşılan ödeme planına göre geri ödemeleri yapar (Özsoy İ. , 2009, s. 37).

1.3.2.2. Mudarebe

Her ne kadar günümüzde katılım bankacılığı finansman ürünü olarak kullanılsa da, mudarebenin geçmişine bakıldığında İslam öncesi dönemlere kadar uzandığı görülmektedir. Geçmiş dönemlerde yaşayan toplumlar içerisinde elinde büyük sermayesi bulunmasına rağmen ticari bilgi ve deneyimi olmayan kişiler bulunmaktaydı. Sermaye sahipleri, ticari liyakate sahip olup yeterli sermayesi bulunmayan kişilerle bir araya gelerek bir nevi ticari örgütlenme sistemi oluşturuyorlardı (Eskici, 2008, s. 59).

Mudarebe, mudi–banka–müteşebbis arasında gelişen ortak bir yatırım işlemidir. Mudi, sermaye sahibi diğer ifade ile rabb’ul–mal bankayı kendine vekil tayin eder. Banka, 1.mudarip veya amil diğer bir deyişle fonları işletecek olan, çalışacak olan emek sahibidir. Aynı zamanda banka, müteşebbisin pasif ortağıdır. Müteşebbis ise 2.mudarip veya amil olarak adlandırılır. Mudi, ortak bir yatırım amacıyla bankaya belirli vadede bir para yatırır. Şartlarına göre belirli bir havuz oluşturan bu fonlar müteşebbise yatırım için kâr–zarar ortaklığı bazında kullanılır (Akın, 2012, s. 102).

Mudarebe (Emek–Sermaye Ortaklığı) kayıtsız/mutlak mudarebe ve kayıtlı/mukayyet mudarebe olmak üzere ikiye ayrılır.

Kayıtsız/Mutlak Mudarebe, sermaye sahibinin emek sahibi ortağın uzmanlığı ve güvenilirliğine itimat edip, mudarebe işlemlerinin yürütülmesi konusunda herhangi bir kayıt koymaksızın emek sahibi ortağa mutlak yetki verdiği mudarebe çeşididir. Sermaye sahibi, ‘uygun gördüğün şekilde işlemleri yapabilirsin!’ demesi halinde emek sahibine mutlak yetki vermiş olur ve bu durumda da mutlak mudarebe söz konusu olur. Ancak yetki sınırı ne kadar geniş olursa olsun, emek sahibi işlemlerde kâr sağlama gayesini gerçekleştirmek üzere tarafların menfaatini gözetmek zorundadır. Bununla beraber mudarebe akdine konu yatırım faaliyeti alanında geçerli olan örf ve teamüle uygun olarak tasarrufları yönetmelidir. Sermaye sahibi tarafından emek sahibine mutlak yetki verilmeyebilir. Ortaklığın yürütüleceği yer veya ortaklık konusu hakkında emek sahibine kayıtlar konularak kurulan mudarebe, kayıtlı mudarebedir. Sermaye sahibi, sadece yer ve ortaklık konusu hakkında değil emek sahibinin iş yapmasını engellemeyecek şekilde uygun gördüğü diğer hususlarda da sınır ve kayıt koyabilir (AAOIFI, 2012, s. 299-300).

Mudarebe ortaklığında sermayenin geçerli bir para cinsinden olması gerekir. Sermaye miktarı belli olmalı ve akit zamanında sermaye emek sahibine bu şekilde teslim edilmelidir. Kârın net bir tutar olarak değil de oranlı olarak tespit edilmesi gerekir. Bu

şartlarla mudarebe akdi yapıldığında emek sahibi sermayeyi emanet olarak teslim alır ve vekil vasfını kazanır. Herhangi bir sebeple mudarebe akdinin bozulması durumunda sermayedar kârın hepsini; fakat mudaribin emeğinin karşılığı olan ücreti ödemelidir. Kayıtlı mudarebe akdinin yapılması durumunda emek sahibi belirlenen şartların dışına çıkamaz. Şartlara uymazsa sermayeyi geri verir, eğer kâr oluşmuş ise kârı kendisi alır. Sermayedar veya emek sahibinin vefat etmesi durumunda mudarebe sözleşmesi ortadan kalkar. Sözleşmeyi sona erdiren diğer bir husus da sermayedarın İslam dininden çıkıp yabancı devlet uyruğuna geçmesidir. Mudaribin İslam'dan çıkması sözleşmeyi bozmaz (Tabakoğlu, 2008, s. 307).

Mudarebe ortaklığına konu işlemin tamamlanması neticesinde oluşan kâr rabb'ul-mal ve mudarip arasında paylaşılır. Kâr değil de zarar oluşması durumunda bütün zarara sermaye sahibi katlanmak zorundadır. Eğer ki zarar mudaribin bir ihmali sonucu oluşmuş ise, banka bu zararın tazminini mudarıpten isteyebilir. İhmal söz konusu değil ise mudarip sadece emeğinin karşılığını alamaz, zararı tazmin etmek zorunda değildir (Tunç, 2010, s. 140).

Mudarebe ortaklığında işletme sahibi, tek kişi ya da kuruluştan sağlayacağı sermayeyi işletebileceği gibi, çok sayıda kişi ya da kuruluştan sağlayacağı fonları da bir havuzda toplayarak işletebilir. Böyle bir durumda faizsiz çalışan bir kurum veya banka meydana gelir. İşletmeci, ticari faaliyetleri kendi yönetebilir, yanında personel çalıştırabilir. Bununla beraber sağlanan fonu kendisinden daha iyi işletebilecek birisine de verebilir. Böylece alt mudarebe meydana gelir. Sermaye sahibinin menfaati, kendisinin muhatabı ilk işletme sahibi olduğu için ihlal edilmiş olmaz. İşin ehline verilmesi nedeniyle daha başarılı sonuçlar alınabilir ve sermaye sahibinin de kâr payı buna bağlı olarak artabilir (Döndüren, 2011, s. 229).

1.3.2.3. Müşareke

Müşareke ortaklığında, bir işin gerçekleştirilmesi için sermayedar ve emek sahibi hem emek hem de sermayelerini ortaya koyarlar. Kâr paylaşımı başlangıçta sözleşmede anlaşılan oran üzerinden gerçekleştirilirken, zarara katlanma ortaklıktaki sermaye oranına göredir (Erdoğan, 2010, s. 433).

Müşareke ortaklığının, 'daimi müşareke' ve 'eksilen müşareke (mülkiyetin devriyle sonuçlanan müşareke)' olmak üzere iki türü bulunmaktadır. Ortaklar, belirli bir süre zarfında söz konusu ortaklıktan çıkma ya da sadece finansman sağlama niyeti ile

değil de bir iş kurup o işten kâr kazanmak ve şirketi büyütmek amacı ile hareket ederler ise ortaklık daimi müşareke şeklinde kurulur. Ortaklardan birinin finansman sağlayan bir banka olması durumunda, amacı şirketin kârından istifade edip değerlendirilen hisse senetlerini satarak ortaklıktan kazançlı bir şekilde çıkmak olacaktır. Böyle bir durumda ortaklık eksilen müşareke şeklinde kurulur (Durmuş, 2011, s. 69).

Müşareke şeklinde oluşturulan ortaklık belirlenmiş bir süre boyunca müşareke şartları çerçevesinde devam eder. Belirlenen süre sona erdiğinde müşteri, müşareke anlaşmasına konu olan projeye veya mülke sahip olmak istemesi durumunda katılım bankasının payını peyderpey satın alır. Gelirdeki payı ortaklıktaki hissesine bağlı olduğu için katılım bankasının gelirdeki payı gitgide azalır. Bütün paylar müşteriye devrolduğunda ortaklık konusu proje müşterinin mülkiyetine geçer (Şahin, 2007, s. 55).

Katılım bankalarının, günümüzdeki diğer bankalarda olduğu gibi kârlı ve verimli gördüğü çeşitli alanlarda faaliyet gösteren teşebbüslere kendi sermayesi ile iştirak etmesi bir tür öz sermaye yatırımdır. Şirket sermayesi temin edilirken katılım bankası ve diğer ortaklar oluşacak kârın hangi orandan dağıtılacağını kararlaştırabilirler. Bu oranın belirlenmesi sonraya bırakılamaz. Katılım bankası pasif ortak durumunda olduğundan, hem sermaye hem emek ile katılım sağlayan aktif ortağın kâr payının koyduğu sermaye oranından daha fazla olması mümkündür. İşadamlarının bu ortaklıktan ziyade mudarebeyi tercih etmelerinin nedeni; ortaklığın zarar ile sonuçlanması durumunda sermayeleri ile de sorumlu olmalarıdır (Akın, 1986, s. 148).

Müşareke finansmanının aşamaları:

- Elindeki fonları kârlı ve güvenilir şekilde değerlendirmek isteyen katılım bankası ile gerçekleştireceği bir proje için kaynak ihtiyacı olan müşteri arasında bir iş ortaklığı sözleşmesi imzalanır ve proje başlatılır.
- Katılım bankası ve iş ortağı sermayeye sözleşmede belirtilen oranlarda iştirak eder. Katılım bankası sadece sermaye sağlarken iş ortağı projeye hem emek hem de sermaye sağlamak zorundadır.
- Proje nihayete erdiğinde kâr elde edilirse bu kâr ortaklık sözleşmesinde anlaşılan oranlara göre dağıtılır. İş ortağı hem sermayesine karşılık kâr payı hem de emeğinin karşılığını alır. Ortaya zarar çıkması durumunda ise bu zarar taraflarca başlangıçta sermayeye iştirakleri oranında üstlenilir (Tunç, 2010, s. 144-145).

Mudarebe ve müşareke finansman yöntemleri açısından benzerlik gösterse de aralarındaki farklar şunlardır:

- Sermayenin sağlanması açısından; müşarekede tüm taraflar sermaye sağlarken mudarebede sermaye, sadece rabb'ul-mal tarafından sağlanır.
- Müşareke ortaklığında tüm tarafların yönetime katılma hakkı vardır. Mudarebede ise; rabb'ul-mal yönetime katılamaz. İşin yönetimi sadece mudarip tarafından gerçekleştirilir.
- Zarar oluşması durumunda, müşarekede tüm taraflar ortaklıktaki sermayeleri oranında zararı karşılarlar. Mudarebede, mudaribin sermayeye bir katkısı olmadığı için zarar sadece rabb'ul-mal tarafından karşılanır.
- Müşarekede tarafların sınırsız sorumluluğu vardır. Mudarebede ise; rabb'ul-malin sorumluluğu sınırsız olmayıp yatırdığı sermaye ile sınırlıdır.
- Müşareke ortaklığında tüm aktifler, tarafların aktardığı sermaye tutarı ile doğru orantılı olarak tarafların ortak varlığıdır. Bunun nedeni tarafların sermayelerini müşareke fonunda toplamasıdır. Ortaklık sonucunda kâr olmadığı durumda bile taraflar, aktiflerin değer kazanmasından kazanç sağlar. Mudarebede tüm aktifleri rabb'ul-malin varlığı olmasından ötürü mudaribin kâr paylaşımına katılabilmesi için, aktiflerin kârlı bir şekilde satılması gerekmektedir. Aksi durumda mudarip, aktiflerin değer kazanmasından herhangi bir pay alamaz (Bulut & Er, 2009, s. 29).

1.3.2.4. Selem Akdi

Selem akdi, nitelikleri belirli bir malın bedelinin satıcıya tesliminden önce ödenip kendisinin sonraki bir tarihte teslim alınmasını ifade eder. Selem işleyiş olarak vadeli satışın aksine para peşin, mal vadeli bir işlemdir. İslamiyet'in ortaya çıktığı ve yayılmaya başladığı dönemde de selem yöntemiyle ticaret yapılıyordu. Çiftçiler, mahsul ekimi zamanında ihtiyaçları olan tohum ve gübreyi alabilmek için hasat döneminde elde edecekleri ürünlerini önceden satarak nakit elde ederlerdi. Selem akdine konu mallar,

sadece çiftçilerin ürettiği buğday, arpa gibi tüketime yönelik zirai ürünler değildir. Her türlü mal çeşidi için selem uygulanabilir (Özsoy M. , 2012, s. 184).

Selem akdinde; mala müslümün fih, ödenen peşin bedele re'sü'l-mal, peşin bedeli ödeyerek malı alan tarafa rabbu's-selem ve malı vadeli olarak satan kişiye de müslümün ileyh denir.

“Rivayete göre Peygamber Efendimiz (aleyhisselâm) Medine'ye geldiğinde insanların vadesi belirli olmayan akitler yaptıklarını görünce şöyle buyurmuştur: ‘Kim selem akdi yaparsa; belirli ölçüde, belirli tartıda ve belirli zamana kadar yapsın’. Böylece miktar, nitelik ve vadesi belli olacak şekilde mal borcu üzerine selem yapılabilir olmuştur” (Aktepe, 2013, s. 49).

Günümüzde katılım bankaları selem yöntemiyle finansman sağlayabilir. Satın alınan malın tesellümden sonra satımı ve paralel selem yöntemleri ile bireysel ya da kurumsal olarak zirai, sınaî ve ticari finansmanın selem akdi kullanılarak sağlanması mümkün görülmüştür (Durmuş, 2011, s. 72).

Malın tesellümden sonra satım yönteminde, katılım bankası, nitelikleri belli olan malı ileri bir tarihte teslim almak üzere piyasa fiyatından daha düşük bir fiyatla peşin bedel ödeyerek satın alır ve malları teslim aldıktan sonra da ödediği fiyat üzerine bir miktar kâr ekleyerek peşin veya vadeli olarak satar. Katılım bankası asıl olarak bu yöntem haricinde malın satımında üç ayrı alternatifi de kullanabilir. İlkinde, katılım bankası uzman kişi ya da kurumlara ücret karşılığında vekâlet vererek malın piyasada satılmasını sağlayabilir. Bu vekâletin malın alımı sırasındaki selem akdini gerçekleştirme yetkisini de kapsamı mümkün görülmüştür. İkinci yöntemde, katılım bankası malın satılması için vekâleti malı sipariş ettiği kimseye verebilir. Ancak böyle bir durumda işlemin caiz olması için selem akdi sırasında gizli ya da açık olarak mal satımı vekâletinin verilmemiş olması gerekir. Bu yöntemin tasvip edilmemesinin nedeni suiistimal edilerek faizli borç verme uygulaması olarak kullanılması ihtimalidir. Üçüncü ve son yöntemde, katılım bankasının teslim tarihinde selem akdi ile satın aldığı malı aynı satıcıya satmasıdır. Bu durumda faizden kaçınılması için selem akdi sırasında malın aynı satıcıya satılacağına açık veya gizli olarak belirlenmemiş olması gerekli görülmüştür. Ayrıca malın önceki fiyatına eşit veya daha düşük bir fiyatla satılması şartı bulunmaktadır. Aksi durumda, katılım bankası malı satın aldığı kişiye faizle borç vermiş olur (Durmuş, 2011, s. 73).

Paralel selem yöntemiyle finansmanda katılım bankası, selem akdi ile bir mal satın alır ve bedelini peşin olarak öder. Malın teslim tarihinde piyasadaki fiyatının düşmesi riski vardır. Bu durumda katılım bankası açısından zarar söz konusu olur. Bunu önlemek için ilk selem akdine paralel bir selem akdi gerçekleştirilir. İkinci selem akdinde katılım bankası satıcı konumunda olup alıcıdan bedeli peşin olarak alır. Malın teslim tarihi geldiğinde katılım bankası, birinci selem akdinden teslim alacağı mal ile ikinci selem akdindeki mal teslim yükümlülüğünü yerine getirir. Diğer bir uygulama da katılım bankasının öncelikli olarak kendinin satıcı konumunda olduğu bir selem akdi ile mal satması; akabinde üçüncü bir taraf ile alıcı konumunda olduğu bir selem akdi yaparak mal satın almasıdır. Paralel selem yönteminde kullanılan iki uygulamada da selem akitleri yükümlülük ve haklar bakımından birbirinden tamamen bağımsızdır. Örneğin; katılım bankası alıcı olduğu bir selem akdinde malı zamanında teslim alamaz ise satıcı konumunda olduğu diğer selem akdindeki alıcıyı bu nedenle mağdur etmemesi gerekir (Durmuş, 2011, s. 73-74).

Katılım bankaları, selemdeki sipariş edilen mal yerine başka cins bir mal verme yasağının uygulamada doğurduğu sıkıntıları aşmak için malın aynıyla pazarlanması konusunda Ar-Ge çalışmalarına ağırlık vermeyip, bir hile-i şer'iyeye mahiyetindeki paralel selem akdi yapmayı tercih ederler. Böylelikle selem akdinin faize alternatif bir finansman yöntemi olma özelliği engellenmiş olur. Selem akdinin ekonomide reel sektör açısından bir finansman tekniği olarak kullanılıp kullanılmayacağı farklı bilim dallarındaki uzmanlarca incelenmesi gerekmektedir (Gözübenli, 2011, s. 196).

Selem akdi yöntemiyle finansman aşamaları:

- Katılım bankası ile selem akdi ile mal almak isteyen müşteri arasında selem sözleşmesi yapılır.
- Katılım bankası müşterisinin talep ettiği malın tedariki için satıcıya sipariş verir.
- Katılım bankası seleme konu mal bedelinin tamamının satıcıya peşin ödeyerek malın mülkiyetini elde eder.
- Katılım bankası üretilen malın satıcı tarafından müşteriye teslim edilmesini sağlar. Fon kullanan müşteri anlaşma kapsamında malın bedelini katılım bankasına öder (Özsoy M. , 2012, s. 185).

Satım akdinin en temel hükümlerinden birisi olan malın hemen teslim edilebilir olması ve de peşin olarak alıcıya tesliminin gerektiği esası, selem akdinin işleyişi ile bağdaşmaz. Normal bir satım akdinde bu esasın ihlali, işlemin geçersiz kabul edilmesine sebep olur. Ancak satım akdinin bu temel esasının ihlaline rağmen, konuyla ilgili hadisler sebebiyle, satım akdinin bir türü olan selem akdinin meşru olduğu konusunda ittifak edilmiştir. Selem akdinin meşruiyetinin bildirildiği hadislerde selem akdini ifade için bey' kökünden kelimeler kullanılmamış olup, Peygamberimiz (s.a.v.) bu işlemi ifade için hem sözlük hem de terim anlamı 'kredi vermek' olan 'eslefe' fiilini kullanmıştır (Gözübenli, 2011, s. 194).

Selem akdinin temel özellikleri ve şartları:

- Faizsiz bankacılık prensibine göre borcun borçla kapatılmaması gerekir. Selem akdinde sözleşme anında malın bedelinin katılım bankası tarafından peşin olarak satıcıya ödenmesi sayesinde, malın alıcısı bu malın bedelini ödemek için başka bir kişi ya da kurumla borç ilişkisine girmediğini ispatlamış olur. Selem akdi, malın satıcısına da o malın tedariki için önceden finansman temin etmesini sağlar. Emtia bedelinin tam olarak ödenmesi gerekir. Aksi durumda sözleşmenin esas amacı gerçekleşmemiş olur. Âlimler tam bedelin ödenmesinin selem akdi için şart olduğu konusunda görüş birliği içindedir. Bedelin birkaç gün geç tahsil edilmesi tamamen satıcının iznine bağlıdır. Bu durum sözleşmeye şart olarak konulamaz.
- Selem akdi ancak cins, kalite, nitelik ve miktar yönünden kesin olarak tespit edilebilen mallar için söz konusu olabilir. Değerli taşlar gibi tarifi ve değeri kuşku oluşturacak ürünler taşlar selem akdine konu olamaz.
- Mutlak olarak belirli bir mal, belirli bir çiftliğin ya da ağacın ürünü gibi ürünler selem akdine konu olamaz. Teslim öncesi o ürünün ya da alanın zarar görme olasılığı teslimi belirsiz hale getirir. Selem akdine konu mal teslim tarihinde mevcut olmaz ise selem akdi fesih edilir.
- Belirsizliğin oluşmaması ve teslim zamanında sorun yaşanmaması için selem akdine konu malın kalitesi sözleşmede mümkün olduğunca bütün detaylarıyla belirtilmelidir.
- Selem akdine konu olan malın miktarı, teslim yeri ve tarihi tam olarak sözleşmede yazılmalıdır.

- Selem akdi karşılıklı olarak teslim edilecek iki tür mal için uygulanamaz. Her iki ürün aynı anda karşılıklı olarak teslim edilmesi gerekir (Tunç, 2010, s. 149-150).

1.3.2.5. İstisna Akdi

Kısaca 'sipariş akdi' olarak bilinir. Sipariş verene 'müstasni', işi yapana 'sâni', yapılan şeye de 'masnû' denir (Erdoğan, 2010, s. 261).

İstisna kelimesi Arapça olup, yapmak, üretimde bulunmak anlamındadır. Belirlenmiş bir şeyi imal ettirmek için satıcı ile alıcı arasında düzenlenen bir satış sözleşmesi türüdür. Sözleşmeye göre satıcı, alıcının talep ettiği bir malı, yapıp veya yaptırıp müşterisine teslim etmeyi taahhüt eder. Bir inşaatın yaptırılması gibi çoğunlukla yapımı veya temini uzun süre alan malların alım satımında ıstisna akdi uygulanır. Malın bedelinin nasıl temin edileceği diğer bir ifade ile peşin, taksitli veya ileriki bir tarihte ödeneceği sözleşmede belirtilmelidir (Tunç, 2010, s. 150).

Katılım bankası, ıstisna akdinde mal bedelinin peşin, taksitli veya vadeli olarak ödenebilmesinin özelliğinden faydalanarak hem sâni hem de müstasni konumunda olarak ıstisna akdi yöntemiyle finansman sağlanabilir. Katılım bankasının sâni konumunda olduğu bir ıstisna akdinde, üretim malına ihtiyaç duyan tüzel ya da gerçek kişi bu malın bedelini vadeli veya taksitli olarak ödeyebilir. Katılım bankası, malın istenen özelliklere göre yapılması için bir kişi ya da kurum ile kendisinin müstasni olduğu paralel bir ıstisna akdi gerçekleştirebilir. Katılım bankası üreticiye malın bedelini peşin olarak ödeyebilir. Malın üretimi tamamlanıp katılım bankası tarafından teslim alındıktan sonra ilk ıstisna akdindeki alıcıya teslim eder. Diğer bir durum da; katılım bankasının önce kendisinin müstasni olduğu bir ıstisna akdi yaparak malın bedelini peşin ödemesi ve akabinde sâni konumunda olduğu ikinci bir ıstisna akdinde malın bedelini vadeli yahut taksitli olarak tahsil etmesidir (Durmuş, 2011, s. 74).

İstisna akdi diğer adıyla eser sözleşmesinin her iki taraf için de bağlayıcı olması için, şartların tam olarak gerçekleşmesi gerekir. Eser sözleşmesinde olması gereken şartlar şunlardır: 'Sözleşmeye konu olan üretilecek malın (eser/yapıt) cinsinin, türünün, miktarının, istenen özelliklerinin tam olarak açıklanması; akit bedelinin belirli olması ve eğer varsa vadenin tespit edilmesi.' Üretilen malın müstasninin şart koştuğu özelliklere uygun olmaması durumunda müstasni, masnûyu kabul edip etmeme konusunda muhayyerlik hakkına sahip olur (AAOIFI, 2012, s. 240).

Katılım bankasının müşterisiyle yaptığı ıstısna akdi ve üreticiyle yaptığı paralel ıstısna akdi birbirlerinden bağımsızdır. Akitlerin bağımsızlığından kasıt; üretici, katılım bankasına karşı olan mal üretme sorumluluğunu yerine getirmese bile katılım bankasının kendi müşterisine karşı sözleşme konusu malı üretip temin etmekle sorumlu olmasıdır. Banka müşterisine ‘Üretici bana karşı sorumluluğunu yerine getirmediği için ben de sana karşı olan sorumluluğumu yerine getiremiyorum’ diyemez (AAOIFI, 2012, s. 250-251).

1.3.2.6. İcara Akdi

İcara, kiralama anlamına gelmekle beraber özellikleri nedeniyle kiralama/leasing modeli olarak da tanımlanabilir. Katılım bankalarınca faizsiz bankacılık prensiplerine uygun yöntemler ile sahip oldukları varlıkları periyodik kira geliri sağlamak amacıyla müşterilerine kiralamaları icaradır. İslam hukukuna göre menkul ve gayrimenkul malların yanında iş ve hizmet sözleşmeleri de icara akdine konu olabilirler. Katılım bankaları, faizsiz bankacılık prensiplerine uygun olması koşuluyla her türlü varlık için kira finansmanı sağlayabilirler (Odabaşı, 2010, s. 27).

İcara akdi yöntemiyle finansman, bir yatırım malının mülkiyeti finansal kiralama şirketinde iken, belirlenen kiralar karşılığında kullanım hakkının kiracıya verilmesi ve nihai olarak mülkiyetin sözleşmede belirlenen değer üzerinden kiracıya geçmesinin sağlanmasıdır. İşletmelerin, yatırım mallarını satın almak yerine, kiralarak kullanması işletme sermayelerini diğer ihtiyaçlarının karşılanmasında kullanmalarına olanak sağlayarak verimliliğin ve kârlılığın artmasını sağlar (Kaya, ve diğerleri, 2012, s. 177).

Fon ihtiyacı olan işletme, demirbaşlarını katılım bankasına satarak bu malları kiracı olarak kullanabilir. Bu uygulamaya sat ve kirala ‘sale and lease back’ yöntemi denmektedir. Katılım bankası, icara akdine konu olan malları müşterisinden satın alarak aynı müşteriye kiralar (Tunç, 2010, s. 147).

İcara akdi finansmanının aşamaları:

- Katılım bankasının müşterisi olan kiracı ile mal ya da hizmetin satıcısı arasında ön satış anlaşması yapılarak fiyat tespit edilir; müşteri malı satın almaz ya da bir ön ödeme gerçekleştirmez.
- Müşterisinin talebi üzerine hareket eden katılım bankası malı satıcıdan satın alır. Satıcı malı müşteriye gönderirken faturayı da katılım bankasına iletir.

- Katılım bankasının malı müşterisine kiralayabilmesi için öncelikle malın mülkiyetini elde etmelidir. Mal bedelini peşin olarak satıcıya ödemesiyle malın mülkiyeti katılım bankasına geçer.
- Müşteri icara sözleşmesinde kararlaştırılan şekilde kira taksitlerini katılım bankasına öder ve ödemelerin yapılacağı kira periyodu boyunca malın kullanım hakkını elinde bulundurur.
- Ödemeler tamamlandıktan sonra malın mülkiyeti müşteriye geçer. Mülkiyet devri finansal kiralama sözleşmesinden bağımsız olarak yapılan bir hibe veya satış akdi yoluyla yapılır (Özsoy M. , 2012, s. 183).

Fon toplama ve fon kullandırmada dikkat edilecek en önemli husus, fonların faizsiz bankacılık prensiplerine uygun özellikte olmasıdır. İslami bankacılık prensiplerine uygun olmayan yollardan gelir elde eden bir kişi ya da firmaya hesap açılmaması tavsiye edilir. Aksi durumda bu hesaptan elde edilen fonun faizsiz bankacılık prensiplerine uygun olmamasının yanında, fon ihtiyacı içerisinde olan bireysel ve kurumsal müşterilere kullandırılan fonlar nedeniyle katılım bankalarını özellikle tercih eden kesim aldatılmış olur. Aynı şekilde katılım bankalarına güvenerek birikimlerini bu bankalarda değerlendirenlerin de birikimlerinin kullanıldığı alanların katılım bankacılığı prensiplerine uygun olması tavsiye edilir.

Fon kullandırmaya ilişkin diğer önemli hususlar şu şekilde sıralanabilir:

- Mal ve hizmet bedelinin fonlanması ilk aşamada alıcı konumunda katılım bankası olduğu için mal ve hizmet bedeli alıcı olan müşteriye değil, direkt olarak satıcıya ödenir.
- Müşteri, katılım bankasından fon kullanarak bir mal alacak ise satıcı ile alım satım sözleşmesini tamamlamadan önce bankaya müracaat etmelidir. Bunun nedeni katılım bankasının önce malı alarak malın mülkiyetini elde etmesi ve ardından müşterisine satmasıdır. Müşteri bankaya müracaat etmeden önce alım satım sözleşmesini yazılı veya sözlü olarak tamamlaması durumunda malın mülkiyetini elde etmiş olacağından sonrasında katılım bankasının devreye girmesi borç finansmanı anlamına gelecektir. Katılım bankacılığı prensiplerine göre de borç finansmanı caiz değildir.

- Fon kullandırılan müşteriye tahsis edilen kredi limiti söz konusu müşterinin borçlanabileceği azami tutarı ifade edecektir. Tahsis kararındaki özelliklerine göre limitler dönerli olarak sürekli doldur-boşalt şeklinde kullanılabileceği gibi bir defalık da kullanılabilir. Bir defalık kullanılan limitler genellikle finansal kiralama, kâr/zarar, bireysel krediler ve belli bir proje için tahsis edilmiş olan limitlerdir. Kurumsal finansman desteği ve teminat mektubu limitleri ise genellikle dönerli limitlerdir.
- Katılım bankaları, kullandıkları fonun geri ödenmesinin gününde yapılmasını talep ederler. Gününden önce alacağın geri çağırılması söz konusu değildir. Fiyat baştan belli olduğu ve değişmemesi gerektiği için gününden önce ödemelere de prensipler açısından onay verilmez. İstisna olarak tüketici kredileri yasal düzenleme gereği bu prensibin dışındadır.
- Katılım bankası tarafından bir mal veya hizmetin ancak belgelendirilmiş kıymeti finanse edilebileceği için faturalandırılmayan veya belgelendirilemeyen bir işlem finanse edilemez. Belge konusundaki hassasiyet ekonomik faaliyetlerin kayıt altına alınmasına katkı sağlar.
- Gayri nakdi kredinin müşteri tarafından ödenmemesi durumunda banka tarafından kefil olunan tutarın bankaca karşılanması halinde, bu tutarın müşteriden derhal bankaya ödenmesi talep edilir. Bu işlemde doğan zarar katılım hesabı müşterilerine yansıtılmayacağı için gayri nakdi kredi kullandırılan müşteriden tahsil edilemeyen kefalet bedelleri doğrudan bankanın zararı olur.
- Fon kullanan müşterinin temerrüde düşmesi halinde, müşteri için aşırı maliyet artış riski yoktur. Katılım bankası, taksit ödemesini geciktirdiği takdirde kredi müşterisine temerrüt faizi gibi aşırı bir maliyet yansıtmaz. Bunun nedeni faizsiz bankacılıkta faiz ve birikimli faizin kesinlikle yasak olmasıdır. Bununla beraber katılım bankalarının geç ödeme yapan müşterilerine yönelik aldıkları tedbir son birkaç yılda değişmek zorunda kalmıştır. Katılım bankaları uzun yıllar gecikme karşılığında fon kullanan müşterilerinden ilave bir para talep

etmemişlerdir. Ancak bu durumun istismar edilmesi ve borcun geciktirilmesinin yaygınlaşması nedeniyle katılım bankaları en azından uğradıkları zararın tazminini cezai şart olarak talep etmek zorunda kalmışlardır. Çünkü ödemelerini zamanında yapmaya zorlayıcı bir mekanizma olmadığı takdirde, bazı müşteriler öncelikle diğer kurum ve bankalara olan borç ödemelerini gerçekleştirirken; katılım bankasına yapmaları gereken ödemeyi sona bırakmaktadır (Tunç, 2010, s. 212-214).

BÖLÜM II

2. DIŞ TİCARETTE KULLANILAN TESLİM VE ÖDEME ŞEKİLLERİ İLE FİNANSMAN ÜRÜNLERİ

2.1. Dış Ticaret Finansmanı Tanımı ve Özellikleri

Dış ticaret finansmanı, ihracatçının veya ithalatçının sevk öncesi veya sevk sonrası dönemde fonlar veya sigorta yöntemleri ile desteklenmesidir. Düzenli ve istikrarlı finansman kaynakları şirketlerin uluslararası boyutta çalışmalarına devam etmelerine olanak sağlar (Özdemir, 2005, s. 195).

Dış ticarete ihracatçının ve ithalatçının finansman ihtiyacı süre açısından farklılık gösterir. İhracatçı finansmana genellikle uzun dönemi kapsayacak şekilde ihtiyaç duyarken, ithalatçının finansman problemi kısa süreli özellik göstermektedir. İthalatçı yurt dışından mal ithal ettiğinde bu malın bedelini genellikle çok kısa sürede, malın ihraç ülkesinden ithalat ülkesine nakledilmesi için gerekli olan süre sonunda ödemek zorundadır. Ancak ithalat vadeli ödeme türü ile yapılmış ise, ödeme poliçe vadesi sonunda gerçekleşir. İhracatçılar için aynı durum söz konusu değildir. Yurtdışına herhangi bir malın ihracatını gerçekleştirmek isteyen bir ihracatçı, her şeyden önce, malı hazırlamak durumundadır. Bunun için ya üretim yapması gerekir ya da ihraç edilecek malı satın alarak temin etmelidir. İhracatçı açısından bakıldığında finansman ihtiyacı daha uzun dönemi kapsar. Çünkü ihraç edeceği malı üretmesi ya da temin etmesi, ihraca hazır hale getirmesi, gerekli işlemleri yaparak sevk etmesi ve mal bedelini tahsil etmesi kısa sürelerde mümkün değildir (Zaim, 2011, s. 4-5).

2.2. Dış Ticaret Finansmanındaki Riskler

2.2.1. Ticari Risk

İthalatçının, ihracatçı ile yapmış olduğu anlaşma gereği ödeme yapması gerekirken, mal bedelini ödememesi ya da sevk edilen malı almaktan vazgeçmesi riskidir. Ticari riski bir örnek ile açıklamaya çalışırsa; ithalatçı bir mal için sipariş verdiğinde ihracatçı karşı tarafın talep ettiği malı göndermek için gerekli hazırlıklara başlar. İhracatçı hammadde alımı yapar, malın üretimine başlar ve malları gönderilmek üzere hazır hale getirir. İhracatçı malı göndermek için hazırlık yaparken ithalatçı aynı

malı daha düşük bir fiyata başka bir tedarikçiden elde edebilir ya da talep ettiği bu mal yerine başka bir mal almaya karar verebilir. Böyle bir durumda ithalatçı malı üreten ihracatçıya sipariş ettiği malı almaktan vazgeçtiğini bildirebilir. Bu durum ihracatçı açısından büyük bir sıkıntı oluşturur. Özellikle üretmiş olduğu mal, o ithalatçıya özel olarak üretilmiş ise bu malı iç piyasasında satması çok zor olmakta ya da çok düşük bir fiyattan satmak zorunda kalmaktadır. İhracatçı için daha sıkıntılı diğer bir durum da mallar yolda iken ya da ithalatçının ülkesindeki gümrüğe ulaştıktan sonra ithalatçının malları almaktan vazgeçtiğini bildirmesidir. Eğer ki ülkeler arasındaki mesafe fazla ise malı kendi ülkesine geri getirtmek taşıma masrafını da arttıracığı için ihracatçı açısından maliyetli olacaktır. Aynı şekilde süre açısından değerlendirildiğinde ise malın deniz yolu ile 30 günde ithalatçının ülkesine ulaştığı ve 30 günde de ihraç ülkesine geri döndüğü düşünülürse ihracatçı açısından ciddi bir zaman kaybı olmaktadır. İhracatçının malı kendi ülkesine geri getirmesi nakliye masraflarını arttırmakta ve mal bedelinden daha fazla bir maliyete neden olması durumunda malı gönderdiği ülkede daha ucuza başka bir alıcıya belki de zararına satmak zorunda kalabilir (Yıldız, 2007, s. 71).

İthalatçı ile ihracatçının anlaşmasına göre ödeme malın fiili ithalatından önce yapılabilir. Böyle bir durumda ithalatçı ancak malı gümrüğe geldikten ve fiili ithalatı yaptıktan sonra kontrol edebilmektedir. İhracatçı yükümlülüğünü yerine getirmeyip malı göndermez yahut anlaşılardan farklı olarak ithalatçının talep etmediği bir mal gönderir ise ithalatçı ödemesinin karşılığını alamamış olur. Ticaret uluslararası gerçekleştiğinden hukuki süreç hem uzun süreceği hem de masraflı olacağı için çoğunlukla ithalatçı firmalar hukuki yola başvuramazlar ve zarara katlanırlar.

2.2.2. Ülke Riski

Ülke riski, ihracatçı ve ithalatçının kontrolü dışında gerçekleşen olaylar sonucu oluşan risklerdir. Bu nedenle ülke risklerine mücbir sebep riskleri ya da politik riskler de denir. Dış ticarete karşılaşılabilecek olası ülke riskleri şunlardır:

- İthalatçının ülkesinde meydana gelen savaş hali, ihtilâl ve doğal afetler gibi olaylar nedeniyle ödemeyi gerçekleştirememesi,
- İthalatçının ülkesinde meydana gelen politik olaylar, hükümet müdahaleleri ve yasaklamalar da ödemeleri engeller. İthalatçı, ihracatçının göndermiş olduğu mal bedelini kendi ülkesindeki bankasına ödediği halde, banka tarafından mal bedeli satıcının

bankasına transfer edilemeyebilir veya transfer geciktirilebilir. Örnek olarak, döviz sıkıntısı nedeniyle meydana gelen transfer gecikmeleri, ithalat yasakları ve borç ödemelerinde ekonomik kriz nedeniyle ertelemeler gösterilebilir.

- İhracatçı ile ithalatçının ülkeleri arasında savaş çıkması,
- İhracatçının ülkesinde belli mallar için ya da tüm mallar için ihracat yasağı konulması,
- Kambiyo kontrolü uygulanan kapalı ekonomilerde döviz kurlarına hükümet müdahalesi olabilir. Bunun bir sonucu olarak döviz kurlarında aşırı dalgalanma meydana gelebilir ve mal bedelinin ödeneceği yabancı para birimi değer kaybına uğrayabilir (Kaymakçı, Avcı, & Şen, 2007, s. 372).

2.2.3. Döviz Kur Riski

Dış ticarete konu ödemeler genellikle tarafların yerleşik olduğu ülkenin parası dışında bir para cinsi üzerinden yapılır. Yerel ve yabancı paralar arasındaki kurun, ödeme yapıncaya kadar dalgalanması ihtimali, döviz kuru riskini oluşturur. Günümüzde geçerli dalgalı döviz kuru sistemi ve kurlardaki oynaklığın yüksekliği, dış ticaret finansmanındaki kur riskini artırmaktadır (Akgüç, 2013, s. 5).

2.2.4. Belgelerde Eksiklik Riski

Dış ticaret işlemlerinde vesaik, malı temsil eder ve malın kendisi kadar önemlidir. Malın ihraç gümrüğünden çıkarılması, fiili ithalatının gerçekleştirilmesi vesaik sayesinde olur. Gümrükte vergi muafiyeti uygulanması da gümrük müdürlüğüne ibraz edilen belgeler ile sağlanmaktadır.

İthal edilen malın gümrükten çekilebilmesi için mala ilişkin zorunlu olan evrakların ithalatçı tarafından gümrük müdürlüğüne ibraz edilmesi gerekmektedir. İthalatçı, mal bedelinin ödemesini gerçekleştirdikten sonra vesaikin zamanında kendisine ulaşmaması ya da gelen vesaikin eksik veya hatalı olması riski ile karşı karşıya kalabilir. Böyle bir durumda malı çekemez ve evrakın gelmesi ya da evrakların düzeltilmesini beklemek zorunda kalır. Mal, hammadde ise üretimi aksar ve satışlarda gecikmeler olur. Ayrıca gümrükte malın beklemesinden ötürü ardiye ve demuraj

masrafları oluşur. Firma ek bir maliyet ödemek zorunda kalır ve zaman kaybı yaşar (Yıldız, 2007, s. 76).

2.2.5. Mallara İlişkin Risk

Kullandırılan finansman karşılığında alınan teminatlar güçlü değil ise mal finansmanın güvencesini oluşturur. Geri ödeme gerçekleşmediğinde malları temsil eden belgeleri elinde bulunduran banka malları gümrükten çekerek satar ve alacağının tamamını ya da kısmen temin eder. Aynı şekilde akreditif tahtında ibraz edilen vesaik uygun ise ve amir ödemeyi gerçekleştirmez ise amirin bankasının ödeme yükümlülüğünü yerine getirmesi gerekmektedir. Bu nedenle belgelerin temsil ettiği malların piyasa fiyatının belgelerde belirtilen ile uyumlu olması gerekmektedir. Aksi durumda alacağının tahsili söz konusu olamaz.

2.3. Dış Ticaret İşlemlerinde Teslim Şekilleri

Dış ticaret işlemleri, tarafların aralarında anlaşarak sözleşme yapmaları ile başlar. Uluslararası satışlar, doğaları gereği sınır ötesi satış niteliği taşırlar. Dış ticarete taşınır mallar bir ülkeden diğer bir ülkeye gönderilmekte, gönderme yeri ile ulaşacağı yer arasında belli bir sınır farkı bulunmakta, satılan malın satıcının mülkiyetinden çıkması ile alıcıya teslimi ve onun mülkiyetine geçmesi farklı zaman ve mekânlarda gerçekleşmektedir (İşbilen, 2011, s. 25).

Dış ticarete malların ülkeler hatta kıtalar arası bir dolaşımı olduğu için alıcı ve satıcının sözleşme yaparken bu hususu dikkate almaları ve taşımaya ilişkin kuralları dikkatli bir şekilde belirlemeleri gerekmektedir. Satış sözleşmelerinde mal bedeline navlun ve sigorta bedelinin dâhil edilip edilmediği belirtilmelidir. Mallar taşınırken oluşacak risklere karşı sigortanın kimin tarafından yapılacağı ve taşıma masraflarını kimin karşılayacağı, mallara ilişkin riskin geçişinin hangi aşamada gerçekleşeceği belli olmalıdır. Aksi halde mal hasar görürse, kaybolursa ya da çalınırsa ve sigorta yapılmamış ise bunun sorumlusunun tespiti hem uzun sürecek hem de maliyetli olacaktır. Uluslararası Ticaret Odası, iç ve dış ticarete kullanılmak üzere alıcı ve satıcının yükümlülüklerini belirleyen terimler oluşturmuştur. Bu terimlere Incoterms denmektedir. Bir satış sözleşmesinde Incoterms terimlerinden biri belirtilerek, tarafların yükümlülükleri netleştirilmiş olur.

Incoterms kuralları ile bir dizi kural oluşturularak taşımada kullanılan terimlerin ülkeden ülkeye farklı biçimlerde yorumlanmasından kaynaklanan belirsizlikler ortadan kaldırılmakta veya önemli ölçüde azaltılmaktadır. Satış sözleşmelerinde alıcı ve satıcının hak ve yükümlülükleri teslim şeklini belirten üç harften oluşan bir kısaltma ile ifade edilmektedir. Incoterms kuralları ilk olarak 1936 yılında yayınlanmış olup, uluslararası ticarete meydana gelen değişikliklere bağlı olarak 1963, 1967, 1976, 1980, 1990, 2000 yıllarında revize edilmiştir (Gerçek & Saygılıoğlu, 2007, s. 69).

1 Ocak 2011 tarihinde yürürlüğe giren Incoterms 2010 yayını en güncel versiyondur. Bu yayında DAF, DES, DEQ, DDU teslim şekilleri çıkartılarak yerlerine DAT ve DAP teslim şekilleri eklenmiş ve Incoterms kurallarının sayısı 13'ten 11'e indirilmiştir. Dikkat çeken diğer değişiklik de teslim şekillerinin tasnifinde yapılmıştır. Incoterms 2000'de teslim şekilleri E, F, C ve D harflerinden biri ile başlamalarına göre sınıflandırılırken, Incoterms 2010'da 'Tüm Taşıma Türlerini Kapsayan Kurallar' ve 'Deniz ve İçsu Taşımalarına Özgü Kurallar' olarak sınıflandırılmıştır. EXW, FCA, CPT, CIP, DAT, DDP tüm taşıma türlerini kapsayan kurallardır. FAS, FOB, CFR ve CIF ise deniz ve içsu taşımalarına özgü kurallardır.

2.3.1. EXW

'İş Yerinde Teslim' kuralı daha çok iç ticaret için uygundur. Satıcı malları kendi iş yerinde veya ismen belirlenmiş başka bir yerde bir taşıma aracına yüklenmemiş olarak alıcıya teslim eder. Satıcı, malları herhangi bir taşıma aracına yüklemek zorunda değildir (Incoterms 2010, 2011, s. 21).

2.3.2. FCA

'Taşıyıcıya Masrafsız' kuralında, satıcı malları satıcının işyerinde veya belirlenen başka bir yerde, alıcı tarafından belirlenen taşıyıcıya veya başka bir kişiye teslim eder. Belirlenen teslim yerinde hasar alıcıya geçer (Incoterms 2010, 2011, s. 29).

2.3.3. CPT

'Taşıma Ödenmiş Olarak' kuralında, satıcı malları kendisinin belirlediği bir taşıyıcıya veya diğer bir kişiye sözleşmede belirlenen yerde teslim eder. Satıcı, malları belirtilen varış noktasına getirilmesi için gerekli taşıma sözleşmesini yapmak ve taşıma

masraflarını ödemekle yükümlüdür. Satıcının teslim yükümlülüğü malların varış yerine ulaşmasından önce malların taşıyıcıya teslim edilmesiyle yerine getirilmiş olur (Incoterms 2010, 2011, s. 39).

2.3.4. CIP

‘Taşıma ve Sigorta Ödenmiş Olarak’ kuralında, satıcı malları kendisinin belirlediği bir taşıyıcıya veya diğer bir kişiye sözleşmede belirlenen yerde teslim eder. Satıcının, malların varış noktasına getirilmesi gereken taşıma sözleşmesini yapma ve taşıma masraflarını ödeme yükümlülüğüne ek olarak taşıma sırasında oluşabilecek ziya ve hasar riskine karşılık bir sigorta sözleşmesi yapması gerekmektedir (Incoterms 2010, 2011, s. 47).

2.3.5. DAT

‘Terminalde Teslim’ kuralında, satıcı malları belirlenen varış yeri veya limanda belirlenen terminalde taşıma aracından boşaltılmış bir şekilde alıcıya teslim eder. ‘Terminal’ kelimesi, rıhtım, depo veya yol, demiryolu veya hava kargo istasyonu gibi üstü açık veya kapalı olabilecek herhangi bir yeri ifade eder. Satıcı, malların belirlenen terminale getirilmesi ve taşıma aracından boşaltılmasına kadar oluşan tüm hasar ve masrafları üstlenmek durumundadır (Incoterms 2010, 2011, s. 59).

2.3.6. DAP

‘Belirlenen Yerde Teslim’ kuralında, satıcı malları belirlenen varış yerinde taşıma aracından boşaltmadan alıcıya teslim eder. Satıcı, malların belirlenen varış yerine getirilmesine kadar oluşan tüm hasar ve masrafları üstlenmek durumundadır (Incoterms 2010, 2011, s. 67).

2.3.7. DDP

‘Gümrük Resmi Ödenmiş Olarak Teslim’ kuralında satıcı azami yükümlülüğe sahiptir. Satıcı, malların sadece ihracı değil, ithali için de gümrükleme işlemlerini yapar ve belirlenen varış yerinde taşıma aracında boşaltmaya hazır şekilde alıcıya teslim eder. Satıcı, malların belirlenen varış yerine getirilmesine ilişkin oluşan tüm hasar ve masrafları üstlenir (Incoterms 2010, 2011, s. 75).

2.3.8. FAS

‘Gemi Doğrultusunda Masrafsız’ kuralında, satıcı malları anlaşılan yükleme limanında, alıcı tarafından belirlenen geminin doğrultusunda bırakarak teslim eder. Mallara ilişkin hasar ve masraflar malların gemi doğrultusunda bırakılması ile satıcıdan alıcıya geçer (Incoterms 2010, 2011, s. 85).

2.3.9. FOB

‘Gemide Masrafsız’ kuralında, satıcının malları gemide teslim etmesi gerekir. Satıcı malları anlaşılan yükleme limanında, alıcı tarafından belirlenen gemide teslim eder. Malların gemiye yüklenmesi ile hasar ve masraflar satıcıdan alıcıya geçer (Incoterms 2010, 2011, s. 93).

2.3.10. CFR

‘Masraflar ve Navlun’ kuralında, satıcı malları gemide teslim eder. Malların gemiye yüklenmesi ile hasar ve masraflar satıcıdan alıcıya geçer. Satıcı taşıma sözleşmesi yapmalı ve navlunu ödemelidir (Incoterms 2010, 2011, s. 101).

2.3.11. CIF

‘Masraflar, Sigorta ve Navlun’ kuralında, satıcı malları gemide teslim eder. Mallara ilişkin hasar ve masraflar, mallar gemide bulunduğu anda alıcıya geçer. Satıcı, sadece taşıma sözleşmesi yaparak ve navlunu ödemekle kalmaz mallara ilişkin ziya ve hasar riskine karşılık bir sigorta sözleşmesi de yapar (Incoterms 2010, 2011, s. 111).

2.4. Dış Ticarete Kullanılan Ödeme Şekilleri

Katılım bankaları dış ticaret ödemelerine aracılık ederken vekâlet akdine göre hareket ederek bankacılık hizmeti sunabilir, murabaha yöntemiyle finansman sağlayarak dış ticarete konu malı alıp satabilir ya da ithalatçıya kefil olabilir (Aktepe, 2013, s. 116).

2.4.1. Peşin Ödeme

Peşin ödeme türünde ithalatçı, henüz malı teslim almadan mal bedelinin tamamını ya da bir kısmını ihracatçıya öder. İhracatçı da sağladığı finansman ile malı üretir ya da tedarik ederek ithalatçıya gönderir.

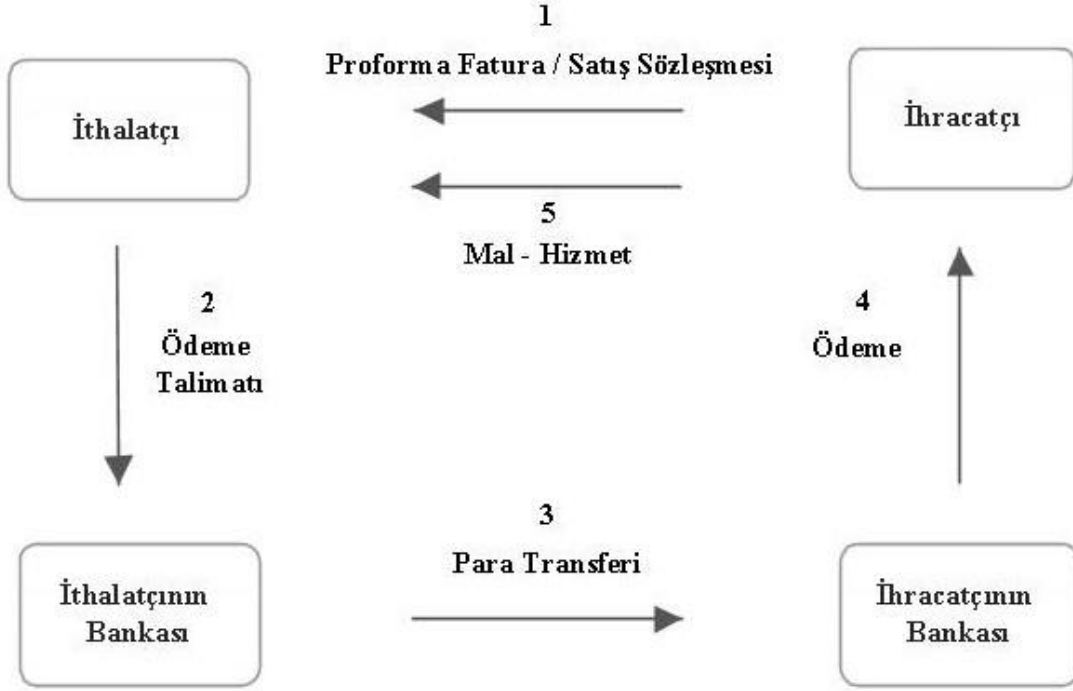
Peşin ödeme türü ihracatçıya bazı avantajlar sağlar. Ödemeyi malı göndermeden önce alarak finansman sağlar. Malı gönderdikten sonra ithalatçının ödeme zorluğu yaşamamasından ya da ithalatçının ülkesindeki transferleri yasaklayan olası hukuksal değişikliklerden kendini korumuş olur.

İthalatçı açısından ise, malın ihracatçı tarafından gönderilmeme, gönderilen malın eksik, kusurlu ya da siparişe uygun olmama riskleri mevcuttur. Bu risklerden korunmak için ithalatçı, ihracatçıdan bankasına teminat mektubu düzenlettirmesini ve kendi bankasına göndertmesini isteyebilir. Ancak teminat mektubunda işlem süreci hem zaman aldığı hem de masraflı olduğu için pek tercih edilmemektedir.

Tercih nedenleri;

- İhracatçı malı sattığı ülkenin riskini üstlenmek istemez,
- İhracatçı mal sattığı ithalatçının finansal durumunda meydana gelecek bozulmadan etkilenmek istemez,
- İhracatçının sipariş edilen malı hazırlayıp sevk etmesi mali gücü yeterli olmayıp paraya ihtiyacı vardır,
- İhracatçı konu olan mal türü için tekel durumundadır,
- İhracatçı, ithalatçıya avans veya peşin ödeme garantisi ile güvence vermiştir,
- İthalatçı, ihracatçıya ve ülkesine güven duyar,
- İthalatçının, ihracatçının sattığı mala ihtiyacı vardır,
- İthalatçı pazara yeni girmişti ve pazarlık gücü yoktur,
- İthalatçı, ihracatçı ile uzun dönemli bir iş ilişkisine girmek istediği için güvenini kazanmaya çalışmaktadır,
- İthalatçı ve ihracatçı arasında karşılıklı güven vardır
- İşin veya malın bedeli çok yüksek değildir (Özalp, 2007, s. 15).

Peşin ödeme işleyiş şekli aşağıdaki gibidir:

Şekil 1: Peşin Ödeme İşleyişi

1. Alıcı (ithalatçı) ve satıcı (ihracatçı) aralarında anlaşılır ve satıcı, alıcıya proforma fatura ya da satış sözleşmesi gönderir. Gönderilen evrakta alıcı, satıcı ve ticari ilişkiye konu mala ait bilgilerin yanında malın taşıma ve ödeme şekli de yer alır. Proforma fatura/sözleşmede ödeme şekli olarak kısmi ya da mal bedelinin tamamı peşin ödeme belirtilir. Eğer güvence için bir teminat mektubu şart koşulmuş ise, ihracatçı bankasına giderek bu garantinin ithalatçının bankasına gönderilmesini sağlar.
2. İthalatçı bankasına başvurarak malın ya da hizmetin bedelinin ihracatçıya gönderilmesi için talimat verir.
3. İthalatçının bankası mal ya da hizmet bedelini ihracatçının bankasına ihracatçıya ödenmek üzere gönderir.
4. İhracatçının bankası, gelen bedeli ihracatçının hesabına öder.
5. İhracatçı, bedeli aldıktan sonra malı gönderir, hizmeti yerine getirir ya da malı üretmeye başlar. Malın çekilmesi için gerekli olan evrakları ya direkt olarak ithalatçıya postalar ya da mal ile gönderir.

İthalatçı mal ya da hizmeti aldıktan sonra eğer lehine bir teminat mektubu almış ise serbest bırakılması için bankasına talimat vermelidir.

Katılım bankası vekil olarak hareket ederse görevi sadece malın bedelini ihracatçının bankasına ulaştırmak olur ve verdiği hizmetin karşılığını alır. Bunun haricinde katılım bankası ithalatçı ile ihracatçı sözleşmeyi tamamlamadan evvel ithalatçıya vekâlet vererek malları kendi adına almasına olanak verebilir. Bu durumda mal bedeli katılım bankasının kaynaklarından ödenir. Katılım bankası malın murabahasını yaptığı için risk üstlenir. Yurtdışından mallar gönderilmez ise ödediği meblağı yurtdışındaki ihracatçıdan almak zorundadır. Müşterisini borçlandırabilmesi için müşterisine mal teslim etmesi gerekir. Bu riske giremiyorsa işlem yapmamalıdır (Aktepe, 2013, s. 116).

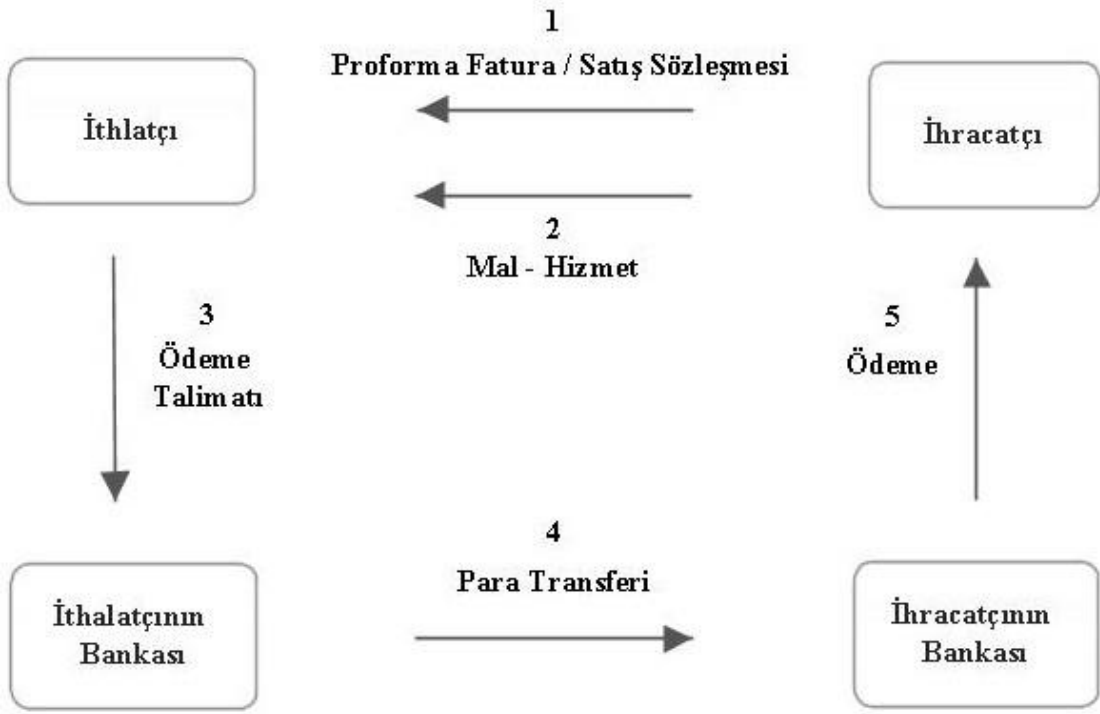
2.4.2. Mal Mukabili

Mal mukabili ödemede ithalata konu olan mal, alıcının eline geçtikten bir süre sonra ödemesi yapılır. Bu tür ödeme şeklinde de ağırlıklı olarak ihracatçı riskleri üstlenmektedir (Bakan, ve diğerleri, 2012, s. 214).

Bu ödeme şeklinde ithalatçı, ödeme yapmadan önce malı elde ederek kontrol olanağı bulması nedeniyle peşin ödeme türüne kıyasla daha güvencedir. Malın bedelinin satıştan sonra ödenmesi ile malın finansmanı için kaynak sağlanmış olur. İthalatçı açısından cazip olan bu ödeme şekli, ihracatçı açısından risklidir. İhracatçı malı göndererek mal bedelinin gelmesini bekler. Bedelin anlaşmaya uygun zamanda ya da tutarda geleceği konusunda bir garanti yoktur. Mal mukabili ödeme şekli çoğunlukla rekabetin yoğun olduğu satıcı piyasalarında, ihracatçının ithalatçıya güven duyduğu ve ithalatçı ile ihracatçı arasında uzun süreli ticari ilişkilerin bulunduğu durumlarda kullanılmaktadır (Akgüç, 2013, s. 181).

İhracatçı, mal bedelinin ödenmemesi riskine karşılık kendisinin lehtar olduğu bir teminat mektubunun ithalatçının bankası tarafından düzenlenip kendi bankasına gönderilmesini isteyebilir. Ancak teminat mektup süreci uzun ve masraflı olduğu için genellikle talep edilmez. Mal mukabili ödeme işleyiş şekli aşağıdaki gibidir:

Şekil 2: Mal Mukabili Ödeme İşleyişi

1. Alıcı (ithalatçı) ve satıcı (ihracatçı) aralarında anlaşılır ve ihracatçı, alıcıya proforma fatura ya da satış sözleşmesi gönderir. Gönderilen evrakta ithalatçı, ihracatçı ve ticari ilişkiye konu mala ait bilgilerin yanında malım taşıma ve ödeme şekli de yer alır. Ödeme şekli mal mukabili olarak belirtilir. Eğer güvence için bir teminat mektubu şart koşulmuş ise, ithalatçı bankasına giderek bu teminat mektubunun ihracatçının bankasına gönderilmesini sağlar.
2. İhracatçı, malı gönderir, hizmeti yerine getirir ya da malı üretmeye başlar. Malın çekilmesi için gerekli olan evrakları ya direkt olarak ithalatçıya postalar ya da mal ile gönderir. İthalatçı malı çeker ya da hizmeti alır.
3. İthalatçı bankasına başvurarak mal ya da hizmet bedelinin ihracatçıya gönderilmesi için talimat verir.
4. İthalatçının bankası, ilgili bedeli ihracatçının bankasına ihracatçıya ödenmek üzere gönderir.
5. İhracatçının bankası gelen bedeli ihracatçının hesabına öder.

İhracatçı bedeli aldıktan sonra eğer lehine bir teminat mektubu almış ise serbest bırakılması için bankasına talimat vermelidir.

Katılım bankası mal mukabili ödeme türünde murabaha yapamaz. Çünkü ithalatçıya gönderilmiş mallar onun sayılmaktadır. Katılım bankası, ödemeyi ihracatçının bankasına ulaştırarak vekâlet işlemi gerçekleştirir. Burada yalnızca yaptığı hizmetin bedelini alabilir (Aktepe, 2013, s. 116-117).

2.4.3. Vesaik Mukabili Ödeme

Vesaik mukabili ödeme; alıcının ithal ettiği malın bedelini, söz konusu malı temsil eden belgelere dayanarak ödemesi esasına dayanır (Bakan, ve diğerleri, 2012, s. 215).

ICC, vesaik mukabili ödeme yöntemine ait kurallar Tahsiller İçin Yeknesak Kurallar başlığı altında 522 sayılı broşürde belirtmiştir.

Vesaik mukabili işlemlerde bankaların yükümlülüğü; ihracat söz konusu ise müşterilerinden aldıkları talimatlara uygun olarak belgelerin tahsile gönderilmesi, ithalat söz konusu ise gönderi bankasından gelen vesaikin talimata uygun teslim edilmesi ve tahsil edilen bedeli yine talimata uygun olarak ilgili yerlere intikal ettirmekten ibarettir. Aval veya garanti vermedikleri sürece taahhüde girmezler, ancak talimatları yerine getirirken gerekli özeni göstermek zorundadırlar, aksi halde ihmalden kaynaklı sorun çıkması durumunda sorumlu olurlar. Vesaik mukabili ödeme şekli risk açısından ihracatçı için mal mukabili ve akreditif arasında bir yerde olup, mal mukabiline göre daha fazla, akreditife göre daha az bir güvence sağlar (Özalp, 2007, s. 17).

2.4.3.1. Vesaik Mukabili Ödeme İşleminin Tanımı

522 sayılı broşürde (URC 522, 1995, s. 9-10) ‘Tahsil’ aşağıdaki şekilde tanımlanmıştır.

“Belgelerin, alınan talimat uyarınca ve

- *Ödemenin veya kabulün sağlanması*
- *Ödeme veya kabul karşılığında belgelerin teslimi (veya)*
- *Diğer şartlara bağlı kalınarak belgelerin teslimi için bankalarca işleme alınması anlamına gelir.*

‘Belgeler’ mali belgeler veya ticari belgeler anlamına gelir. ‘Mali belgeler’, poliçeler, bonolar, çekler ve para ödemesinin sağlanması için kullanılan diğer benzer belgeler anlamına gelir. ‘Ticari belgeler’, faturalar, taşıma belgeleri, tasarruf yetkisi veren belgeler ve diğer benzer belgeler veya mali belgeler olmayan diğer herhangi tür belgeler anlamına gelir.

‘Temiz Tahsil’ (Clean Collection) ticari belgelerin eşlik etmediği mali belgelerin tahsili anlamına gelir.

‘Belgeli Tahsil’ (Documentary Collection) ticari belgelerin eşlik ettiği mali belgelerin veya mali belgelerin eşlik etmediği ticari belgelerin tahsili anlamına gelir.”

Tahsil işlemleri, genellikle satıcı ve alıcının bankaları arasında geçen bir süreçtir. Çok nadir olsa da satıcı veya temsilcisi tahsil vesaikini direkt olarak alıcının bankasına gönderir.

2.4.3.2. Vesaik Mukabili Ödeme İşleminin Tarafları

522 sayılı broşürde (URC 522, 1995, s. 10-11) işlemin tarafları şöyle belirtilmiştir:

“Amir (İhracatçı–Principal), bir tahsili işleme alması için bir bankaya tevdi eden taraftır.

Gönderi Bankası (Remitting Bank), amirin tahsili tevdi ettiği bankadır.

Tahsil Bankası (Collecting Bank), tahsil işleminin yürütülmesinde devreye sokulan ve gönderi bankası dışındaki herhangi bir bankadır.

İbraz Bankası (Presenting Bank), muhataba ibrazda bulunan tahsil bankasıdır. Uygulamada çoğunlukla tahsil bankası ile aynı bankadır.

Muhatap (İthalatçı–Drawee), tahsil talimatı uyarınca kendisine ibrazın yapılacağı kişidir.”

2.4.3.3. Vesaik Teslim Şekilleri

‘Ödeme Karşılığı Teslimde’, tahsil ya da ibraz bankası kendisine gelmiş olan vesaiki, gönderi bankasının talimatında belirtilen tutarın muhatap tarafından ödenmesi karşılığında muhataba teslim eder. İlgili tutarı da gönderi bankasına talimatında belirtildiği şekilde Swift yoluyla iletir. Bankalar arası transfer işlemlerinde MT202 mesajı kullanılır. Alıcının bankası MT400 mesajı ile de gönderi bankasına ödemenin bildirimini yapar.

‘Kabul Karşılığı Teslimde’, tahsil ya da ibraz bankası kendisine gelmiş olan vesaiki, muhatabın poliçeyi kabul etmesi karşılığında muhataba teslim eder. MT412 kabul mesajını da gönderi bankasına iletir. Kabulün sadece muhatap tarafından yapılması amir için bedelin alınacağını garanti etmez. Satıcı alacağını garanti almak ya da kabul edilmiş poliçeyi bankasına teminat olarak sunmak isteyebilir. Böyle durumlarda muhatabın kabulü yanında muhatabın bankasının da avalı talep edilir. Eğer banka aval vermeyi kabul etmiyor ise gönderi bankasına durumu bildirerek yeni talimat beklemeli ve vesaiki müşterisine teslim etmemelidir. Muhatabın bankası, müşterisi lehine aval verir ise; vadesinde müşterisi ilgili bedeli ödemesi dahi kendisi ödemek zorundadır.

Aval, üçüncü tarafın ya da poliçede imzası bulunanlardan birinin müteselsil sorumluluk hükümlerine göre poliçe tutarını ödemeyi üstlendiği bir kefalet işlemidir. Kimi zaman poliçe alacaklısı alacağını garanti altına almak için bir banka kefaleti aramaktadır ki bu kefalet aval vererek sağlanır (Aktepe, 2013, s. 121).

2.4.3.4. Vesaik Mukabili Ödeme İşleminin Avantajları

İhracatçı açısından avantajları;

- İşlem akreditif ödeme türüne göre daha basit ve maliyeti düşüktür,
- Mal mukabili ödeme şekline göre bedelin ödenmesi daha hızlı ve güvencelidir,
- İşleme bankalar aracılık ettiği için ihracatçı direkt olarak ithalatçı ile muhatap olmak zorunda kalmaz (Özalp, 2007, s. 17-18).

İthalatçı açısından avantajları;

- Peşin ödemenin aksine mal bedelini ödedikten sonra mala hemen sahip olur, bazen malı gümrükte kontrol etme imkânı bile olabilir,
- Vadeli poliçe yoluyla vadeli ithalat yaparak ödemeyi ileriki bir vadede yapabilir,
- Akreditif işlemine kıyasla daha kolay ve maliyeti düşüktür (Özalp, 2007, s. 18).

2.4.3.5. Vesaik Mukabili Ödeme İşleminin Dezavantajları

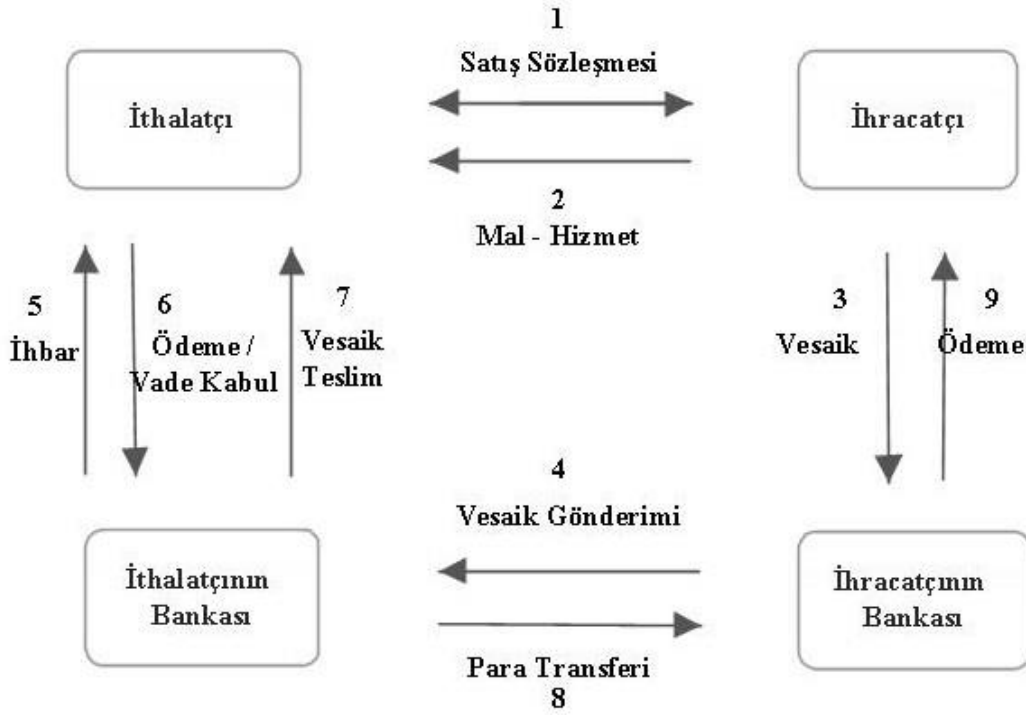
İhracatçı açısından dezavantajları;

- Vadeli ödeme durumunda banka garantisi olmadıkça ödeme yüzde yüz garanti altında değildir,
- İthalatçı malları almaktan vazgeçer ise, ihracatçı ek sigorta, antrepo ve gemi bekleme masrafı, nakliye gibi masrafları ödemek, yeni alıcı bulmak veya malı geri getirmek zorunda kalabilir (Özalp, 2007, s. 18).

İthalatçı açısından dezavantajları;

- Poliçe kabul esasına göre gelen tahsil işleminde ithalatçı poliçeyi kabul ederek imzasını eklediğinde hukuken yükümlü olur. Vadesinde ödeme gerçekleşmez ise satış sözleşmesinden ayrı olarak ihracatçı kendisine karşı protesto ve icra yoluna başvurabilir,
- Ödeme karşılığı teslimde ithalatçı vesaiki teslim almak için malları çoğunlukla görmeden ve kontrol etmeden ödeme yapmak durumundadır. Gelen mallar siparişe uygun olmayabilir (Özalp, 2007, s. 18).

2.4.3.6. Vesaik Mukabili Ödeme İşleyiş Şekli

Şekil 3: Vesaik Mukabili Ödeme İşleyişi

1. Alıcı (ithalatçı) ve satıcı (ihracatçı) aralarında anlaşılır ve satış sözleşmesi yaparlar. Satış sözleşmesinde; alıcı, satıcı ve ticari ilişkiye konu mala ait bilgilerin yanında malım taşıma ve ödeme şekli de yer alır. Ödeme şekli vesaik mukabili olarak belirtilir.
2. İhracatçı, malların, satış sözleşmesindeki şartlara uygun olarak alıcısına sevkinin sağlar.
3. İhracatçı, mallara ilişkin belgeleri bankasına işlemin 522 sayılı broşür kapsamında olduğunu belirten kendi yazılı tahsil talimatı ekinde teslim eder. Bankaların belgeleri inceleyerek talimat elde etmek yükümlülüğü bulunmadığı için satıcının talimatı açık ve net olmalıdır. Talimatta bankaya teslim edilen evrak dökümü, muhatabın bilgileri, belgelerin gönderileceği bankanın adı ve adresi, tahsil edilecek tutar ve döviz cinsi, belgelerin teslim şartı, masraf ve komisyonların hangi tarafa ait olduğu belirtilmelidir.
4. Gönderi Bankası, müşterisinin talimatı üzerine düzenlediği kendi tahsil talimatı ekinde belgeleri alıcının bankasına gönderir. Gönderi bankası talimatında

işlemin 522 sayılı broşür kapsamında olduğunu belirtmelidir. 522 sayılı broşür Madde 4'e göre bir tahsil talimatı duruma uygunluğuna göre şu bilgileri içermelidir:

- Gönderi bankasının tam ismi, posta ve swift adresi ve referansı
  - Amirin tam ismi, posta adresi
  - Muhatabın tam ismi, posta adresi veya ibrazın yapılacağı ikametgâhın bilgisi
  - Tahsil bankasının tam ismi, posta adresi
  - Tahsil edilecek tutar ve döviz cinsi
  - Eklenen belgelerin listesi ve her belgenin sayısal dökümü
  - Belgelerin teslimine ilişkin şartlar
  - Ödemenin yapılmasına ilişkin şartlar (URC 522, 1995, s. 11-12)
5. Tahsil talimatını alan banka muhataba ihbarda bulunur. Muhataba ihbar ile eş zamanlı olarak tahsil bankasına da vesaiki aldığına dair MT410 mesajı ile bildirimde bulunur. Tahsil ya da ibraz bankası kendisine gönderilen vesaiki işleme almak zorunda değildir. Böyle bir durumda gönderi bankasına gecikmeden bilgi vermesi gerekir.
  6. Tahsil bankasından bildiri alan muhatap, bankası nezdinde bulunan belgeleri teslim almak için tahsil talimatında yazılı bulunan koşulları yerine getirir.
  7. Koşulları yerine getiren muhatap belgeleri teslim almaya hak kazanmıştır. Tahsil bankası, belgeleri teslim ettikten sonra gönderi bankasının talimatına göre hareket eder.
  8. Tahsil Bankası tahsil edilen bedeli gönderi bankasına transfer eder.
  9. Tahsil bankasınca muhataptan tahsil edilen ve gönderi bankasına transfer edilen bedel, gönderi bankası tarafından ihracatçının hesabına ödenir.

Vesaik mukabili işlemlerde katılım bankası mal bedelinin transferi karşılığında masraf alabileceği gibi kabul kredili vesaik mukabili işlemlerde talep üzerine aval vererek girdiği kefaletten dolayı aval komisyonu da alabilir. Katılım bankası, alım-satım sözleşmesi tamamlamadan ithalatçıya malları kendi adına alması için vekâlet verir ise ithal edilen malların bedelini kendi kaynaklarından ödeyerek ithalatçıya vadeli satış yapabilir. Ancak böyle bir durumda, bankacılık işlemlerini kendi adına ithal edilen

mallar için yaptığı için verdiği aval ya da hizmetler karşılığında bir bedel almamalıdır (Aktepe, 2013, s. 117).

2.4.4. Akreditif

Akreditif şartlı bir taahhüttür. İthalatçının bankası, müşterisinden aldığı talimat doğrultusunda belirli bir vade içerisinde belirli bir meblağa kadar akreditif metnindeki şartların ihracatçı tarafından yerine getirilmesi ve ihracata ilişkin belgelerin ibrazı karşılığında ihracatçıya ödeme yapacağını taahhüt eder (Aktepe, 2013, s. 117-118).

Bir akreditif, birbirinden doğan ama her biri diğerinden bağımsız olan üç ilişkiyi içinde barındırır. Bunlardan ilki, ithalatçı ve ihracatçı arasındaki satış sözleşmesinden doğan temel ilişkidir. İkincisi, vekâlet akdidir. İthalatçı kendi nam ve hesabına ihracatçı lehine akreditif açması için bankasına talimat verir. İthalatçının bankası da bu talimata uygun olarak ihracatçının bankasına MT700 mesajını göndererek akreditif açar. Sonuncusu ise bağımsız ödeme taahhüdüdür. Akreditifi açan banka, satıcıya karşı bağımsız ödeme yükümlülüğü bulunmaktadır. Her akreditif bu üç ilişkiyi mutlaka içinde barındırır. UCP 600 madde 4'e göre bir akreditif, ithalatçı ve ihracatçı arasındaki satış sözleşmesinden veya diğer bir sözleşmeden bağımsız ayrı bir işlemdir. Akreditif metninde bir sözleşmeye değinilmiş olsa bile bankalar böyle bir sözleşmeyle ilgilenmezler ve onunla bağlı değildirler. Bir lehtar hiçbir durumda bankalar arasında veya amir ile amir banka arasında mevcut sözleşme ilişkilerinden yarar sağlayamaz (Kuveyt Türk, 2013, s. 31).

2.4.4.1. Akreditifin Tanımı ve Kısa Tarihi

Akreditiflere ilişkin uluslararası kurallar olarak kabul gören ICC'nin 2007 Revizyonu 600 sayılı broşürü Madde 2'de akreditifin tanımı da aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir:

Akreditif (Credit), adı ve tanımlaması nasıl olursa olsun, amir bankanın uygun ibrazı karşılayacağına ilişkin kesin yükümlülüğünü oluşturan dönülemez nitelikte herhangi bir düzenleme anlamına gelir (UCP 600, 2007, s. 27).

Akreditif, belirlenmiş belgelerin, istenen koşullara ve kurallara uygun biçimde akreditif açan bankaya sunumunda, amir banka için lehtara karşı geri dönülemez biçimde ödeme yükümlülüğü doğuran gayri nakdi kredi niteliğinde bir ödeme şeklidir.

Akreditifi ‘şartlı havale’ olarak nitelendiren yorumlar bulunmaktadır. Ancak akreditif açılırken teminat olarak nakit bloke konulsa dahi, amir banka açısından akreditif amirine (alıcıya–ithalatçıya) kullandırılmış gayri nakdi kredi niteliğindedir. Yatırılan nakit açılan akreditifin güvencesini oluşturur (Akgüç, 2013, s. 187).

18. yüzyılda düzenlenmiş olan ilk akreditifler mektup formunda idiler. İlk olarak Londra’da 1840’larda dış ticaret işlemleri ile ilgili olarak bankalar arasında kullanılmıştır. 19.yüzyılın başlarında akreditif metinleri modern yapıya geçmiştir.¹

2.4.4.2. Akreditif İşleminde Taraflar

Amir (Applicant), akreditifin açılması için talepte bulunan taraf anlamına gelir (UCP 600, 2007, s. 27).

Amir (alıcı/ithalatçı), lehtar (satıcı/ihracatçı) ile satış sözleşmesi yapmasına müteakip bankasına başvurarak, bankasınca talep edilen teminatları sağladıktan ve banka ile akreditifin açılması konusunda mutabakata varan ve akreditif açtırma talimatını vererek işlemi başlatan taraftır. Akreditifin içeriğini amir belirleyeceği için; lehtar ile yapmış olduğu sözleşme sonucunda lehtardan aldığı proforma faturaya göre akreditifin türünü, şartlarını ve talep edilecek belge ve ayrıntılarını ‘Akreditif Açtırma Teklif Formuna’ yazar ve imzalayarak bankasına verir (Özalp, 2007, s. 24).

Amir ve lehtar arasında yapılan satış sözleşmesi akreditifi açan bankayı doğrudan ilgilendirmez ve bağlamaz. Akreditif amiri, banka ile ayrı bir sözleşme yapar, banka bu sözleşmeye uygun akreditifi açmakla yükümlüdür. Amir akreditifin açılması için bankaya belli teminatlar gösterir. Ayrıca akreditifte istenen kıymetli evrakların banka emrine tanzim ettirilmesi veya cirolanması yoluyla rehin ve satış hakkı tanır.

---

¹ 18.yüzyılda tacir ve gezginler şehirlerinden ayrıldıklarında güvenlik nedeniyle yanlarında para taşımak istemedikleri için bankalarına giderek talep ettikleri tutar kadar bankalarına para yatırarak kendileri için ‘Traveler’s Letter of Credit’ hazırlamalarını talep ediyorlardı. Bankalar da bu bedelin diğer şehir ya da ülkelerdeki muhabirleri veya acenteleri tarafından ödenmesi için mektup formunda olan akreditif metnini düzenliyorlardı. Orijinal metin müşterileri için hazırlanır iken bir nüsha da acente ya da muhabire gönderiliyordu. Metinde maksimum tutar ve vade belirtilirdi. Muhabir ya da acente ödeme yaptığında ödenen tutarı ve kalan bakiyeyi akreditif metninin üzerine veya arkasına kaydederd. Böylece kalan bakiye sonraki acente ya da muhabir tarafından görülürdü. Akreditifin orijinali müşteride bulunmak zorundaydı. Lehtar acente ya da muhabir bankadan ödeme talep ederken orijinal metni de ibraz etmeliydi (Özalp, 2007, s. 23).

Amir, akreditif gereğince lehtara ödeyeceği parayı bankaya ilk istekte ödeme yükümlülüğünü kabul eder (Kuveyt Türk, 2013, s. 33).

Lehtar (Beneficiary), lehine akreditif açılan taraf anlamına gelir (UCP 600, 2007, s. 27).

Akreditif konusu mal veya hizmeti satan (ihracatçı) firma olup akreditif şartlarına uygun vesaiki hazırlayarak teyit veya iştirah bankasına ibraz ederek vesaik bedelini tahsil eden satıcıdır (Kuveyt Türk, 2013, s. 33).

Amir Banka (Issuing Bank), bir amirin (applicant) talebi üzerine veya kendi adına bir akreditif açan banka anlamına gelir. Bir amir banka akreditifi açtığı an itibarıyla ibrazı karşılamakla dönülemez biçimde yükümlüdür (UCP 600, 2007, s. 29).

Amir banka, asıl olarak taahhüt altına giren taraftır. Amirden akreditif açtırma talimatını aldıktan sonra gerekli teminatları alır ve amirin talimatına uygun olarak akreditif metnini hazırlar. Sonrasında da lehtara ihbar edilmek üzere bu metni gönderir (Özalp, 2007, s. 24).

Görevli Banka (Nominated Bank), akreditifin kullanımda olduğu banka veya herhangi bir banka nezdinde kullanılır biçimde açılmış bir akreditifte herhangi bir banka anlamına gelir (UCP 600, 2007, s. 28).

Dış ticaret işlemlerinde amir banka ile akreditif lehtarı aynı ülkede bulunmazlar. Genellikle lehtarın bulunduğu ülkede amir bankanın şubesi de olmaz. Akreditifli ödemede aracı olarak da nitelendirilen yetkili bir banka ödeme sürecine katılmaktadır. Yetkili banka, görevli banka olarak da tanımlanmaktadır. Söz konusu bankanın görevli banka olabilmesi için akreditif lehtara bildirmeye, ödemeyi yapmaya, poliçe kabulüne ya da poliçe satın almaya, teyit vermeye, amir banka tarafından yetkili kılınmalıdır (Akgüç, 2013, s. 192).

Bazen görevli banka, amir banka tarafından teyit vermekle görevlendirilmese dahi yükümlülük altına girmeyi tercih edebilir. Böyle bir durumda riski kendisine ait olur ve gizli teyit olarak adlandırılan bu taahhüdü lehtara karşı bağlayıcıdır.

Teyit Bankası (Confirming Bank), amir bankanın talebine yahut amir bankadan aldığı yetkiye istinaden akreditife teyidini ekleyerek yükümlülüğe giren bankadır. Teyit (confirmation), amir bankanın kesin yükümlülüğüne ek olarak teyit bankasının da uygun

bir ibrazı karşılayacağına veya iştiracı edeceğine ilişkin kesin bir yükümlülüğü anlamına gelir (UCP 600, 2007, s. 27).

İhbar Bankası (Advising Bank), amir bankanın talebi üzerine akreditifi ihbar eden banka anlamına gelir (UCP 600, 2007, s. 27).

İhbar bankasının, teyidini eklemediği sürece sadece akreditifi ya da değişikliği ihbar etmesi nedeniyle lehtara karşı bir ödeme ya da iştiracı etme yükümlülüğü olmaz. İhbar bankasının yükümlülüğü, akreditifin ya da değişikliğin görünür gerçekliğini tespit etmesidir. Bildirimde bulunurken akreditif metni ya da değişiklik hakkında kendi görüşünü ekleyebilir.

İhbar bankası, akreditif metnini ya da değişikliği ihbar etmemeyi seçtiği takdirde bunu gecikmeksizin akreditifi ya da değişikliği aldığı bankaya iletmesi gerekir. İhbarın, lehtarın ülkesindeki başka bir banka tarafından yapılması zorunluluğu yoktur. Görevli banka veya amir bankanın lehtarın ülkesinde bulunan bir şubesi ihbar bankası olabilir (Özalp, 2007, s. 26).

İştiracı (Negotiation), uygun bir ibraz durumunda görevli bankadan başka bir banka üzerine çekilen poliçelerin veya belgelerin, görevli banka tarafından ödemenin alınması gereken banka iş gününde veya daha öncesinde görevli banka tarafından lehtara avans ödeme yapılarak satın alınması anlamına gelir (UCP 600, 2007, s. 29).

İştiracı Bankası; kendisine ibraz edilen belgeleri değerini vererek satın alan bankadır. İştiracı yetkisi, amir banka tarafından akreditifte bir başka bankaya verilen, ibraz edilen belgeleri satın alma yetkisidir. İştiracı, belgelerin değerinin verilmesi ve ibraz eden tarafa ödeme yapılması anlamına gelir. İştiracı bankası, belgeleri ibraz eden taraf ile anlaşmaları durumunda ibraz edilen belgeleri değerini vererek satın alır. İştiracı ile görevlendirilen banka akreditife teyidini ilave etmiş ise iştiracıya da teyit ilave etmiş olur ve iştiracıyı yapmak zorundadır. İştiracı bankası ödemeyi kendi kaynağını kullanarak yapar. İştiracı bankasına ödeme amir banka tarafından belgeler kendisine ulaştıktan ve uygun bulunmasından veya rezervli ise rezerv kabulünden sonra yapılır (Özalp, 2007, s. 27).

Rambursman Bankası (Reimbursing Bank); amir bankadan aldığı talimata istinaden kendisine bildirilen bankanın talebi üzerine akreditif bedelini, komisyon ve masrafları ödeyerek kendi masrafları ile birlikte amir bankanın hesabını borçlandıran bankadır (Kuveyt Türk, 2013, s. 33).

Amir banka, ödeme yükümlülüğünü doğrudan bir şubesi aracılığı ile yerine getirebilir. Ancak görevli banka ya da teyit bankası ile amir banka arasında bir hesap ilişkisi yok ise amir banka ödemenin gerçekleşmesi için üçüncü bir bankaya da yetki verebilir. Rambursman bankası, akreditif işleminde bir taraf olmaktan ziyade amir bankanın, akreditife ilişkin ödemeyi yapan ya da poliçeyi satın alan görevli bankanın yaptığı ödemeyi geri vermekle yetkili kıldığı bir vekili gibi nitelendirilebilir. Rambursman bankasının gereken ödemeyi yapmaması durumunda, amir bankanın yükümlülüğü devam eder (Akgüç, 2013, s. 195-196).

Devir Bankası (Transferring Bank), bir akreditifte amir bankanın akreditifi devretmesi için özel yetki verdiği ve akreditifi devreden banka anlamına gelir. Akreditif, görevli banka veya herhangi bir banka nezdinde kullanılabilir durumda olabilir. Bir amir banka devir bankası olabilir (UCP 600, 2007, s. 91).

Amir banka tarafından gönderilen akreditif metninde bir başka bankaya akreditifi tamamen veya kısmen devir etme yetkisi verilebilir. Akreditifin devir edilebilmesi için akreditifte 'Transferable' diğer bir deyişle 'Devredilebilir' şartının yer alması gerekir, aksi durumda devir edilemez. Akreditifte aksine bir şart olmadığı sürece görevli banka veya teyit bankası aynı zamanda devir yapmaya yetkili bankalardır. Akreditif metninde görevli banka veya teyit bankası yer almıyorsa bu akreditifte sadece amir banka devir yapmaya yetkilidir (Özalp, 2007, s. 28).

2.4.4.3. Yapısal Bakımdan Akreditif Türleri

2.4.4.3.1. Belgesiz Akreditifler

Belgesiz akreditiflerde sadece poliçe vardır, vesaik yoktur. Akreditif lehtarını, akreditif koşullarına uygun olarak poliçe düzenler ve ibraz eder. Akreditif şartlarına uygun ibraz yapılmış ise görevli banka kendisine verilen görev kapsamında ibrazı karşılar diğer bir deyişle akreditif görüldüğünde ödemeli ise poliçeyi derhal öder veya vadeli ise kabul eder ve vadesinde öder veya iştirah eder. Görevli banka teyit bankası değil ise bunları isterse yapar. Eğer görevli banka, teyit bankası olarak teyidini ekledi ise gayrikabili rücu olarak görevini yerine getirir. Amir banka da aynı şekilde kendisine yapılan uygun bir ibraz varsa bu ibrazı karşılamalıdır. Bu tür akreditifler yaygın olmayıp, itibarı çok yüksek veya teminatı tamamen garanti altına alınmış müşteriler için açılır (Özalp, 2007, s. 41-42).

2.4.4.3.2. Ticari Akreditifler

Ticari akreditifler, sağlanan mal veya hizmetin ödeme aracı olarak kullanılırlar. Ödemenin yapılması için hizmetin yerine getirildiğini veya malların sevk edildiğini kanıtlayan belgeler akreditifte talep edilir. Ödemenin gerçekleşmesi için akreditifte talep edilen belgeler akreditif şartlarına uygun bir şekilde ibraz edilmelidir. Ticari akreditifteki belgeler bir işin yapıldığını gösterirken teminat akreditifinde sunulan belgeler işin yapılmadığını beyan eden belgelerdir. Her iki akreditif türü de belgelere dayalı olduğu halde ticari akreditifler bu yönüyle teminat akreditiflerinden ayrılırlar (Özalp, 2007, s. 42).

2.4.4.3.3. Teminat Akreditifleri

Teminat, ihtiyat akreditifi, garanti tipi araçlardandır. Teminat akreditifi, ödeme garantisi ile benzer işleve sahiptir ve üçüncü bir kişi ile yapılmış olan sözleşmenin şartlarına uyulmaması durumunda akreditifte belirtilen ödemenin yapılacağını garanti etmektedir. Amir banka, akreditif lehtarına karşı bir üçüncü şahıs namına garanti vermektedir. Üçüncü bir kişinin görevini yerine getirmemesi, belirli bir işlemin şartlara uygun bir şekilde gerçekleştirilmemesi durumunda amir banka lehtara karşı ödeme yükümlülüğü altına girmektedir (Akgüç, 2013, s. 241).

ABD'deki bankalar yasal olarak teminat mektubu düzenleyemedikleri için teminat akreditifleri ilk olarak ABD bankalarında görülmüştür. Yasal açıdan teminat mektupları, teminat akreditiflerinden farklı değildir. Farklılık uygulama ve terminolojiden kaynaklıdır (Collyer, 2009, s. 39).

2.4.4.3.4. Dönülebilir Akreditifler

UCP 500 madde 8'e göre 'Dönülebilir bir akreditif herhangi bir anda ve lehtara ön ihbar yapılmadan amir banka tarafından değiştirilebilir veya iptal edilebilir' (UCP 500, 1993).

Bu tür bir akreditif her an iptal edilebileceği ya da lehtar aleyhinde değişiklik yapmaya olanak sağladığı için lehtara bir güvence sağlamaz. Günümüzde 'revocable/dönülebilir' akreditif açılış oranı son derece düşüktür. Dönülebilir nitelikte bir akreditifi kabul edebilecek türden bir ticari ilişkinin de var olabileceğini göz ardı etmemek gerekir. Bir akreditifin iptali ya da değiştirilmesi için bankalar arası yazışma

yapılması gerekir. Bu durumda ithalatçı ve ihracatçı zaman kaybetmemek ve süreçten sakınmak için böyle bir akreditif açmayı tercih edebilirler (Kütükçü, 2013, s. 16).

2.4.4.3.5. Dönülemez Akreditifler

Dönülemez akreditif, lehtarın onayı olmadan iptal edilemez ya da koşulları tek yanlı olarak değiştirilemez. Akreditifin açılması ile amir bankasını, teyidin ilave edilmesi durumunda da teyit bankasını yükümlülük altına sokar.

UCP 600 madde 3'e göre 'Bir akreditifin dönülemez (irrevocable) olduğu belirtilmese dahi o akreditif dönülemezdir' (UCP 600, 2007, s. 29).

2.4.4.3.6. Teyitsiz Akreditifler

Amir ve lehtar arasında bir güven varsa ve ülke riski de yoksa lehtar teyitli akreditif yerine daha az maliyetli olduğu için akreditifin teyitsiz açılmasını isteyebilir. Bu durumda amir banka ihbar bankasına akreditifi teyitsiz ihbar etmesi hususunda talimat verir. Teyitsiz akreditiflerde ihbar bankasının lehtara karşı hiç bir ödeme taahhüdü yoktur. Ancak ihbar bankasının ödeme taahhüdünün olmaması rahat ve sorumsuz davranmasını gerektirmez. Akreditif swift yoluyla gelmişse, ihbar bankası akreditifin şifre kontrolünü yapmalıdır. İhbar edeceği akreditif şartlarını incelemelidir. Lehtar tarafından kendisine ibraz edilen vesaiki incelemeli ve yerine göre lehtara yol göstermeli diğer bir deyişle makul özeni göstermelidir. Vesaiki asıl incelemekle yükümlü olan amir bankadır. Vesaikin akreditif şartlarıyla uyumlu bulunması halinde ihracatçıya ödeme yapılır. İhracatçı açısından dezavantajı vesaikin amir bankaya ulaşması, incelenmesi ve ödeme yapılmasına kadar geçen sürede oluşan tahsildeki gecikmelerdir (Kuveyt Türk, 2013, s. 35).

2.4.4.3.7. Teyitli Akreditifler

Teyitli akreditif; açılan akreditif metninde amir bankanın görevli bankadan ödemeye teyit vermesini talep etmesi ve bu talebin görevli banka tarafından kabul edilmesi halinde ortaya çıkan akreditif türüdür. Burada ihracatçının kendi bankası ödemeye teyit vermekte olduğundan ihracatçı açısından özellikle görüldüğünde ödemeli akreditiflerde ödemeyi erkenden alabileceği için tercih edilen bir durumdur (Ortaç, 2010, s. 70).

Görüldüğünde ödemeli olan teyitli akreditif işlemlerinde, lehtar teyidini ilave etmiş bankasına uygun ibraz gerçekleştirdiğinde; banka vesaiki amir bankaya göndermeden ödemeyi müşterisine yapar. Amir bankadan teyit bankasına ödeme; vesaikin gönderilmesi ve incelenmesi sonucu uygun bulunması ile gerçekleşir.

Lehtar, amirin ülkesinin ya da amir bankanın riskini almak istemediği durumlarda amirden teyitli akreditif talebinde bulunabilir. Böylece uygun ibraz durumunda amir bankadan bağımsız olarak ödeme teyit bankası tarafından gerçekleştirilir. Teyit bankasının ödemeyi amir bankadan alamaması lehtar açısından bir risk oluşturmaz.

2.4.4.3.8. Rotatif Akreditifler

Bu akreditif türü belli dönemler halinde devamlı mal sevkiyatı olan durumlarda uygulanabilir. Aynı şekilde tekrar eden yüklemeler söz konusu olduğunda alıcı ve satıcı birbirine güven duyuyorsa bu akreditif türünü tercih edebilirler. Her sevkiyat için yeni bir akreditif açılması yerine taraflar yenilenen akreditif şeklinde tek bir akreditif açmayı tercih etmekte böylece formaliteleri ve masrafları azaltmakta, zamandan tasarruf sağlayabilmektedirler (Özalp, 2007, s. 46).

Dönme şartı tutar veya zamana bağlıdır. Akreditifte dönme şartı tutara bağlı ise işleyiş şöyle olur: Akreditif 200.000.–USD olarak açılır ve limit 800.000.–USD olarak tespit edilir. Lehtar, 200.000.–USD değerinde malı sevk ederek uygun vesaiki bankasına ibraz edip bedelini tahsil eder etmez, ikinci bir 200.000.–USD değerinde sevkiyat yapıp para çekme hakkına sahip olur. İbrazı limit olan 800.000.–USD tamamlayıncaya kadar devam ettirir. Böylece akreditif tutarı dört kez dönmüş olur. İlk sevkiyattan sonra diğer sevkiyatlar yapılırken akreditifin yenilenmesi amacıyla özel bir talimata veya işleme gerek yoktur. Akreditifte dönme şartı zamana bağlı olduğunda ise süreç şöyledir: 100.000.–USD tutarında açılmış bir akreditifin her 30 günde bir kullanılabilceği ve toplam kullanım sürenin 90 gün olduğu metine belirtilir. Lehtar her 30 günde bir tutarı 100.000.–USD'ı aşmayan sevkiyat yapacak ve bunu üç kez tekrarlayacaktır. Süre şartı da kendi içinde birikimli ve birikimsiz olabilir. Birikimli akreditifte ilk 30 günde gerçekleştirilemeyen 10.000.–USD değerinde sevkiyat takip eden veya daha sonraki 30 günde 200.000.–USD olarak gerçekleştirilebilir. 30 günlük süre içerisinde kullanılmayan ibraz hakkı kaybedilmemiş olup, bir sonraki ibraz ile birleştirilebilir. Birikimsiz olanlarda her sevkiyat kendine ait süre içerisinde gerçekleştirilmezse

akreditif o sevkiyat kadar eksik kullanılır. Diğer bir deyişle o süre için yapılacak sevkiyat hakkı yitirilmiş olacaktır (Kuveyt Türk, 2013, s. 36).

2.4.4.3.9. Devredilebilir Akreditifler

Transfer edilebilir akreditifler çoğu zaman akreditif lehtarının akreditif konusu malın üreticisi, imalatçısı olmadığı ve sadece aracılık ettiği zamanlarda kullanılmak üzere geliştirilen bir akreditif türüdür (Özalp, 2007, s. 48).

İhracatçı firmalar bazen ihraç edilecek malı kendileri üretmeyip, malın üretimini kendi ülkelerindeki veya başka bir ülkedeki farklı bir üretici firmaya yaptırabilirler veya malı başka firmalardan tedarik etme yoluna gidebilirler. Böyle bir durumda kendilerine gelecek akreditifi devredilebilir nitelikte talep edip akreditifin üretici firmaya transfer edilmesini sağlarlar. Böylece üretici firmaya akreditif güvencesi sağlamış olurlar. Akreditifin devredilmesi için teminat gerekmediği için bankalar nezdinde akreditif teminatı oluşturmadan üretici firmadan malı temin etmiş olurlar. Devir ettikleri akreditif tutarı kendilerine açılan akreditif tutarından daha düşük olacağı için aradaki fark kadar kâr elde ederler. Örneğin, ihracatçı (1.lehtar) firmaya 150.000.–USD olarak açılan bir akreditifin üretici firmaya (2.lehtar) 120.000.–USD olarak transfer edildiği varsayılırsa; 2.lehtar malı hazırlar ve 120.000.–USD değerindeki faturasını 1.lehtar adına keser. Akreditifte istenen diğer tüm belgeleri ve varsa poliçesi ile birlikte devir bankasına ibraz eder. Devir bankası bildirimini ile 1. lehtar, 2. lehtarın 120.000.–USD değerindeki fatura ve varsa poliçesini değiştirerek 150.000.–USD değerindeki amir adına kesilen kendi fatura ve poliçesinin diğer belgeler ile birlikte amir bankaya ibraz edilmesini sağlar. İbrazin akreditif şartlarına ve ilgili UCP kullarına uygun bulunması halinde 150.000.–USD amir banka tarafından ödenir. Devir bankası bu bedelin 120.000.–USD'lik kısmını 2. lehtara ve 30.000.–USD'lik kârı da 1. lehtara öder (Kütükçü, 2013, s. 17).

2.4.4.3.10. Karşılıklı Akreditifler

Birbirinden bağımsız iki ayrı akreditif söz konusudur. Malın asıl ihracatçısı ile ithalatçısı bir araya gelmezler ve birbirlerinden haberdar olmazlar. Bu akreditif türünü komisyon geliri sağlamak isteyen şirketler kullanır. Aracı firma ilk akreditifin lehtarı iken ikinci akreditifin amiri konumundadır. Aracı firma, malın temin edileceği ülkedeki satıcı lehine bir akreditif açmak için kendi lehine açılmış olsan ilk akreditifi teminat

olarak gösterir. İlk akreditif karşılığında açılan ikinci akreditife ‘back to back L/C’ adı verilir. İlk akreditifin ödemesi ikinci akreditiften gelen bedel ile yapılır. Bu nedenle akreditif şartlarının birbirine uygun olması önemlidir (Kuveyt Türk, 2013, s. 36).

Genellikle ilk akreditif karşılıklı akreditifin güvencesi olarak görülür. Ancak lehtarın ilk akreditiften doğacak alacak hakkı üzerinde tedbir veya haciz konulması riski vardır. Bu riskin minimize edilmesi için lehtar ilk akreditiften doğacak tüm alacağını teminat amacıyla karşılıklı akreditifi açacak bankaya temlik ve rehin edebilir. Buna ek olarak ilk akreditiften doğacak alacağını karşılıklı akreditiften doğacak borcu ile takas ve mahsup yetkisi de verebilir. Bunlar yapılsa bile banka için gerçek bir güvence oluşturduğu söylenemez (Özalp, 2007, s. 51).

2.4.4.4. Ödeme Şekli Bakımından Akreditif Türleri

2.4.4.4.1. İbrazda Ödemeli Akreditifler

Görüldüğünde ödemeli akreditifte, uygun vesaik ibrazı karşılığında hemen ödeme gerçekleşir. Taraflar arasında bu akreditif türünü tanımlamak için, ‘sight L/C’ veya ‘at sight’ terimleri de kullanılmaktadır. İhracatçı firmaların görüldüğünde ödeme ifadesini bazen yanlış yorumladıkları görülmektedir. Birçok ihracatçı firma bankasına vesaik ibrazını yaptığı anda vesaik bedelinin kendisine ödenmesi gerektiğini düşünür. Bu ödemenin gerçekleşmesi akreditifte belirtilen şartlara bağlıdır ve bunun için bir süreç yürütülmelidir. Ödemeyi taahhüt etmiş bir bankanın ödeme yükümlülüğünü yerine getirmesi için kendisine ‘uygun belge’ ibrazının yapılmış olması gerekir. Bankaların vesaiki incelemek için ibraz gününü izleyen azami beş banka iş günü süreleri bulunmaktadır. Belge ibraz eden lehtar belgenin incelenme sürecinin sonuçlanmasını beklemek durumundadır (Kütükçü, 2013, s. 104-105).

Uygun ibraz, akreditifin şartlarına, UCP 600 kuralların uygulanabilir hükümlerine ve uluslararası standart bankacılık uygulamasına uygun ibraz anlamına gelir (UCP 600, 2007, s. 27).

Bu tür akreditifler ödeme vadesi içermezler, ödeme vesaikin uygun bulunmasından hemen sonra makul bir sürede akreditif şartlarına uygun yapılır (Özalp, 2007, s. 52).

2.4.4.2. Vadeli Akreditifler

Vadeli akreditif metninde ödemenin uygun vesaik karşılığında belli bir vade gününde yapılacağı belirtilir. Bu vade günü akreditif şartlarına göre hesaplanır. Bazı ülkelerde vadeli akreditifi ifade etmek üzere 'usance credit' teriminin de kullanıldığı görülmektedir (Kütükçü, 2013, s. 109).

Vadeli akreditif ile ilgili olarak bazı önemli hususlar;

- Ödeme bir vadeye bağlı olduğu için belgelerin ibrazından hemen sonra değil, ödeme vadesinde gerçekleşir,
- Ödeme vadesi akreditif şartlarına göre belirlenir. Örneğin; yükleme tarihinden 45 gün sonra, görüldükten 60 gün sonra, fatura tarihinden 120 gün sonra gibi,
- Poliçe istenmez (Özalp, 2007, s. 53).

2.4.4.3. Kabul Kredili Akreditifler

Kabul kredili akreditifin en temel özelliği, vadeli ödemeyi içermesi ve poliçe kabulünün olmasıdır. Burada poliçeyi düzenleyen taraf her zaman lehtar firma, poliçe borçlusu ise, akreditife teyit eklemesi durumunda teyit bankası, eklememesi durumunda ise amir banka olacaktır. Teyit olmamasına rağmen görev üstlenmeyi kabul eden bir görevli bankanın borçlu olduğu bir poliçe düzenlenmesi akreditifte istenebilir. Bazen lehtar akreditifin kullanılmasından doğacak vadeli alacağını, finansal bir enstrüman olarak kullanıp, kaynak oluşturmak isteyebilir. Böyle durumlarda akreditifin kabul kredili olarak açılmasını ister. Akreditifin açılmış olması veya akreditife teyit eklenmesi başlı başına bir taahhüt oluştursa da lehtar poliçe olmadan ihtiyacı olan finansal kaynağı elde edemez (Kütükçü, 2013, s. 115).

Kabul kredili akreditifler ile ilgili olarak bazı önemli hususlar;

- Ödeme vadeye bağlı olduğu için amir banka tarafından belgelerin ibrazından hemen sonra değil, poliçede belirtilen vadede yapılır,
- Poliçe ibrazı zorunludur ve akreditif şartlarına göre doğru tarafın üzerine düzenlenmelidir. Teyitli işlemlerde poliçe teyit bankası, teyitsiz işlemlerde amir banka üzerine ve görevli bankanın olduğu akreditiflerde görev kabul eden bankanın üzerine düzenlenmelidir. Gerekiyorsa ciro edilmelidir,

- Poliçe üzerinde aksine bir şart yoksa poliçe iskonto edilebilir, böylece lehtar vadeden önce kendine finansman sağlar,
- Ödeme vadesi poliçenin üzerinde belirlenen vadedir. Vadenin poliçe üzerinde tespit edilebilir olması gerekir. Akreditif şartı gereği vade fatura tarihinden belli bir süre sonra ise fatura tarihinin poliçe üzerine yazılması gerekir (Özalp, 2007, s. 52).

Akreditiflerde vesaik akreditif şartlarına uygun ise banka poliçeyi kabul ederek lehtara iade eder. Lehtar ya vade sonuna kadar poliçeyi saklar ya da vadesinden önce iskonto ettirir (Kuveyt Türk, 2013, s. 38).

2.4.4.4. İştira Akreditifleri

İştira akreditifinin görülüğünde ödemeli veya vadeli olabilmesi ve tarafların isteğine göre poliçeli ya da poliçe olmaksızın işlem yapılabilmesi bu akreditif türünün temel özellikleridir. Yaygın olarak Uzak Doğu ülkelerinde uzun yıllardan beri kullanılmaktadır. Bu yöntemde yapılan işlemin özeti; belgelerin veya poliçenin görevli bankaca satın alınmasıdır. Poliçe kullanılması işlemin mahiyetinde bir değişikliğe sebep olmaz ve kullanımı tamamen tarafların tercihiyle bağlıdır. İşlemin poliçeli olmasının sebebi aynı kabul kredili akreditifte olduğu gibi; lehtar firmanın, akreditifin kullanılmasından doğacak alacağını, finansal bir enstrüman olarak kullanıp, kaynak yaratmak istemesidir (Kütükçü, 2013, s. 123).

2.4.4.5. Peşin Ödemeli Akreditifler

İhracatçı, akreditife konu malların üretimi yahut tedariki için gerekli olan bedeli ithalatçıdan avans ödeme olarak talep edebilir. İthalatçı bu ödemeyi akreditif işlemi dışında gerçekleştirebilir ve kalan tutar için akreditif açtırma talimatı verebilir. Diğer bir durum da bu ödemenin akreditif tahtında yapılmasıdır. Peşin ödemeli akreditifler, kısmen veya tamamen peşin ödeme özelliğine sahip akreditiflerdir. Peşin ödemeli akreditiflere 'redclause' denmesinin nedeni, mektup formatında düzenlenen akreditiflerde peşin ödenecek tutarın kırmızı renk ile yazılmasıdır. Günümüzde mektup formatında düzenlenen akreditifler neredeyse olmamasına rağmen bu deyim hala kullanılmaktadır.

Ödemenin kısmen ya da tamamen peşin yapılması ithalatçı açısından, ihracatçının aldığı bedele karşılık malı göndermeme riskini de beraberinde getirir. Bu nedenle akreditifte ödemenin yapılması için bazı belgeler istenebilir. Bunlar genellikle;

- Avans bedelinin alındığını belirten lehtarın imzalı beyanı,
- Avans bedelinin ihraç edilecek malların tedarik ve ihraç sürecinde kullanılacağını belirten imzalı lehtar taahhünamesi,
- Akreditife konu malların yüklemesinin zamanında gerçekleşeceği ve evrakların uygun bir şekilde bankaya ibraz edileceğini belirten imzalı lehtar taahhünamesi (Özalp, 2007, s. 54-55).

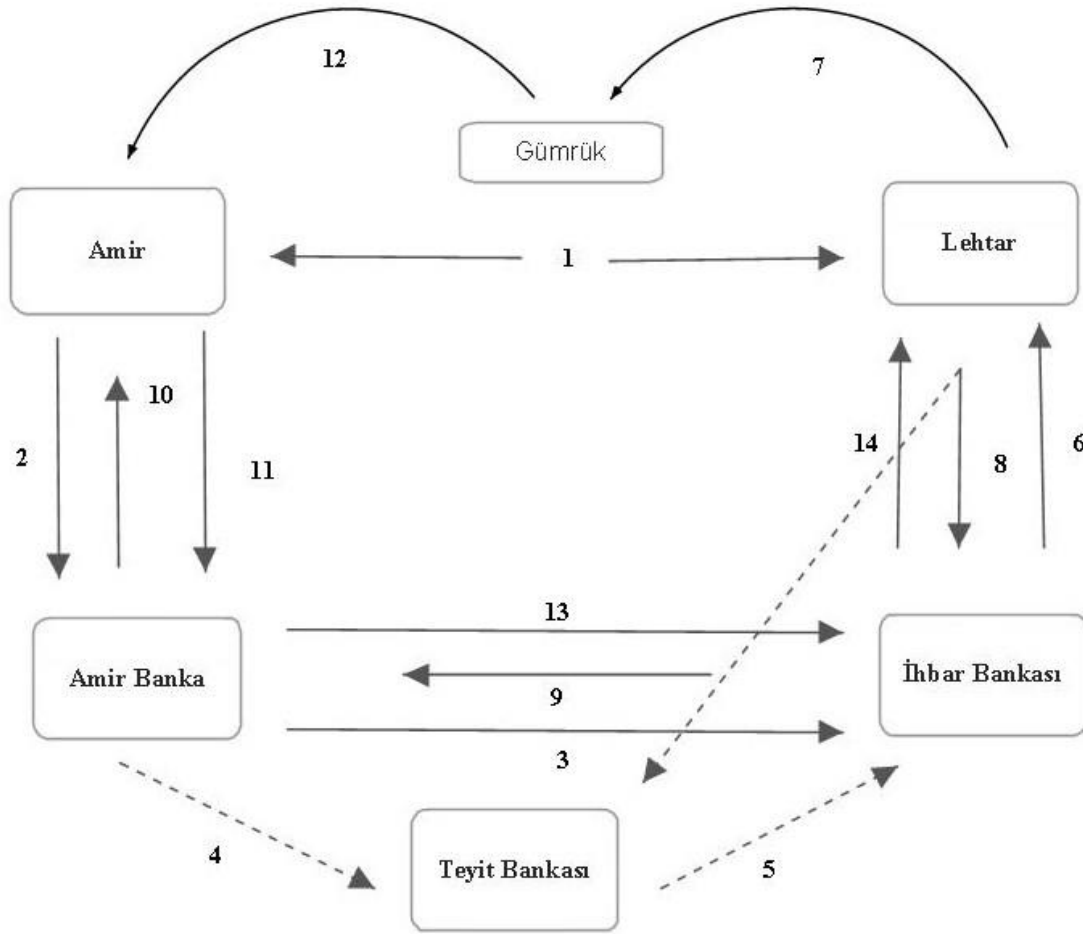
Yukarıdaki belgelerden bağımsız olarak kontrolü daha fazla sağlamak ve ihracatçının yükümlülüğünü yerine getirmesini sağlamak için aşağıdaki belgeler de talep edilebilir.

- Amir lehine düzenlenmiş avans teminat mektubu. Lethar yükümlülüğünü yerine getirmez ise, amir bankasının talimat vererek mektup kapsamında tazmin talebinde bulunabilir.
- Malın teslim alındığına ve akreditifteki yükleme tarihine uygun olarak yüklemenin yapıldığını belirten taşıma şirketinden alınmış bir yazı,
- Malın teslim alınıp sigortalandığını gösteren bir depo alındı makbuzu. Depo makbuzu karşılığında peşin ödeme şartı taşıyan akreditifler 'greenclause' olarak da adlandırılırlar (Özalp, 2007, s. 55).

2.4.4.4.6. Karışık Ödemeli Akreditifler

Normal şartlarda UCP böyle bir akreditif kullanım yöntemi içermemektedir. Taraflar ödeme yöntemi olarak akreditifi belirleyebilir. Ancak sözleşmedeki mal ya da hizmetin özelliğine bağlı olarak UCP'de değinilmiş olan akreditif türlerinden ikisinin veya daha fazlasının birlikte kullanılacağı karma bir akreditif yöntemi söz konusu olabilir. Örneğin bir makine alımında kurulum da söz konusu ise akreditif bedelinin %70'inin görüldüğünde ödemeli, kalan %30'unun vadeli olarak ödenmesi istenebilir (Kütükçü, 2013, s. 131).

2.4.4.5. Akreditif İşleyiş Şekli

Şekil 4: Akreditif İşleyiş Şekli

Kaynak: Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş. Dış Ticaret Eğitim Dokümanı

1. Amir ve lehtar aralarında anlaşarak satış sözleşmesini yaparlar. Satış sözleşmesinde; alıcı, satıcı ve ticari ilişkiye konu mala ait bilgilerin yanında malım taşıma ve ödeme şekli de yer alır. Ödeme şekli akreditif olarak belirtilir.
2. Amir, bankasına sözleşme şartlarına uygun bir akreditif açtırma talimatı verir. Amir banka, amirden gerekli teminatları alır ve akreditif küşat metnini hazırlar.
3. Amir banka hazırlamış olduğu akreditif metnini lehtarın bulunduğu ülkedeki muhabinine MT700 Swift mesajı ile gönderir. Muhabir banka aynı zamanda ihbar bankası, teyit bankası ve işira bankası da olabilir.

4. Akreditif teyitli olup teyit bankası ihbar bankasından farklı bir banka ise amir banka teyit bankasına mesaj göndererek akreditife teyit eklemesi için talepte bulunur. İhbar bankası aynı zamanda teyit bankası ise bu mesajın gönderilmesine gerek yoktur.
5. Teyit bankası akreditife teyidini eklemeyi kabul ederse bunu ihbar bankasına bildirir.
6. İhbar bankası gelen akreditifi ve şartlarını lehtara bildirir.
7. Lehtar akreditif şartlarını inceler. Amir ile yaptıkları sözleşmeye uygunsa akreditifte belirtilen malları hazırlar ve yükleme vadesi içinde sevk eder.
8. Lehtar malı sevk ettikten sonra akreditifte belirtilen vesaiki hazırlar ve vesaiki akreditifte belirtilen görevli bankaya ibraz eder. Bu banka ihbar bankası olabileceği gibi, teyit bankası ya da üçüncü bir banka olabilir. Vesaiki alan görevli banka vesaiki inceler. Vesaik akreditif şartlarına uygun değilse ibrazı kabul etmediğini lehtara bildirir. Fakat lehtar rezervli de olsa vesaikin amire gönderilmesini istiyorsa gerekli talimatları alarak vesaiki kabul etmesi için amir bankaya gönderir. Eğer vesaik rezervli değilse ve görevli banka olarak hareket ediyor ise akreditif şartlarına göre; eğer görüldüğünde ödemeli bir akreditif ise vesaik bedelini lehtara öder, poliçe kabulü gerekiyorsa poliçeyi kabul eder, vadeli bir akreditif ise lehtara vadeyi bildirir.
9. Akreditif şartlarına uygun (ya da rezervli) vesaik, görevli banka tarafından talimat ekinde amir bankaya gönderilir.
10. Akreditif vesaikini alan amir banka vesaiki inceler. Vesaikin uygun olması durumunda amire bilgi vererek ödeme vadesini bildirir ya da ödeme yapmasını talep eder. Vesaik rezervli ise rezervleri kabul edip etmeyeceğini amire sorar eğer kabul ediyorsa kendisini ibra etmesini ister. İbradan sonra akreditif şartlarına göre vesaiki amire teslim eder.
11. Akreditif görüldüğünde ödemeli ise, amir vesaik tesliminden önce bedeli amir bankaya öder. Akreditif vadeli ise vadesinde akreditif bedelini amir bankaya öder.
12. Vesaiki alan amir, fiili ithalatı gerçekleştirir.

13. Amir banka, akreditif şartlarına uygun olarak eğer görüldüğünde ödemeli ise vesaik bedelini vesaiki kendisine gönderen bankaya öder, vadeli bir akreditifse vade teyidi yapar ve vadesinde ödemeyi yapar.
14. Vesaik bedelini alan görevli banka akreditif bedelini lehtara öder (Kuveyt Türk, 2013, s. 34-35).

İthalat akreditif işleminde ithalatçı ve ihracatçı alım satım akdi yapmadan evvel katılım bankası ithalatçıya kendi adına mal alım vekâleti verir ise akreditif kapsamında gelecek malların murabahası yapılabilir. Murabaha yapılması durumunda hizmet ve kefalet komisyonu alamaz sadece müşterisinden güvence bedeli alabilir. Bu güvence bedelinin amacı müşterisinin satım alım vaadine uymasını sağlamaktır. Müşterinin vaadine uyması durumunda bu bedel satış bedeli içinden düşürülebilir. Katılım bankası tarafından verilen bir vekâlet yok ise akreditif kapsamında gelen malların murabahası yapılamaz. Bu durumda katılım bankası sadece kefil sıfatıyla taraf olabilir ve hizmet ve kefaleti karşılığında komisyon alabilir (Aktepe, 2013, s. 118).

İhracat akreditif işlemi söz konusu olduğunda katılım bankası verdiği hizmet karşılığında komisyon alabilir. İhracatı yapan müşteri, yurtdışındaki alıcı firma ile sözleşmeyi gerçekleştirmeden katılım bankasına müracaat etmesi sonucu katılım bankası müşterisi ile mal alım akdi yapabilir. Buna akde istinaden müşterisinden malın bedelini peşin ödeyerek ithalatçıya vadeli satım yapabilir. Katılım bankası alacağını garanti altına almak için yurtdışındaki ithalatçının bankasının garantisini talep edebilir (Aktepe, 2013, s. 119).

2.5. Dış Ticarete Kullanılan Diğer Finansman Yöntemleri

2.5.1. ITFC

ITFC, IDB'nin bir teşekkülüdür. İthalatın murabaha yöntemi ile finansmanı amacıyla 'Two Step Murabaha' anlaşması IDB ve katılım bankası arasında imzalanır. İthalatçı firmaların işletme sermayesi gereksinimlerinin karşılanmasına imkân sağlayan bu uygulamanın koordinasyonu katılım bankası tarafından gerçekleştirilmektedir. 'Two step murabaha' işleminde; ilk murabaha işlemi katılım bankası ile IDB-ITFC arasında, ikinci murabaha işlemi ise katılım bankası ile ithalatı gerçekleştirecek olan firma arasında gerçekleştirilir. Katılım bankası 'borçlu sıfatıyla' yurtdışından bir döviz

finansmanı sağlamış olup, ilgili finansmanı yurda getirmeksizin doğrudan ihracatçıya ödemesi suretiyle kullanmaktadır.

Katılım bankası ile IDB arasındaki murabaha ilişkisi belli bir süre ve limit tanımlanarak akreditif ve tahsil vesaiki işlemleri için oluşturulabilir.

İthalatçı firma; talep edilen talimatları bankasına teslim ederek süreci başlatır.

Akreditif işlemi söz konusu ise muhabir bankaya gönderilen akreditif metninde, işlemin ITFC kapsamında olduğu ve rambursmanın IDB tarafından karşılanacağı belirtilir. Akreditif metninin bir kopyası da IDB'ye gönderilir. Böylece IDB, kendisinden talep edilen ödemeyi karşılar. IDB, ödemeyi gerçekleştirdiğine dair katılım bankasına bilgi verir. Katılım bankası ve IDB arasındaki murabaha anlaşması kapsamında vadesi geldiğinde katılım bankası IDB'ye geri ödemeyi anlaşılan kâr payını da ekleyerek gerçekleştirir.

Vesaik mukabili işlemlerinde ise, vesaik bankaya ulaştıktan sonra ithalatçı ödemenin ITFC kapsamında yapılması için talimat verir. Tahsil bankası, IDB'ye durumu mail ya da swift mesaj yolu ile iletir ve evrakların birer kopyasını elektronik ortamda gönderir. IDB kendisinden talep edilen ödemeyi karşılar. Tahsil bankası aynı zamanda gönderi bankasına ödemenin ITFC kapsamında yapılacağını bildirir. IDB, ödemeyi gerçekleştirdiğine dair katılım bankasına bilgi verir. Katılım bankası ve IDB arasındaki murabaha anlaşması kapsamında vadesi geldiğinde katılım bankası IDB'ye anlaşılan oran üzerinden geri ödemeyi gerçekleştirir.

2.5.2. SEP

SEP programı Suudi Arabistan Kralı'nın emri ile oluşturulmuş bir program olup SFD içerisinde yer alır. Programın amacı petrol dışındaki malların ihracatını arttırmaktır. Bunu da petrol dışı malların ithalatını yapan firmalara finansman ve sigorta kolaylığı sağlayarak yapmaktadır.

Katılım bankası ile SFD arasında bir anlaşma imzalanır. Katılım bankası, bu anlaşma tahtında SFD'nin vekili gibi davranarak, Suudi Arabistan'dan mal ithalatı yaparak bunları müşterilerine satabilir ya da müşterilerinin kendi acentesi gibi davranmasına olanak sağlar. Katılım bankası, müşterisinin talimatı ile açılacak ithalat akreditifinin SFD kaynaklarından finansmanını müşterisi lehine garanti eder (Kuveyt Türk, 2014, s. 2).

Akreditif süreci başlamadan önce katılım bankası SFD ile irtibata geçerek açılacak akreditifin finansmanının SEP kapsamında olması için onay alır. Alınan onaydan sonra ithalatçı ile katılım bankası arasında satım anlaşması (resale agreement) düzenlenir. İthalatçı, bankası adına mal alımına ilişkin tüm prosedür ve operasyonu gerçekleştirebilir. Katılım Bankası ve müşterisi arasında satım anlaşması imzalandıktan ve SFD'den ilgili malın ithali için onay alındıktan sonra teyitli ithalat akreditifi Suudi Arabistan'daki bir bankaya açılır (Kuveyt Türk, 2014, s. 3).

Akreditif metninde işlemin SFD tarafından finanse edileceği şu ifade ile belirtilir: 'Bu akreditif SFD tarafından finanse edilmektedir. (Anlaşma No: Banka ile SFD arasındaki anlaşma numarası yazılır.)'

Muhabir veya iştirah bankası akreditif tahtında bedel talebini SFD'ye şifreli mesaj (swift mesajı) ile iletir. Swift mesajında kendisine akreditif tahtında uygun evrak ibrazının gerçekleşmiş olduğunu ve bir set kopya yükleme evrakının Saudi Export Program, SFD, P.O. Box: 50483, Riyadh: 11523, Kingdom of Saudi Arabia adresine gönderilmiş olduğunu belirtir. SFD'nin talep ettiği yükleme evrakları; fatura, malların yüklendiğini gösterir belge (B/L, AWB, CMR...) ve menşe şahadetnamesidir. SFD öncesinde onay verdiği işlem ile bu evrakları karşılaştırır.

SFD'den gelen ödeme onayından sonra katılım bankası, müşterisine malın mülkiyetini alması için gerekli evrakları verir. SFD'nin geri ödeme tablosunda bildirdiği vadede, katılım bankası anlaşılan oran üzerinden geri ödemeyi müşterisinden ilgili bedeli temin ederek gerçekleştirir (Kuveyt Türk, 2014, s. 4).

2.5.3. İhracat Finansmanı

Aval poliçeli vadeli ihracat finansmanı eğitimi sunumuna göre ihracat finansmanı aşağıdaki şekilde özetlenebilir (Kuveyt Türk, 2014, s. 2-5).

Ürünün temelinde murabaha yöntemiyle vadeli ihracat işlemlerinin fonlanması yatmaktadır. Katılım bankası, satıcıya kendi adına anlaşılan nitelikte ve fiyatta mal temin edip sonra belirli vadeyle yurt içinde veya yurt dışında satması için vekâlet verir.

Avallli poliçe karşılığı satış yapan ihracatçı, ihraç edeceği malın yüklemesini yapmadan katılım bankasına başvurur. Yüklemeden sonra bankaya başvurması durumunda faizsiz bankacılık prensipleri gereği finansman sağlanamaz. İşleme konu

malın kurum prensiplerine uygun olması ve ithalatçının bankasının güvenilir bir banka olması durumunda ihracatçıya çifte vekâlet verilir ve fiyat teklifinde anlaşma sağlanır.

İhracatçı tarafından malın yüklemesi yapılır ve vesaik bankaya ibraz edilir. Katılım bankası vesaiki göndermeden önce yükleme tarihinin teklif tarihinden sonra olup olmadığını kontrol etmelidir. Yükleme tarihi, teklif tarihinden önce ise; henüz vekâlet verilmeden mal yüklendiği için finansman işlemine devam edilmesi faizsiz bankacılık prensipleri açısından uygun değildir.

Avalli poliçe işleminde ödeme ithalatçının bankasından aval onayının gelmesine bağlıdır. İthalatçının bankası poliçeye aval verdiğiine dair mesaj gönderdikten sonra anlaşılan tutar müşteriye ödenir. İlgili finansman tutarı müşteri hesabına Türk Lirası olarak ödenir.

Vesaik bedelinin belli bir yüzdesi fonlanır. Ödeme vadesinde ithalatçının bankasından gelen tutardan başta anlaşılan vadeli fiyat tahsil edilir ve geriye kalan tutar müşteri hesabına yatırılır.

İhracat finansmanı hâlihazırda bir vergilendirmeye tabi değildir. Ürünün yurtiçi işlemlerde kullanılması durumunda müşteriden %5 BSMV tahsil edilir.

BÖLÜM III

3. İSLAMİ USÛLDE YAPILANDIRILMIŞ EMTİA FİNANSMANI TÜRKİYE MODELİ

Türkiye’de tarımın finansmanı geçmişten günümüze incelendiğinde önemli adımlar atıldığı görülmekle beraber henüz ihtiyaçları tam anlamıyla karşılayacak seviyede olmadığını bilinmektedir. Çiftçiler ihtiyaçları olan fonu tefecilerden sağlıyorlardı. Osmanlı’nın son dönemlerinde kurulan Ziraat Bankası ve 19. yüzyıl başında devreye giren tarım kredi kooperatifleri çiftçinin finansmanında önemli aksiyonlar almış olsalar da yeterli destek sağlanamamıştır. Günümüzde tarım bankacılığı büyük mesafe kat etmesine rağmen henüz istenen seviyede değildir. Türkiye’de kullanılan tarımsal krediler, toplam kredilerin %3–4’ü seviyesinde bulunuyor. Çiftçilerin, tarımsal ürünlerin dönemsel fiyat değişikliği, doğa koşullarındaki olumsuzluk, ürünün hastalıktan etkilenmesi ve girdi ürünlerinin beklenmedik fiyat değişikliği nedeniyle modern finansman yöntemlerine olan ihtiyaçları büyüktür. Tarımsal ürünlerin fiyatları, arz ve talebe göre değişir. Talebin ya da ürünün fiyatının beklenmedik şekilde düştüğü dönemlerde çiftçiler dışarıdan finansmana ihtiyaç duyarlar. Tarımsal üretimin kalite ve miktarı doğa koşullarına ve ürünlerin hastalıktan ya da zararlılardan etkilenmesine bağlıdır. Tarımsal sigortacılık ülkemizde gelişmediği için olumsuz durumlarda üreticilerin finansman ihtiyacı meydana gelmektedir. Ayrıca üretimde makineleşme ihtiyacı ve girdi ürünlerinde meydana gelen beklenmedik artışlar da çiftçileri kredi kullanmak zorunda bırakabilir. Bunlardan ayrı olarak çiftçiler, yaşamlarını sürdürmek için üretilen malların maddi geri dönüşüne kadar finansmana ihtiyaç duyabilirler. Tarım kredileri bankalar için avantajlı olmasının en büyük etkenlerinden birisi, genel kanının aksine geri ödeme oranının yüksek olması. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı’nın verilerine göre Ziraat Bankası ve tarım kredi kooperatiflerinde kredilerin geri ödeme oranı %98’ler seviyesinde (Soydan, 2014, s. 60).

Konvansiyonel bankalar, tarım sektöründeki mevcut finansman ihtiyacını kredi verme yolu ile karşılamak için ürünler geliştirmişlerdir. Katılım bankaları henüz bu alanda mevcut finansman ürünlerinden farklı bir ürün çıkartamamıştır. Sektördeki büyüme göz önünde bulundurularak bu konuda çalışmalar yapılmalıdır. Bu bölümde tarım alanında faaliyet gösteren firmalar için faydalı olabilecek, ITFC tarafından uygulanan yapılandırılmış emtia finansmanının, Türkiye’deki katılım bankaları

tarafından uygulanabilirliği incelenecektir. Konvansiyonel bankalarda yapılandırılmış emtia finansmanı aktif olarak kullanılırken, katılım bankalarında henüz kullanılmamaktadır. Katılım bankaları bu finansman türü ile sürece daha fazla dâhil olur ve bir tüccar gibi hareket ederler.

STF (yapılandırılmış emtia finansmanı), gelişmekte olan piyasalarda kullanılan, lehtarın mali gücünün geleneksel finansman yöntemleri için yeterli olmadığı ve geri ödemenin malların akışının nakde çevrilmesiyle sağlandığı bir sınır ötesi ticaret finansmanıdır (Gündoğdu, 2010, s. 22).

IDB bir teşekkülü olan ITFC tarafından aktif olarak kullanılan yapılandırılmış emtia finansmanı yönteminde iki ayrı kontrat mevcuttur. Bunlardan ilki mudarebe diğeride murabahadır. Sözleşmelerdeki taraflar şunlardan oluşmaktadır. Rabbu'l-mal IDB, mudarip ITFC ve lehtar da finansmanı elde eden firmalar yahut bu firmaları temsil eden bir kooperatiftir. Finansman işlemleri için IDB, ITFC'ye yetkiyi mudarebe sözleşmesi ile devreder. Murabaha sözleşmesi de ITFC ve lehtar arasında gerçekteşir. Murabaha sözleşmesi ile ITFC emtiayı lehtardan alıp, ihracat aşamasında belli bir kâr ile satar (Gündoğdu, 2010, s. 21).

İslami usûlde yapılandırılmış emtia finansmanının Türkiye'de uygulanmasında mudarip katılım bankası, rabbu'l-mal katılım bankasında katılma hesabı olan müşteriler ve lehtar da finansmanı elde eden taraftır. İhracatın finansmanında; katılım bankası ihracatçıdan emtiayı fiili olarak ihraç edilmeden önce piyasa fiyatından yahut ithalatçı ile ihracatçı arasındaki anlaşmada belirtilen birim fiyattan daha düşük bir fiyata satın alır. Böylece ihracatçı, ihracat öncesinde finansman elde etmiş olur. Fiili ihracatın gerçekteşeceği zaman katılım bankası sağladığı finansman tutarına belli bir kâr ekleyerek malları kendi satar yahut ihracatçıyı satım için vekil tayin eder. İthalat işleminin finansmanında; finansman emtianın mülkiyeti ithalatçıya geçmeden önce katılım bankası tarafından sağlanır ve fiili ithalat gerçekteşirilir. İthalatçı, katılım bankasına finansman tutarı ve kâr payını ödeyerek emtianın mülkiyetini elde eder.

Her finansman işleminde olduğu gibi bu modelde de finansman tutarının geri ödenmeme riski mevcuttur. Bu riskin azaltılması için ihracat alacaklarına bağlı finansman ve depo makbuzu finansmanı kullanılabilir. İhracat alacaklarına bağlı finansmanda; ihraç edilen emtianın ödemesinin bir emanet hesabına yapılması talep edilir. İthalatçıdan gelecek olan bedellerin geçeceği bir emanet hesabı ihracatçı adına açılır. Hesabın

kontrolü ihracatçı ile yapılan sözleşmeye bağlı olarak katılım bankasında olur. İhracatçı, katılım bankasının izni olmadan hesaptaki parayı cari hesabına aktaramaz. Mallar üzerindeki söz hakkının katılım bankasında olması depo makbuzu ile sağlanır. Depo makbuzuna bağlı finansmanda, yediemin deposuna teslim edilen emtia için yediemin bir depo makbuzu düzenler. Bu depo makbuzunda emtianın cinsi, miktarı ve kalitesi gibi bilgiler yer alırken emtianın kullanım hakkının da katılım bankasında olduğu belirtilir. Böylece katılım bankası tarafından sağlanan finansmanın geri ödemesi gerçekleşmez ise depo makbuzuna istinaden katılım bankası mallar üzerinde ilk söz sahibi olur.

Bu finansman yöntemine sadece tarım sektöründe değil enerji sektöründeki ürünler de konu olabilir. Burada dikkat edilecek husus, emtianın kendisi teminat olarak alınacağından kolaylıkla satışı gerçekleştirilebilen, piyasada talep gören, dolaşımı hızlı olan bir mal olmasıdır. İthalatçının malı almaktan vazgeçmesi durumunda mal için yeni bir alıcı bulunması gerekecektir. Eğer emtia depo edilen bir mal ise depolama masrafları da beklenenden yüksek olacaktır.

Emtia, fiziki ihracat ya da ithalat işlemi gerçekleşene kadar güvenilir bir gümrüklü depoda tutulur. Fiili ithalat yahut ihracatın kolaylıkla gerçekleşebilmesi için deponun bulunduğu yer önemlidir. Katılım bankasının nakliyat, taşıma ve depolama işlemlerini kendi yürütmesi hem masraflı hem de operasyonel açıdan işgücü gerektirdiği için bir yediemin firması ile sözleşme imzalaması uygun olur. Katılım bankası ihtiyaca binaen birden fazla ve farklı şehirlerdeki depolar için sözleşme yapabilir. Böylece fiili ihracat ve ithalat lokasyon olarak uygun depodan gerçekleşebilir. Sözleşmede tarafların yükümlülüklerinin açıkça ifade edilmesi tavsiye edilir. Yedieminin sorumlulukları şu şekilde sıralanabilir:

- Teslim aldığı emtiayı muhafaza etmek,
- Teslim aldığı emtianın kalite ve miktar kontrollerini yapmak,
- Emtianın kullanım hakkının katılım bankasında olduğunu belirten depo makbuzu hazırlamak,
- Kendi kusurundan kaynaklı zarar ve ziyanın karşılanması,
- Katılım bankası tarafından kendisine talimat geldiğinde emtiayı serbest bırakmak.

Malın depoya kabulü, kontrolü ve makbuzun düzenlenmesi yediemin tarafından yapılacağı için anlaşma yapılan firmanın güvenilirliği önemlidir. Çünkü katılım bankası

emtianın teslimi anında depoda bir personelini bulundurması pratik açıdan mümkün olmadığı için depo sorumlusuna güvenmek durumundadır. Depo sorumlusu ve müşterinin kötü niyetli olması ve anlaşmaları durumunda katılım bankasının zarar etmesi kaçınılmazdır.

Müşterilere katılım bankalarının fon kullandırılması için belli şartlar mevcuttur. Firmaların mali verileri, sahip oldukları gayrimenkul ve finansal evraklar dikkate alınır. Fon kullandırılırken bazı nakdi ya da gayri nakdi teminatlar alınır. Bu modelde teminat, ticarete konu olan emtianın kendisi olacağı için ekstra bir teminat gerekmeyecektir. Böylelikle finansal açıdan mevcut fon kullandırma yöntemleri için uygun olmayan firmalar ya da kişiler de finansman sağlayabilecektir. Katılım bankası, tarım sektöründeki bir firmadan gelecek olan talebi değerlendirmek için Tardes hizmetinden faydalanabilir.

KKB, Tardes hizmetini 2013 yılında hizmete sunarak bankaların ve tarım sektöründe kredi vermek isteyen finansal kurumların, tarım sektöründe kullandırılan kredilerin değerlendirilmesinde bu sistemi kullanmasına olanak sağlamıştır. Tardes, tarım faaliyetinin bulunduğu her noktada uzman ekiplere ihtiyaç olmadan sistematik ve kontrollü bir şekilde tarımsal kredilendirme alanında büyümek isteyen kurumlar için çok önemli bir hizmettir (TARDES, 2013).

İhracatın finansmanı olarak ele alındığında modeli şu şekilde kurgulayabiliriz:

Klasik yöntem ile fon ihtiyacını karşılamak için limitleri yetersiz olan ihracat yapan firma, alıcısı (ithalatçı) ile yaptığı sözleşmeye konu emtianın fiili ihracatını gerçekleştirmeden katılım bankasına başvurması üzerine katılım bankası gerekli istihbaratı yapar. Katılım bankası ve ihracatçı arasında murabaha sözleşme imzalanır. Finansman şartları ve tarafların yükümlülükleri detaylı olarak murabaha sözleşmesinde belirtilir. Katılım bankası firmaya ihracata konu olacak tarım ürününün üretilmesi ya da çiftçilerden temin edilmesi veyahut her ikisi için vekâlet verir. Aynı zamanda ihracatçıyı emtianın satımını gerçekleştirmek konusunda vekil tayin eder. Böylelikle çifte vekâlet verilmiş olur.

İthalatçı ve ihracatçı arasındaki satış sözleşmesinden doğan alacak hakkı katılım bankasına temlik edilir. İthalatçı ve ihracatçı uzun süreli bir ticaret ilişkisinde içindeler ise, ithalatçı alışkanlık gereği emtia bedelini direkt ihracatçı hesabına geçecek şekilde talimat verebilir. Bu nedenle ithalatçıdan, temlikten haberdar olduğuna ve ödemenin emanet hesabına yapılacağına dair belge ve apostil tasdiki gelmesi uygun olur. Diğer bir

yol da, ithalatçının bankasına giderek şifreli mesaj ile katılım bankasına bildirim gerçekleştirilmesidir. Böylelikle ödeme gerçekleştiğinde bedelin katılım bankasının belirlemiş olduğu hesaba geçeceği kesinleşmiş olur.

İthalatçı tarafından ödemenin sehven ihracatçının katılım bankası nezdindeki cari hesabına yapılması durumunda, katılım bankasının virman yetkisine sahip olduğu ve hesaplar arası virman suretiyle bedelin emanet hesabına aktarılacağı murabaha sözleşmesinde belirtilmesi sağlanan finansmanın geri ödemesinin alınması için önemlidir. Aynı şekilde ihracatçının diğer bir bankadaki hesabına ödeme yapılması durumunda, ilgili ödemenin katılım bankasındaki emanet hesabına aktarılması için ödeme detaylarını belirten swift mesajının ibrazının istenmesi işlemin doğru ilerlemesi açısından önem taşır. Finansmana konu olan emtia bilgileri ile yurtdışından ödemesi gerçekleştirilmiş emtiaya ait bilgilerin karşılaştırılması ve ödemeyi gerçekleştiren tarafın doğruluğunun tespit edilmesi önerilir.

İhracatçı, katılım bankası adına emtiayı üretir ya da çiftçilerden temin eder. Sonrasında yediemin deposuna emtiayı teslim eder. Yediemin, teslim aldığı emtia için depo makbuzu hazırlar ve ihracatçıya verir. İhracatçı depo makbuzu ve daini mürtehin şerhli sigorta poliçesi ile bankasına giderek ödeme talep edebilir. Sigorta poliçesi depolama ve taşımaya ilişkin 'allrisks' klozunu içerir. Böylece emtianın katılım bankasının mülkiyetine geçmesine kadar sürede oluşacak zarar ve ziyaya karşı sigorta yapılmış olur.

İhracatçıya ödenen finansman tutarı ile teminata alınmış olan emtianın değeri arasında katılım bankası lehine fark oluşması için ihracatçıya yapılan ödeme, depo makbuzunda belirtilen malın miktar olarak tamamı için yapılırken; birim fiyat satış sözleşmesinde belirtilen birim fiyattan düşük olur. Bu sayede teminata alınan emtianın değeri, finansman tutarından yüksek olur. Birim fiyat olarak piyasada finansmana konu emtia için belirlenen fiyat da baz alınabilir. Piyasada beklenmedik bir fiyat düşüşünün gerçekleşmesi katılım bankası açısından zarar oluşturacağı gibi fiyat artışı da kâr oluşturur. Emtianın depoya teslimi ve fiili ihracatının gerçekleşmesi arasındaki süre zarfında fiyat artış ya da azalışın tespit edilmesi kolay değil ise ithalatçı ve ihracatçı arasındaki sözleşmede belirtilen birim fiyatın baz alınması tavsiye edilir. Hangi birim fiyata göre finansman sağlanacağının murabaha sözleşmesinde belirtilmesi uygun olur.

Satış sözleşmeleri doğaları gereği ödeme türünü, yükleme tarihi ve ödemenin hangi tarih aralığında yapılacağını içerirler. İhracatçıya sağlanacak finansmanın kâr payı oranı sözleşmede belirtilen ithalatçının ödeme yapacağı tarihlere göre belirlenebilir. Böylece finansmanın uzun süreli veya kısa süreli kullanılmasının maliyeti ihracatçı açısından farklılaşacaktır.

Emtianın depoya teslim edilmesinden fiili ihracatın gerçekleşmesine kadar olan sürede meydana gelecek zarar ve ziyaya karşı sigortayı katılım bankası yapar. Bir diğer seçenek de ihracatçı ile anlaşılması durumunda, ihracatçı yaptırdığı sigortayı varış limanına ya da deposuna kadar yaptırmasıdır. Ancak her iki durumda da yediemin deposuna emtianın teslimi ve depo makbuzunun düzenlenmesinden sonra oluşacak hasarlarda sigorta firmasının muhatabı katılım bankasıdır.

Katılım bankasının, emtiayı teminat olarak aldığı için sözleşmenin peşin ödeme türünü içermesini tercih etmesi tavsiye edilir. Fiili ihracat için dokümanları ihracatçının hazırlayacağı göz önünde bulundurularak vesaik mukabili ya da akreditif gibi ödemenin evraka bağlandığı bir ödeme türü tercih edilmesi katılım bankası açısından sorun oluşturabilir. Zira ihracatçının hazırladığı evraklardaki eksiklik nedeniyle ödeme geç alınabilir ya da hiç alınmaz. Aynı şekilde malın tesliminden sonra ödemenin gerçekleştiği mal mukabili ödemedenden de kaçınılması önerilir. Çünkü ithalatçının malı teslim aldıktan sonra ödemeyi gerçekleştirilmeme riski mevcuttur. Normalde ithalatçı açısından peşin ödeme risk oluşturur iken; bu işlemde muhatabı katılım bankası olduğu için bu risk ortadan kalkmaktadır. Hiçbir banka kurumsal itibarını zedeleyecek bir davranışta bulunmaz. Aksi durumda, müşterilerinin ticari ilişkide bulunduğu taraflar kuruma güvenmediği için hem yurtiçi hem de yurtdışı işlemlerine aracılık etmesi zorlaşır.

İthalatçı firma, bankası aracılığı ile ödemeyi gerçekleştirir ve bedel emanet hesabına geçer. Katılım bankası gelen bedele karşılık olan miktarda emtianın serbest bırakılması için yediemine talimat verir. İhracatçı kendisine verilmiş vekâlet ile gerekli evrakları düzenler ve malın fiili ihracatını gerçekleştirir. Katılım bankası emanet hesaba gelen bedelden, sözleşmede anlaşılmış olan orandan hesaplanmış olan anapara ve kâr payını ayrıca kendi masraflarını da tahsil eder ve kalan tutarı müşterisinin hesabına alacak kaydeder.

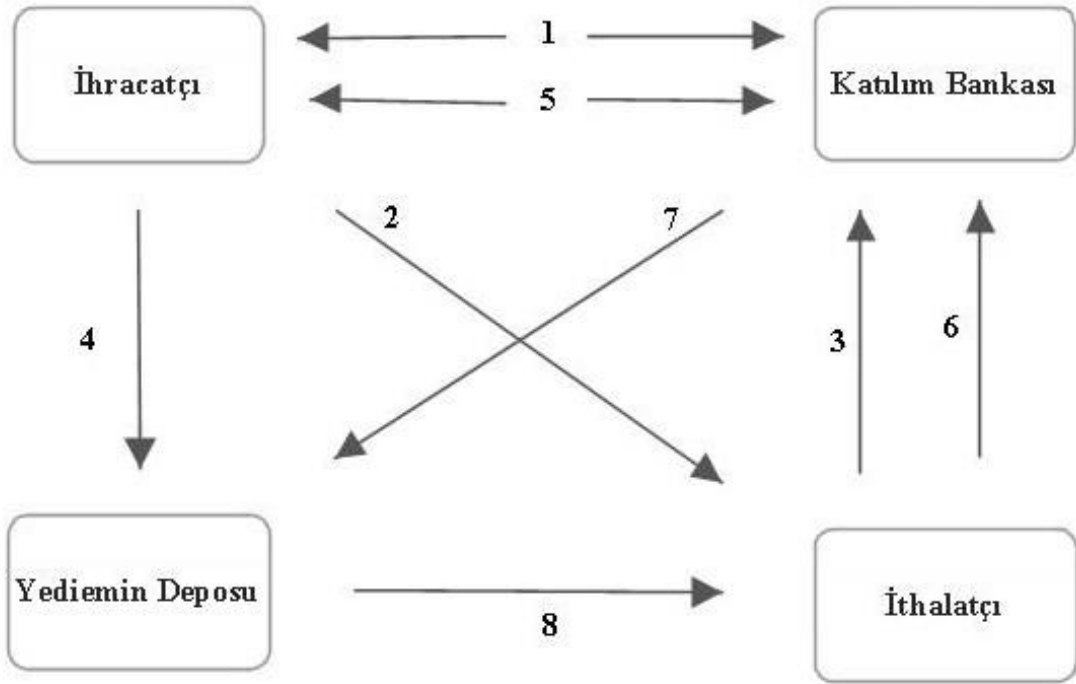
İthalatçının satış sözleşmesinden ve emtiayı almaktan vazgeçmesi durumunda katılım bankasının vekâleti ile hareket eden ihracatçı yeni bir alıcı bulabilir. Aynı şekilde

katılım bankası da yurtdışı veya yurtiçinde yeni bir alıcı bulabilir. İthalatçının sözleşmeden vazgeçme riskini minimize etmek için katılım bankasının alıcı ve satıcı arasındaki ticari ilişkinin süresini ve boyutunu dikkate alması tavsiye edilir. Katılım bankasının ülke riski nedeniyle ödemenin gerçekleşmeme riskini azaltması açısından hangi ülkeye ihracat yapılacağını da göz önünde bulundurmasında fayda vardır. Bu finansman türünde uygulanacak kâr oranı ülkeden ülkeye değişiklik gösterebilir. Aynı zamanda satışa konu emtianın uzun süre depoda saklanabilecek ve piyasada talep gören özellikte olmasının tercih edilmesi önerilir. Böylece ithalatçı emtiayı almaktan vazgeçer ise rahatlıkla başka bir alıcı bulunabilir.

İthalatçı ve ihracatçı arasındaki sözleşme poliçe karşılığı ödeme türünü içeriyor ise; katılım bankasının alacağını garantiye alması açısından poliçeye ithalatçının bankası tarafından aval verilmesini talep etmesi önerilir. Katılım bankasına devredilmiş ve ithalatçının bankasınca aval verilmiş poliçe kendisine ulaştıktan ya da aval verildiğine dair kabul mesajının gelmesinden sonra malın serbest bırakılması için yedime talimat verir. Poliçe karşılığı emtianın serbest bırakılması durumunda, ilgili bedel poliçe vadesinde emanet hesaba geçer. Belirtilen vadeye kadar ödeme katılım bankasının belirttiği emanet hesabına gerçekleştirilmez ise, ihracatçıya rücu edilemeyecektir.

Bu yöntem ile elinde emtia olan ancak fiili ihracatı ileri tarihte gerçekleştireceği için mal bedelini geç elde edecek olan ihracatçı hem erkenden finansman sağlamış olur hem de emtianın saklanması, depolanması gibi sorunlar ile de uğraşmamış olur. İhracatçının normal yöntemler ile finansman bulamayacağı da göz önünde bulundurulur ise elde ettiği finansman ile faaliyetlerine devam edebilir. İthalatçı açısından bakıldığında, ödemesini gerçekleştirilmeden ya da bir peşinat ödemedi emtiayı rezerve etmiş olur. İthalatçı firmalar mal siparişlerini depolarının büyüklüğüne ve yaptıkları satışlara göre verirler. Emtianın ithaline kadar geçen sürede alıcısını bulabilir ya da üretim girdisi olarak kullanacak ise gerekli hazırlıkları gerçekleştirebilir. Böylece depo masrafı ve operasyon yükünü azaltmış olur. Elde ettiği avantajlar nedeniyle ticari ilişkisini katılım bankasının müşterisi ile devam ettirmeyi seçebilir.

Şekil 5 :İhracat Finansman Süreci

1. İhracatçı, katılım bankasına başvurur ve murabaha sözleşmesi imzalanır.
2. İhracatçı, ithalatçı firmaya alacağını katılım bankasına temlik ettiğinin bilgisini verir.
3. İthalatçı temlikten haberdar olduğuna dair katılım bankasına evrakları gönderir ya da bankası aracılığı ile swift mesajı ulaştırır.
4. İhracatçı emtiayı üretir yahut temin eder ve yedimin deposuna teslim ederek, yediminden depo makbuzunu alır.
5. İhracatçı, depo makbuzu ve sigorta poliçesini katılım bankasına ibraz ederek depodaki emtianın tamamı için düşük birim fiyattan finansman sağlar.
6. Emtiaya ihtiyacı olan ithalatçı, katılım bankasındaki emanet hesaba ödeme yapar. Katılım bankası anapara, kâr payı ve masraflarını tahsil ettikten sonra emanet hesabında kalan bedeli ihracatçının cari hesabına aktarır.
7. Katılım bankası, yedimine emtianın ihracatçının kullanımına bırakılması için talimat verir.
8. Fiili ihracat için gerekli evrakları hazırlayan ihracatçı malın ithalatçıya gönderimini sağlar.

İthalatın finansmanı olarak düşünüldüğünde yapılandırılmış emtia finansmanını aşağıdaki şekilde uygulayabiliriz:

Klasik yöntem ile fon ihtiyacını karşılamak için limitleri yetersiz kalan ithalat yapan firma, ihtiyacı olan bir emtiayı alması için katılım bankasına başvurur. Katılım bankası gerekli araştırmayı yapar. Katılım bankası ve ithalatçı arasında murabaha sözleşmesi imzalanır. Finansman şartları ve tarafların yükümlülükleri detaylı olarak murabaha sözleşmesinde belirtilir. Firmaya, ithalata konu olan emtianın yurt dışındaki bir firmadan satın alması için katılım bankası tarafından vekâlet verilir.

Katılım bankaları çalışma prensipleri gereği borç vermeyip mal alım satımı yaparlar. Malı satıcıdan ya direkt kendileri satın alırlar ya üçüncü bir tarafa vekâlet verirler ya da malı satacakları müşterilerini vekil kılarak alımı gerçekleştirirler. Uygulamadaki kolaylığı açısından günümüzde genellikle müşteriye vekâlet verilerek mal satın alınmaktadır. Faizsiz bankacılık prensiplerine göre malın müşteriye satılabilmesi için öncelikle katılım bankası tarafından satın alınması gerekmektedir. Malın satın alınmadan satılması müşterisine borç verme ve borcun fazlasıyla tahsil edilmesi anlamına gelir ve faiz oluşur (Aktepe, 2013, s. 106).

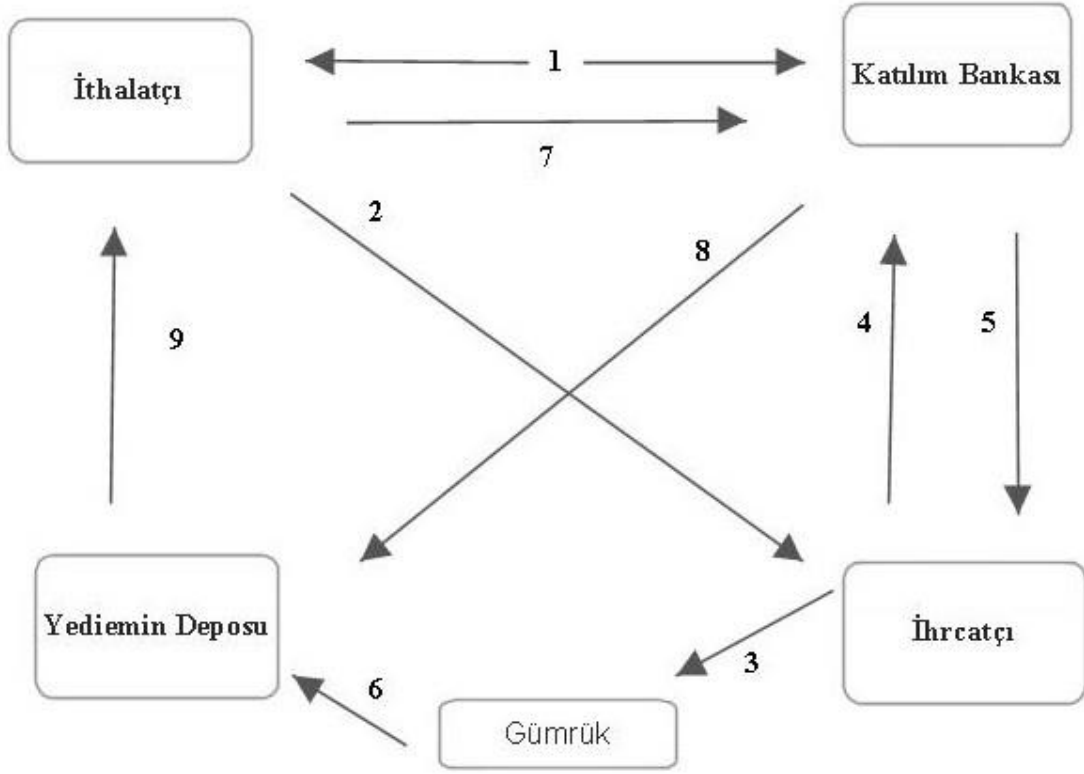
İthalatçı, murabaha işlemi öncesinde ihracatçıdan malların fiyatını gösteren bir teklif listesi ya da proforma fatura alabilir. Bu evrak ithalatçı adına ya da isimsiz olarak düzenlenebilir. İhracatçı tarafından verilen bu teklif akit için yapılmış bir icap olmayıp icaba davet niteliğindedir. Murabaha işleminin gerçekleşebilmesi için ithalatçı, katılım bankasına başvurmadan önce ihracatçı tarafından yapılan bu daveti kabul etmemiş olması gerekir (AAOIFI, 2012, s. 162)

İthalatçı, ithal edilecek olan emtia değerinin belli bir oranını katılım bankasına kaparo olarak öder. Kaparo miktarı uygulamadaki ticari teamüle göre belirlenir. İthalatçının malı almaktan vazgeçmesi durumunda kaparo iade edilmez. Bu nedenle yüksek bir kaparo tutarı belirlenmesi önerilmez. Katılım bankasından aldığı vekâlet ile ithalatçı emtia siparişini verir ve ihracatçıyı vesaikin katılım bankasına gönderilmesi yönünde bilgilendirir. Emtia ihracatçı tarafından yüklenir ve vesaik katılım bankasına gönderilir. İhracat işleminin aksine katılım bankası açısından ödeme türünün peşin olmaması tavsiye edilir. Çünkü ödemeyi gerçekleştirdikten sonra teminat olacak malın gönderimi ithalatçı tarafından gerçekleşmeyebilir. Malın gönderilmesini garanti altına almak için ihracatçıdan bankasına bir teminat akreditifi ya da garanti mektubu

düzenlettirmesini isteyebilir. Ancak garanti mektubunun düzenlenmesi masraflı ve detaylı bir işlem olduğu için ihracatçı bunu kabul etmeyebilir. Ayrıca garanti mektubu, teminata alınacak mala ilişkin olduğu için içeriğinin dikkatlice incelenmesi gerekir. Ek iş yükü oluşturacağı için tercih edilmesi muhtemel değildir. Vesaik mukabili ödeme türüne göre hem daha masraflı hem de daha karmaşık bir ödeme türü olan akreditifin de seçilmemesi önerilir. Ödeme gerçekleşmeden mal çekilemeyeceği ve ödeme de malın limana gelmesine kadar geciktirebileceği için vesaik mukabili ödeme türü her iki taraf için de avantajlı olacaktır. Ayrıca mal bedelinin sigorta bedelini de kapsayacak şekilde sözleşmede belirtilmesi yediemin deposuna kadar oluşacak zarar ve hasara karşı katılım bankasını korur. İhracatçı, malın teslim türünü sigorta içermeyecek şekilde gerçekleştiriyor ise; ithalatçının depoya kadar olan zarar ve ziyaya karşı sigorta gerçekleştirmesi, depoya teslimden sonra oluşabilecek hasar için katılım bankasının sigorta firmasına poliçe düzenlettirmesi uygundur. Katılım bankasının ithalatçı ile anlaşması durumunda emtianın depoya tesliminden sonraki zarar ve ziyayı karşılamak için sigortayı ithalatçı düzenlettirebilir. Depoya teslimden sonra oluşacak hasar için sigortayı kimin düzenlettirdiğinden bağımsız olarak sigorta firmasının muhatabı katılım bankasıdır.

Teslim alınan vesaik ekindeki talimata istinaden katılım bankası tarafından ihracatçıya ödeme gerçekleşir ve emtia yediemin deposunda muhafaza edilir. Yediemin depo makbuzu düzenler.

Katılım bankası ve ithalatçı arasındaki anlaşmada belirtilen son ödeme vadesine kadar geri ödeme gerçekleştirilir ve emtia ithalatçı tarafından teslim alınır. Ödeme tek bir seferde olabileceği gibi, ithalatçı açısından bakıldığında peyderpey yapılması daha avantajlı olacaktır. İthalatçı ihtiyacı kadar miktarda emtiaya ait anapara, kâr payını ve sözleşmede anlaşılan masraf tutarını katılım bankasına öder. Katılım bankası, yediemine ödemesi gerçekleştirilen miktarda emtianın ithalatçıya teslim edilmesi için talimat verir.

Şekil 6: İthalat Finansmanı Süreci

1. İthalatçı, katılım bankasına başvurur ve murabaha sözleşmesi imzalanır. Katılım bankası, ithalatçıya sipariş yetkisi verir, ithalatçı katılım bankasına belli bir miktar kaparo öder.
2. İthalatçı, ihracatçı firmaya emtia siparişi verir ve vesaikin katılım bankasına gönderilmesini ister.
3. İhracatçı, emtiayı hazırlar ve yüklemesini yaparak gönderir.
4. İhracatçı, vesaiki de katılım bankasına gönderir.
5. Katılım bankası, ihracatçıya emtia için ödeme gerçekleştirir.
6. Emtia yediemin deposunda muhafaza edilir ve depo makbuzu düzenlenir.
7. İthalatçı, ihtiyacı olan emtia için katılım bankasına sürecin başında ödediği kaparo tutarını düşerek; anapara, kâr ve masrafları için ödeme gerçekleştirir.
8. Katılım bankası yediemine ödemesi yapılan tutara karşılık gelen emtianın ithalatçının kullanımına bırakılması için talimat verir.
9. İthalatçı yediemin deposundan ödemesine karşılık gelen emtiayı teslim alır.

İthalatçı, sözleşmede belirtilen tarihe kadar ödeme gerçekleştirmez ise katılım bankası emtiayı başka bir alıcıya satabilir. Bu olasılığın dikkate alınması ve kolaylıkla elden çıkartılabilen ve değer kaybetmeyen emtia alımına aracılık edilmesi tavsiye edilir.

Bazı malların değerleri dönemsel olarak artıp azalmaktadır. İthalatçı bu finansman yöntemi sayesinde ihtiyacı olan dönemde fiyatı yükselmiş olabilecek bir emtia için, fiyatın uygun olduğu bir dönemde katılım bankası aracılığı ile ithalat gerçekleştirebilir. Yurtiçinde satışını gerçekleştirmesi durumunda kâr payı yükselecektir. İthal edilen emtianın üretim girdisi olarak kullanacağı durumda üretim sürecine göre malın depodan çekilme dönemlerini ayarlayabilir. Böylelikle hem üretimini aksatmamış hem de sınırlı kapasiteli deposunu efektif kullanmış olur.

Katılım bankası, bu finansman yöntemi ile tüccar gibi hareket ederek belli riskler alır. Bu nedenle finansman işleminde normalden yüksek bir kâr oranı veya masraf tutarı belirleyebilir. Ayrıca normal şartlarda ticaretini sürdürmek için fon temin edemeyecek olan müşterilerine fon sağlayarak bir nevi sosyal sorumluluk görevini de yerine getirmiş olur. Bu finansman yönteminin kullanılması ile katılım hesabına sahip müşterilerin paraları da faizsiz bankacılık prensiplerine uygun bir şekilde değerlendirilmiş olur. Katılım bankası bu finansman yöntemi ile standardın dışına çıkarak hem ürün çeşidini arttırabilir hem de en fazla eleştiri aldığı konu olan murabaha işlemlerinin fazlalığını azaltabilir.

SONUÇ

Katılım bankaları, yeni finansman ürünleri oluşturulurken, ne yazık ki konvansiyonel bankaların kullandığı ürünlere paralel ürünler sunmaktadır. Bunun nedenlerini sıralanırsa; katılım bankalarında çalışan personelin faizsiz bankacılık konusunda eğitim almamış olması en önemli etkenlerden biridir. Katılım bankasında işe başladıktan sonra uyum kapsamında verilen eğitim de ihtiyacı karşılamaktan çok uzaktadır. Lisans düzeyinde faizsiz bankacılık eğitimlerinin verilmesi bu durumu bir nebze çöze de, teoride yolunda gözükken bir süreç uygulanmaya çalışıldığında birçok aşamada tıkanabilmektedir. Bu durumun önüne geçebilmek için lisans eğitiminde bu dalı seçen öğrencilerin katılım bankalarında uygulamalı olarak eğitim almaları katılım bankaları tarafından desteklenmeli, teşvik edilmeli ve işe alım süreçlerinde bu öğrencilere öncelik tanınmalıdır. Böylelikle katılım bankacılığı kural ve hassasiyetleri ile lisans eğitimi sırasında tanışan bireyin farkındalığı üst seviyede olacak aynı zamanda teori ve pratiğin örtüşmediği durumlar minimuma indirilecektir.

Bir diğer neden de araştırmaların yeterli seviyede olmamasıdır. Faizsiz bankacılık alanında mevcut enstrümanlar haricinde bir yöntem geliştirmek için yeterli çalışma ve çaba maalesef gösterilmemektedir. Toplum ihtiyaçları analiz edilerek doğru şekilde karşılanacağı yöntemler geliştirilmeli; ancak bu yapılırken risk algısı da doğru yönetilmelidir. Hem müşteri ihtiyaçları karşılanmalı hem de katılım bankasına paralarını emanet eden kişilerin birikimleri riske atılmamalıdır.

Diğer taraftan, yüksek rekabet ortamı, müşterilerin farklı alternatiflerinin olması gibi etkenlerin zorladığı katılım bankaları piyasada tutunabilmek ve ‘büyüeyebilmek’ adına çoğu zaman çalışanlarına konvansiyonel banka standartlarında hedefler koymakta ve bu durum da çalışanları, dolaylı olarak katılım bankacılığının arka kapılarını zorlamaya itmekte ve alternatifleri aramak yerine en kârlı olan üzerinden işlem yapmayı tercih etmelerine neden olabilmektedir.

Katılım bankalarının müşteri tarafından algısı ‘doğru, sağlam ve güvenilir bankacılık’ eksenindedir. Bu nedenle piyasaya kazandırılacak veya çalışması yapılacak yeni ürünlerin, konvansiyonel bankalarınkine benzer değil, bahsettiğimiz ‘doğru, sağlam ve güvenilir bankacılık’ ekseninde olmaları öncelikli olmalı ve aynı zamanda içeriği ile de müşteri tarafından talep edilen ürünler olmaları sağlanmalıdır. Böylece kuruldukları yıldan bu yana piyasada hedeflediklerinden daha az paya sahip olan katılım bankalarının

paylarını arttırabilmesi mümkün olacak, faizin piyasadaki etkinliğinin azalması sağlanacak ve ülke ekonomisine de pozitif yönde katkı sağlayacak olan katılım bankası ürünlerine talep artacaktır.

Katılım bankaları, konvansiyonel bankalar ile rekabet ederken kullanacakları stratejide temel prensibin kuruluş amaçları olan İslam'a uygunluk olduğunu ve buna göre hareket edildiğini topluma anlatabilmelilerdir. Birey olarak bakıldığında sadece ibadetlerimizde değil ticari ilişkilerimizde de İslam'a uygun hareket edilmesi, vicdani rahatlık ve huzur vesiledir. Bunun genele yayılması ile toplumdaki huzur ve refah pozitif yönde artacaktır. Katılım bankası çalışanlarının ve katılım bankacılığı ile alakalı çalışma gerçekleştiren kişilerin bunu görev addederek çalışmalarında titiz davranmaları gerekmektedir.

Finans mühendisleri tarafından oluşturulan yeni finansman yöntemlerinin isimlerinden ziyade içeriklerine dikkat edilmelidir. İsminde 'faizsiz' kelimesinin olması, bir ürünün gerçekten faizsiz bankacılık prensiplerine uygun olduğu anlamına gelmez. İşleyişin de göz önünde bulundurulmaması, hem prensiplere aykırı hareket edilmesi hem de faiz hassasiyeti nedeni ile katılım bankalarını tercih eden kesimin aldatılması ihtimalini beraberinde getirir. İlerleyen zamanlarda bu durum nedeni ile güven kaybı dolayısı ile de müşteri kaybı gerçekleşir.

Bu çalışmada incelenmiş olan yapılandırılmış emtia finansmanı modeli, katılım bankalarının yeni bir yöntem olarak kullanılabilir. Bu yöntem standart fon kullandırma yöntemlerinden farklı olduğu için gelen taleplerin doğru bir şekilde değerlendirilmesi; hatta bu süreci yönetmek için personelin konuya hâkim bir düzeye getirilmesi gerekmektedir. Aksi durumda kaynakların yanlış kullanılmasından ötürü zarar meydana gelir ya da doğru değerlendirmenin yapılamaması sonucu işleme aracılık edilmeyerek ihtiyaç içerisindeki müşteri mağdur edilebilir.

Maalesef ülkemizin kanunları faizsiz bankacılık uygulamalarını bazen zorlaştırmaktadır. Gereken durumlarda kanunların faizsiz bankacılık uygulamalarına zorluk çıkartmayacak şekilde yeniden düzenlenmesi için düzenleyici otoriteler ile temas halinde olunmalıdır.

Gerekli araştırmaların yapılması ve personelin yetiştirilmesi belli bir zaman ve maliyet gerektirecektir. Ancak katılım bankalarının artık güvenli limanlarından çıkmaları ve faizsiz bankacılığa uygun yeni ürünler oluşturmaları gerekmektedir. Bu süreç tıpkı bir

makinenin kurulumu gibi düşünölmelidir. Makinenin kurulması zaman almakla birlikte belirli bir maliyet oluşturur. Kurulum, ehil personel tarafından doğru ve kurallara uygun şekilde yapılması halinde üretimde aksama meydana gelmeyecektir. Katılım bankalarının insana ve araştırmaya gerekli yatırım yapıldığı takdirde uzun dönemde bunun meyvelerinin toplanması kaçınılmazdır. Günü kurtarmak için hareket edilmesi ve kolayca kaçılması katılım bankalarını güçlendirmek yerine zayıflatacaktır.

Katılım bankacılığının akademisyenler tarafından da doğru şekilde desteklenmesi önemlidir. Akademik alanda çalışma yapan kişilerden danışmanlık istendiğinde görüşmelerde 'neyin olamayacağı' değil 'doğru şekilde nasıl yapılabileceği' konuşulmalı ve somut sonuçlar ortaya konulmaya çalışılmalıdır. Böylece bir model belirlenir, çerçevesi çizilir ve kurallar konulmuş olur. Hem teori hem de pratikten beslenmiş olan ürünler, faiz hassasiyeti nedeniyle katılım bankalarını tercih eden bireyler tarafından şüphe duyulmadan kullanılabilir.

KAYNAKÇA

- AAOIFI. (2012). *Faizsiz Bankacılık Standartları*. (İ. E. Aktepe, & M. Odabaşı, Çev.) İstanbul: TKBB Yayınları.
- Akgüç, Ö. (2013). *Dış Ticaret Finansmanı*. İstanbul: Arayış Basım ve Yayıncılık.
- Akın, C. (1986). *Faizsiz Bankacılık ve Kalkınma*. İstanbul: Kayıhan Yayınları.
- Akın, C. (2012). Krizler ve İslami Bankacılık. *Sabahattin Zaim İslam ve Ekonomi Sempozyumu-III / İslam, Ekonomi ve Yönetim*. İstanbul: İKDER Yayınları.
- Aktepe, İ. E. (2013). *Sorularla Katılım Bankacılığı*. İstanbul: TKBB Yayınları.
- Altuntaş, H., & Şahin, M. (2011). *Kur'an-ı Kerim Meâli*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Aristoteles. (2002). *Politika*. (M. Tuncay, Çev.) İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Bakan, İ., Okka, O., Canitez, M., Afşar, B., Atasagun, H., Gedik, H., . . . Tümer, G. (2012). *Dış Ticaret İşlemler ve Uygulamalar*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Bulut, H. İ., & Er, B. (2009). Katılım Bankacılığında İki Yeni Finansal Teknik Önerisi: Mudaraba-Risk Sermayesi Yatırım Ortaklıkları ve Mudaraba-Risk Sermayesi Yatırım Fonları. *Finansal Yenilik ve Açılımları ile Katılım Bankacılığı* (s. 29). içinde İstanbul: TKBB Yayınları.
- Cebeci, İ. (2010). Modern İslam İktisadı Literatüründe Murabaha Tartışmaları. *Doktora Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı.
- Collyer, G. (2009). *The Guide to Documentary Credits*. Wiltshire: IFS School of Finance-International Financial Services Association (IFSA).
- Döndüren, H. (2011). Faiz Yasağı ve Finansman Sağlama Yöntemleri. *İslam Hukuku Açısından Tarihten Günümüze Kredi ve Finans Yöntemleri* (s. 203-256). İstanbul: Ensar Neşriyat.

- Döndüren, H. (2012). İslam'da Ekonominin Dayandığı Başlıca Temel İlkeler. *Sabahattin Zaim İslam ve Ekonomi Sempozyumu-III / İslam, Ekonomi ve Yönetim*. İstanbul: İKDER Yayınları.
- Durmuş, A. (2011). İslam Hukuku Açısından Tarihten Günümüze Kredi ve Finans Yöntemleri. *İslam Hukuku Açısından Tarihten Günümüze Kredi ve Finans Yöntemleri* (s. 57-109). İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Erdoğan, M. (2010). *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Eskici, M. M. (2008). Türkiye'de Katılım Bankacılığı Uygulaması. *Yüksek Lisans Tezi*. Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Gerçek, A., & Saygılıoğlu, N. (2007). *Dış Ticaret ve Gümrük (Kurallar, İşlemler ve Vergileme)*. Ankara: Yaklaşım Yayıncılık.
- Gözübenli, B. (2011). Faizsiz Finansman Teknikleri. *İslam Hukuku Açısından Tarihten Günümüze Kredi ve Finans Yöntemleri* (s. 173-197). İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Gündoğdu, A. Ş. (2010). Islamic structured trade finance: a case of cotton production in West Africa. *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, 20-35.
- Incoterms 2010. (2011). *ICC Rules for the use of domestic and international trade terms*. Paris: ICC Services Publications.
- İşbilen, D. (2011). Dış Ticarete Karşılaşılan Riskler ve Yönetimi: Türkiye Örneği. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: T.C. Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sermaye Piyasaları ve Borsa Anabilim Dalı.
- Kaya, F., Güney, A., Ersoy, A., Şemsi, A., Topçu, B., Doğan, E., . . . Güngören, M. (2012). *Bankacılık Giriş ve İlkeleri*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Kaymakçı, O., Avcı, N., & Şen, R. (2007). *Uluslararası Ticarete Giriş - Teori, Politika ve Uygulama*. Ankara: Nobel Yayınları.

- Kuveyt Türk. (2013). Dış Ticaret Eğitim Dokümanı. *Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş. Dış Ticaret Eğitim Dokümanı*. Güney Anadolu: Dış Ticaret Operasyonları Müdürlüğü.
- Kuveyt Türk. (2014). Aval Poliçeli Vadeli İhracat Finansmanı. *Aval Poliçeli Vadeli İhracat Finansmanı Eğitim Sunumu*. İstanbul: Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.
- Kuveyt Türk. (2014). SEP Kredisi Uygulama Esası. *Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş. SEP Kredisi Uygulama Esası Doküman No. UY.DTIC.002*. İstanbul: Süreç Geliştirme Müdürlüğü.
- Kütükçü, Y. (2013). *UCP 600 ve ISBP 745'e göre Akreditif Metni ve Belgeler*. Ankara: Milletlerarası Ticaret Odası (ICC) Türkiye Milli Komitesi.
- Odabaşı, M. (2010). *Faizsiz Bankacılık İlkeleri ve Katılım Bankacılığı*. İstanbul: TKBB Yayınları.
- Ortaç, S. (2010). Dış Ticaret İşlemleri, Muhasebe Uygulamaları ve Uygulamaların Muhasebe Standartları Karşısındaki Durumu. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı Muhasebe – Finansman Bilim Dalı.
- Özalp, A. (2007). *Dış Ticaret'te Yeni Kurallar UCP 600'ün Kullanılması ve Akreditif*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Özdemir, Z. (2005). Dış Ticaret Finansman Tekniklerinden Faktoring ve Forfaiting İşlemleri. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(10), 194-224.
- Özgür, E. (2007). Katılım Bankalarının Finansal Etkinliği ve Mevduat Bankaları ile Rekaet Edebilirliği. *Doktora Tezi*. Afyonkarahisar: Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı.
- Özsoy, İ. (2009). *Türkiye'de Katılım Bankacılığı*. İstanbul: TKBB Yayınları.
- Özsoy, M. (2012). *Sağlam Bankacılık Modeli ile Katılım Bankacılığına Giriş*. İstanbul: Winomy.

- Özulucan, A., & Özdemir, F. S. (2010). *Katılım Bankacılığı: Muhasebe Organizasyonu, Uygulamalar, Finansal Tablolar ve Bağımsız Denetim*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Resmi Gazete. (2001, Eylül 20). *T.C. Resmi Gazete Özel Finans Kurumlarının Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik*. Nisan 4, 2015 tarihinde T.C. Resmi Gazete: <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/09/20010920.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/09/20010920.htm>
- Resmi Gazete. (2003, Haziran 20). *T.C. Resmi Gazete Özel Finans Kurumlarının Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik*. Nisan 6, 2015 tarihinde T.C. Resmi Gazete: <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/06/20030620.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/06/20030620.htm>
- Resmi Gazete. (2003, Nisan 20). *T.C. Resmi Gazete Özel Finans Kurumlarının Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik*. Nisan 5, 2015 tarihinde T.C. Resmi Gazete: <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/06/20030620.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/06/20030620.htm>
- Resmi Gazete. (2012, Aralık 13). *6361 Sayılı Finansal Kiralama, Faktöring ve Finansman Şirketleri Kanunu*. 12 25, 2015 tarihinde T.C. Resmi Gazete: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/12/20121213-1.htm>
- Soydan, B. (2014). Tarım Bankacılığında Hasat Büyük Olacak. *Platin*, 60-74.
- Şahin, E. (2007). Türkiye'de Düünden Bugüne Katılım Bankaları. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı.
- Tabakoğlu, A. (2008). *İslâm İktisadına Giriş*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tabakoğlu, A. (2011). Para ve Finansman. *İslam Hukuku Açısından Tarihten Günümüze Kredi ve Finans Yöntemleri* (s. 137-168). İstanbul: Ensar Neşriyat.

- TARDES. (2013). *Tarım Kredileri Değerlendirme Sistemi*. Ağustos 30, 2015 tarihinde Kredi Kayıt Bürosu: <https://rapor2013.kkb.com.tr/tardes.aspx>
- TKBB. (2013). *Finans Sözlüğü*. Nisan 5, 2015 tarihinde Türk Katılım Bankaları Birliği: <http://www.tkbb.org.tr/faizsiz-finans-sozlugu.aspx?pageID=85#110>
- TKBB. (2013). *Finans Sözlüğü*. Nisan 6, 2015 tarihinde Türkiye Katılım Bankalar Birliği: <http://www.tkbb.org.tr/arastirma-ve-yayinlar-finans-sozlugu#1090>
- Tunç, H. (2010). *Katılım Bankacılığı Felsefesi, Teorisi ve Türkiye Uygulaması*. İstanbul: Nesil Basım Yayın Gıda Tic. ve San. A.Ş.
- UCP 500. (1993). *ICC'nin Akreditiflere İlişkin Birörnek Usuller ve uygulama Kuralları 1993 Revizyonu - ICC Uniform Customs and Practice for Documentary Credits 1993 Revision*. Paris: The International Chamber of Commerce (ICC).
- UCP 600. (2007). *ICC'nin Akreditiflere İlişkin Birörnek Usuller ve uygulama Kuralları 2007 Revizyonu - ICC Uniform Customs and Practice for Documentary Credits 2007 Revision*. Paris: ICC SERVICES Publications Department.
- URC 522. (1995). *Uniform Rules For Collection (URC 522)*. Paris, New York: ICC PUBLISHING S.A, ICC Publishing, Inc.
- Yıldız, M. Ö. (2007). Dış Ticaret İşlemlerinde Akreditifli Ödemenin Rolü Ve Ödeme Riski Yönetimi Açısından Bir Uygulama. *Yüksel Lisans Tezi*. İzmir: T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı.
- Yılmaz, O. N. (2010). *Faizsiz Bankacılık İlkeleri*. İstanbul: TKBB Yayınları.
- Zaim, F. (2011). Türk Bankacılık Sisteminde Dış Ticaretin Finansmanı ve Türk Eximbank Örneği. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: T.C. Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü Bankacılık Anabilim Dalı.